

UNIVERZITA KARLOVA

Právnická fakulta

Diana Řeháčková

Mezinárodněprávní postavení de facto států

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: JUDr. Milan Lipovský, Ph.D.

Katedra mezinárodního práva

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): 1. 6. 2021

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracovala samostatně, že všechny použité zdroje byly řádně uvedeny a že práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Dále prohlašuji, že vlastní text této práce včetně poznámek pod čarou má 132 970 znaků včetně mezer.

Diana Řeháčková

V Praze dne 1. června 2021

Poděkování

Za cenné metodické rady při zpracování tématu, pomoc při získávání podkladů ke studiu a ochotu ke konzultacím zvolené problematiky děkuji vedoucímu práce JUDr. Milanu Lipovskému, Ph.D. a PhDr. Veronice Sidó, MBA z odboru východní Evropy Ministerstva zahraničních věcí České republiky.

Seznam zkratk

ARSIWA – Návrh článků o odpovědnosti států za mezinárodně protiprávní chování

DCFTA – Hluboká a komplexní zóna volného obchodu

Deklarace – rezoluce Valného shromáždění OSN č. 2625 v podobě Deklarace zásad mezinárodního práva o přátelských vztazích a spolupráci mezi státy

ESLP – Evropský soud pro lidská práva

Montevidejská úmluva – Montevidejská úmluva o právech a povinnostech států

NATO – Severoatlantická aliance

MSD – Mezinárodní soudní dvůr

NDR – Německá demokratická republika

OBSE – Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě

OSN – Organizace spojených národů

SNS – Společenství nezávislých států

VS OSN – Valné shromáždění Organizace spojených národů

Obsah

1. Úvod	6
2. Pojem státu dle obecného mezinárodního práva	12
2.1 Stát jako subjekt mezinárodního práva a jeho znaky.....	12
2.2 Národní stát a problematika jeho vzniku	15
2.3 Vznik státu a jeho mezinárodněprávní uznání.....	18
3. De facto stát	25
3.1 Vznik de facto státu	26
3.2 Právo na secesi, resp. právo na sebeurčení versus zásada teritoriální integrity.....	30
3.3 Postavení de facto států v rámci mezinárodního společenství.....	34
3.4 Faktické postavení de facto států.....	37
3.5 Práva a povinnosti de facto států v oblasti ochrany lidských práv	42
4. Postsovětské regiony v Moldavsku a Gruzii s významným vlivem Ruska	46
4.1 Podněstří	47
4.2 Abcházie	54
4.3 Jižní Osetie	56
5. Srovnávací analýza konfliktů v Moldavsku a Gruzii	59
6. Závěr	62
Seznam použitých zdrojů	65
Abstrakt v českém jazyce	78
Abstrakt v anglickém jazyce	80

1. Úvod

Organizace lidské společnosti je od počátku vzniku civilizací provázána permanentními změnami. Původní kmenové uspořádání (tribalismus), které představovalo etnicky a kulturně homogenní společenství rodů a rodin a jež můžeme pokládat za předstupeň státu, bylo v Evropě v období raného středověku postupně nahrazováno konstituováním organizovanějších útvarů na etnické bázi a docházelo ke vzniku standardních národních států.¹

Jejich stabilita však nebyla z mnoha důvodů největší. Dílem proto, že se jednalo o územně rozsáhlé útvary, jejichž centrální správa byla v době omezených logistických možností mimořádně obtížná, dílem z toho důvodu, že si tyto národní státy díky územním expanzím podmaňovaly i národy okolní, etnicky okrajové. Obě uvedené společenské tendence tak neumožňovaly stabilní vývoj národních útvarů a dříve nebo později vedly k tlaku na jejich decentralizaci či úplný zánik.

Proces vývoje organizace lidské společnosti je charakteristický rovněž tím, že společenské změny probíhají živelně a poměrně rychle, kdežto pokusy o jejich kodifikaci v podobě společenských norem za tímto vývojem výrazně zaostávají. Skutečný společenský vývoj je tudíž vždy mnohem rychlejší než jeho kodifikace a i tato okolnost vede k napětí mezi potřebou změny na straně jedné a rigiditou právního řádu na straně druhé. Nastává tak situace, kdy kodifikace jakéhokoliv právního stavu brání aktuálním společenským změnám, které jsou většinou populace vnímány jako potřebné či dokonce neodkladné.

Tak tomu je i v případě výše uvedeného vývoje státních útvarů. Jeho hnacím momentem byla od počátku vzniku lidské civilizace především hrubá síla a následná diplomacie, kdy na základě výsledků válek či bitev docházelo k anexím územních celků a tyto změny byly posléze stvrzovány mírovými smlouvami či jinými právními akty. Opačné procesy, totiž tlaky na decentralizaci a odštěpení, probíhaly obdobně, obvykle také na základě síly, buď vnější (úspěšná agrese jiného státního útvaru), nebo vnitřní (národně-osvobozenecké hnutí). Jen málokdy došlo k odštěpení části území od stávajícího státu s jeho souhlasem a poklidnou cestou, opak, tedy snaha o násilné zamezení odloučení, byl jasně převažující. Někdy se pomocí represí podařilo odštěpenecké snahy udusit a zůstal zachován status quo, jindy byl stávající stát nucen se změnami souhlasit a nová situace byla obvykle opět stvrzena smlouvou či jiným právním aktem.

¹ HOBSBAWM, Eric J. *Národy a nacionalismus od roku 1780. Program, mýtus, realita*. 1. vyd. Brno: CDK, politologická řada, 2000. ISBN 80-85959-55-0, s. 79.

Že se v případě výše uvedených procesů nejedná pouze o historické tendence, dokládá i řada příkladů ze současnosti či nedávné minulosti. V této souvislosti je třeba vzít v potaz, že jen za poslední tři desetiletí se přes dvacet nových států zrodilo z jiných států nebo ze států, které se rozpadly. Některé nové státy snadno získaly mezinárodní uznání a tím pádem i mezinárodní legitimitu, jiné zůstaly státy pouze fakticky, tedy bez vnější suverenity.² Obyvatelé těchto států po dlouhá desetiletí chodí k volbám, platí daně, vzdávají hold státním symbolům, slaví státní svátky, platí státní měnou a prokazují se státními pasy, přesto je však jejich stát z pohledu mezinárodního práva neviditelný. Pokud pomineme někdy nepřehlednou situaci v Africe, kde zůstal kmenový princip státních útvarů do značné míry zakonzervován a kde je z toho důvodu v mnoha případech existence stabilních států poměrně obtížná, můžeme diskutovat celou řadu případů současné Evropy.

Ani ta není, jak je všeobecně známo, klidným kontinentem. Klíčová geopolitická změna, která umožnila realizovat desítky let trvající nacionální touhy, přišla s rozpadem tzv. východního bloku po zániku Sovětského svazu. Právě zde se odštěpenecké tendence projeví markantně. Nejprve došlo ke vzniku 15 samostatných tzv. postsovětských republik a souběžně s tím se začaly projevovat i další tendence související s nesmírně problematickou sovětskou národnostní politikou. To vše vedlo a soustavně vede k národnostnímu napětí, které se čas od času projeví i navenek, kupř. snahami o odštěpení, tlakem na národní samostatnost či touhou připojit se k jinému státnímu útvaru (např. Náhorní Karabach, Jižní Osetie, Abcházie, Podněstří). Tyto tendence obvykle nebyly a nejsou ani v současnosti stávajícím mezinárodním společenstvím podporovány a na počátku 21. století jsou administrativně či dokonce silově potlačovány.

Druhým markantním příkladem je dění v bývalé Jugoslávii, kde počátkem 90. let minulého století, rovněž v důsledku geopolitických změn ve světě, vedly snahy o národní samostatnost k mimořádně krvavé občanské válce, jejíž dozvuky jsou zejména v centrální a ve východní části bývalé Jugoslávie patrné dodnes. Přestože rozpad Jugoslávie nakonec vedl ke vzniku nových národních států, jsou národnostní problémy, ne nepodobné těm v bývalém Sovětském svazu, Achillovou patou jihovýchodní Evropy dodnes, uvedme v této souvislosti jen složitou etnickou problematiku v Bosně a Hercegovině či problém Kosova a jeho nezávislosti na Srbsku. Oba tyto problémy jsou i v současnosti nedořešené a je jen otázkou času, kdy se snahy o jejich řešení opět projeví v plné síle.

² BYMAN, Daniel, Charles, KING. The Mystery of Phantom States. *The Washington Quarterly*. 35(3), 2012. DOI: 10.1080/0163660X.2012.703580, s. 43-45.

Výše uvedené příklady jsou exemplární a jejich řešení zaměstnalo a stále zaměstnává státníky a diplomaty prakticky po celém světě. Kromě toho je i v současné Evropě několik lokálních konfliktních oblastí, které jsou rovněž potencionálně způsobilé vyvolat nežádoucí incidenty. Jedná se o oblasti, kde se národnostní napětí z různých důvodů projevuje rovněž již mnoho desetiletí, ovšem opět z různých důvodů zatím k žádnému rozuzlení nedošlo. Z poslední doby je známá především situace v Katalánsku, kde snahy o jeho odštěpení od Španělska vyústily ve vážnou politickou i ústavní krizi, již se však prozatím podařilo vyřešit bez nasazení hrubé síly, pouze administrativními a právními prostředky. Dalším letitým problémem Španělska je region Baskicka, v Itálii se čas od času projevují snahy osamostatnit bohatý sever od chudého jihu, složitá etnická situace panuje rovněž v Belgii a potencionální konflikt již desítky let doutná také v nábožensky rozděleném Severním Irsku.

Ani v Evropě 21. století se totiž snahy o osamostatnění národnostně konstituovaných regionů neřeší snadno, což je třeba příklad již zmiňovaného Katalánska. Centrální španělské úřady včetně ústavního soudu označily aktivity Katalánců jako protiústavní a postavily je mimo zákon. Politikové, kteří odštěpenecké tendence prosazují, byli buď odsouzeni k vysokým trestům, nebo se soudním procesům vyhnuli útekem ze země. To vše v demokratické a civilizované Evropě 21. století, která rovněž nemá recept na řešení těchto situací.

Otázky, jak tedy mohou Katalánci a další národy dosáhnout naplnění svých národních snah a požadavků, rezonují celou Evropou. Je vůbec možné vytvořit na základě práva na sebeurčení v současné době samostatný národní stát? Nebo už je evropská civilizace skutečně natolik zakonzervovaná, že to už jen tak, protiprávně a bez násilí, nelze? A pakliže by se to nějakým způsobem přesto zdařilo, mohl by se nově vytvořený státní útvar stát plnohodnotnou a plnoprávnou součástí mezinárodního společenství? A za jakých by to bylo podmínek?

Výše uvedené otázky mne v době, kdy propukla nejnovější katalánská krize, velmi zaujaly. Dalším důvodem, proč jsem se touto problematikou začala vážně zabývat, byl můj letní studijní pobyt na univerzitě v rumunském městě Jasy, hlavním městě Moldavské župy. Zde jsem se setkala se studenty z různých částí Evropy, mj. také z Moldavska či Republiky srbské v Bosně a Hercegovině. Během diskusí o různých evropských otázkách mne zaujaly zejména názory na postavení národnostních menšin a problematika Balkánu a nedalekého regionu Podněstří, odkud část studentů přijela. I v této souvislosti se státním útvarem, který de iure státem není, jsem se rozhodla, že se problematice de facto států budu věnovat hlouběji, a tato moje snaha mne přivedla až k záměru napsat na toto téma svoji kvalifikační práci.

Jejím hlavním cílem je analyzovat mezinárodněprávní postavení tzv. de facto států, tedy států neexistujících de iure, tudíž z hlediska mezinárodního práva problematických. Abych se vůbec této tematice mohla smysluplně věnovat, bylo především zapotřebí seznámit se hlouběji s definicí státu, jeho historickým vývojem a se základními znaky státu. Tato problematika tedy tvoří první část mé práce (kap. 2). Druhou část práce (kap. 3) jsem zaměřila na definici de facto států z pohledu mezinárodního práva a na postavení těchto států a jeho proměny. Jak takové státy vznikají a jak se jim daří udržet jejich existenci i přes absenci mezinárodního uznání? Jaké podmínky musí taková státní entita naplnit, aby byla z hlediska mezinárodního práva považovaná za de facto stát? A jak je možné, že i přes svou mnohaletou faktickou existenci de facto státy stále nedosáhly mezinárodního uznání?

Třetí část mé práce (kap. 4) se pak věnuje konkrétním de facto státům, v mém případě se jedná o již zmiňované Podněstří a dále o Jižní Osetii a Abcházii, autonomní oblasti náležející Gruzii. V této souvislosti jsem se musela nejprve vypořádat s historickým vývojem těchto regionů i s národnostní politikou bývalého Sovětského svazu, která tento region ovlivnila zásadním způsobem. Vzhledem k tomu, že Podněstří není jedinou národnostně problematickou oblastí současného Moldavska, uvedla jsem pro srovnání rovněž situaci v dalším podobném regionu, v autonomní oblasti Gagauzsko. V poslední části práce (kap. 5) bych chtěla zodpovědět výše nastíněné otázky po možnosti vzniku samostatných národních států i v současnosti a na základě srovnání vývoje v Podněstří, Jižní Osetii, Abcházii a Gagauzsku nastínit jedno z možných řešení. Zajímalo mne především, nakolik jsou snahy k odštěpení pouze národnostně motivované a nakolik v nich a jejich potlačování hraje roli vnitřní politika, případně geopolitika, ale také třeba ekonomika a další okolnosti, jinými slovy proč jsou úspěšné pouze některé tyto snahy a kdo nebo co o případném úspěchu či neúspěchu rozhoduje.

K diplomové práci jsem využila především dostupnou česky psanou i zahraniční odbornou literaturu jak z oblasti mezinárodního práva, tak politologie a historie. Jedná se zejména o teoretické práce z oblasti mezinárodního veřejného práva (Georg Jellinek, Lassa Francis Lawrenc Oppenheim, Hans Kelsen, James R. Crawford, Scott Pegg, Miroslav Potočný, Jan Ondřej, Jiří Malenovský, Pavel Šturma, David Raič, James Ker-Lindsay), dále pak o práce vztahující se k tzv. zamrzlým konfliktům (Thomas de Waal, Milan Lipovský), práce politických geografů (Vladimír Baar, Tomáš Hoch), právní dokumenty (kupř. mezinárodní konvence a rezoluce Organizace spojených národů; OSN) a judikaturu Mezinárodního soudního dvora a Evropského soudu pro lidská práva. Vzhledem k omezení možnosti studia a cestování, způsobené aktuální koronavirovou pandemií, jsem musela

rezignovat na plánovaný studijní výjezd do Moldavska, kde jsem hodlala navštívit i region Podněstří. Místo toho jsem alespoň zkontaktovala Odbor východní Evropy Ministerstva zahraničních věcí České republiky, kde jsem díky ochotě PhDr. Veroniky Sidó, MBA získala zajímavý studijní materiál a realizovala několik cenných konzultací, za něž jí velice děkuji.

Hlavním smyslem mé práce bylo tedy shromáždit dostupné relevantní informace k problematice de facto států a na příkladech Podněstří, Jižní Osetie a Abcházie tento typ státu podrobněji analyzovat. Mým osobním přínosem dané problematice je především poslední část práce, kde jsem se pokusila zformulovat podmínky, za kterých by i v dnešní době mohl mít vznik zcela nových států naději na úspěch, tedy podmínky právní, politické a ekonomické. Domnívám se totiž, že právo na sebeurčení mohou národy uplatňovat v každé době, a tak je tato problematika stále aktuální. V této souvislosti se proto mezinárodní společenství musí neustále zabývat problémy uznání existence státu (state recognition), uznání státní suverenity (sovereignty recognition) či vlády (government recognition) a hledat odpovědi na otázky, kdy a za jakých podmínek je možno z hlediska mezinárodního práva zvažovat vznik nového suverénního státu, jakou roli hraje akt uznání ze strany mezinárodního společenství a jaký je charakter tohoto aktu či kdy se stává entita skutečným státem. Na tyto otázky hledá odpovědi i tato práce.

Z hlediska metodologie jsem k naplnění výše uvedených cílů využila několika metod vědecké práce. V teoretické části práce se jednalo zejména o metody kompilační a komparační, kdy jsem se snažila problematiku shrnout na základě výsledků dosavadních výzkumů a jejich publikačních výstupů. Komparovány byly především různé pohledy na způsob uznávání států (konstitutivní versus deklaratorní), na jeho formy i na jejich praktický význam z hlediska fungování státních útvarů v rámci mezinárodního společenství. V části práce, věnované vývoji v Podněstří, Jižní Osetii a Abcházii, jsem mohla volit metody více analytické a historické, i když i ty bylo zapotřebí doplnit kompilací a především komparací vývoje v těchto regionech nacházejících se ve dvou různých státech. Právě tato komparace se ukázala být velice zajímavou a dost dobře nabízí i možnou cestu k řešení podobných zamrzlých konfliktů, byť je třeba mít neustále na paměti, že žádné řešení není univerzálně uplatnitelné a že je třeba vždy v jeho hledání akceptovat místní odlišnosti. V neposlední řadě jsem měla možnost využít i osobních konzultací a vyslechnout si názory odborníků na danou problematiku, takže metodologii mé práce bylo možno rozhojnit i tímto způsobem a směrem.

Předložená práce má především ambice věnovat se řešené problematice z pohledu mezinárodního práva a právní teorie. Přesto se však nemůže zcela oprostít od přesahů do ostatních vědních oborů, především historie, politologie, demografie, sociologie, sociální

antropologie či politické geografie. Tento komplexnější přístup je však k pochopení dané problematiky nutný a podle mého soudu se mu nebylo možno, zejména v části týkající se konkrétním sledovaným regionům, vyhnout.

2. Pojem státu dle obecného mezinárodního práva

V oblasti mezinárodního práva veřejného jsou hlavními aktéry mezinárodních vztahů státy. Jedná se sice o tradiční formy politické organizace společnosti, které mají základy již ve starověku, v průběhu staletí však procházely bouřlivým vývojem jak z hlediska způsobu organizace státní moci a jejího dělení, tak z hlediska územního. Státy vznikaly i zanikaly, spojovaly se i rozdělovaly, získávaly cizí území či o svá území naopak v důsledku anexí přicházely. V průběhu 20. století v souvislosti s bouřlivým politickým vývojem ve světě počty států prudce rostly: jestliže se na počátku století na mapě světa nacházelo pouze několik desítek suverénních států, v současnosti jich je kolem dvou stovek³ a tento počet jistě není do budoucna definitivní.

Vznik nových států však není jednoduchým procesem a v současnosti ani v budoucnosti není možno předjímat, s jakým výsledkem bude tento proces završen. To záleží na celé řadě okolností, které souvisejí s pojetím státu, kritérii jeho samostatné existence a jeho základními znaky. Tato kapitola se bude všem nastíněným problémům věnovat, v první části se bude zabývat samotným pojmem státu a jeho znaky, ve druhé se zaměří na problematiku národního státu jako dynamicky se rozvíjející entity a ve třetí části se bude věnovat mezinárodněprávnímu uznání států a jeho kritériím.

2.1 Stát jako subjekt mezinárodního práva a jeho znaky

Pojem „stát“ má základ v latinském termínu „status“, tedy stav, ústava nebo řád. Podle jedné z mnoha definic jde o institucionalizovanou formu společenského života na určitém území, jedná se tedy o základní územní mocenskou jednotku a instituci disponující mocí vládnout, soudit a vytvářet společenské zákony.⁴ Pojem státu však není pojmem obecným, ale označuje spíše formu politického zřízení, která se na evropském kontinentu vyvíjela zhruba od 13. až do počátku 19. století z mocenských vztahů původně utvářených ryze nestátně. Tento vývoj vycházel z existence drobných panství jakožto mocenských sfér pod nadvládou jednoho panovníka, pokračoval přes teritoriální výkonnou moc uskutečňovanou prostřednictvím zemské vlády až k osvícenskému absolutismu a francouzské revoluci, po níž se pojem stát z ústavněprávního hlediska formoval do současné podoby. Stejně důležitou roli během tohoto vývoje sehrál proces sekularizace, tedy oddělení zdroje mocenské legitimacy od

³ Sovereign Nations – The independent states of the world – Nations Online Project. Your Guide to the World: Nations Online Project. [online] [cit. 02. 05. 2021]. Dostupné z: <https://www.nationsonline.org/oneworld/states.htm>

⁴ PAVLÍČEK, Václav a kol. *Ústavní právo a státověda (1. díl), Obecná státověda*. Praha: Linde, 1998. ISBN 80-7201-141-3., s. 46-48.

jakéhokoli náboženství a orientace na světské politicky utvářené cíle. Podle německého právního filozofa a bývalého soudce německého ústavního soudu Ernsta Wolfganga Böckenförda se do počátku 19. století ustálil pojem státní moci, která může být definována jako „jednotná, navenek suverénní, uvnitř nejvyšší a právnímu stavu nadřazená, svými kompetencemi potenciálně všezahrnující státní moc spojená s mocensko-politicky vyrovnanou společností (rovnoprávných) poddaných, resp. státních občanů“.⁵

Existuje celá řada teorií o vzniku státu, mezi nejstarší patří teorie teologická, teokratická, patriarchální či patrimonialní, modernější vycházejí z myšlenky, že stát je výsledkem smlouvy mezi lidmi, kteří dobrovolně (smluvně) přešli od přirozeného, izolovaného stavu ke stavu občanskému, tedy ke společnosti a státu. Tyto teorie ovlivnily především myšlenky osvícenství a jeho moderní pohled na stát. Jednotliví myslitelé k principu společenské smlouvy přistupovali různě, Thomas Hobbes kupř. pokládal za její smysl zajištění neomezeného postavení panovníka, John Locke viděl výsledek společenské smlouvy v konstituční monarchii, Jean-Jacques Rousseau z ní odvodil zásadu svrchovanosti lidu.⁶

Svébytné představy o státu rozpracovali např. italský politik a diplomat Niccolò Machiavelli, který jej definoval jako politický útvar, německý filozof Georg Wilhelm Friedrich Hegel, který v něm viděl uskutečnění mravní ideje, další německý filozof Immanuel Kant za jeho hlavní úkol pokládal zabezpečení míru a německý ekonom a sociolog Max Weber ho považoval za organizaci, jež monopolizuje legitimní násilí, což je v zásadě právo nad určitým územím. Pokud by podle něj neexistovalo násilí jako prostředek vynucování státního zájmu, tak by stát zanikl a místo něj by nastoupila anarchie.⁷

Zajímavý pohled na stát přináší rovněž teorie právního pozitivismu. Vychází částečně z Hegelova názoru, který zdůrazňoval absolutní suverenitu státu. Podle německého právního teoretika Georga Jellinka, jednoho z jejích hlavních představitelů, byl stát svazovou jednotou usedlých lidí opatřenou původní státní mocí,⁸ podle normativní teorie Hanse Kelsena se stát ztotožňuje s právním řádem a na vrcholu státu i právního řádu stojí základní norma, tedy

⁵ BÖCKENFÖRDE, Ernst-Wolfgang. Die Entstehung des Staates als Vorgang der Säkularisation. In: *Recht, Staat, Freiheit. Studien zur Rechtsphilosophie, Staatstheorie und Verfassungsgeschichte*. Frankfurt am Main, 1991, s. 92-114.

⁶ ADAMOVIČ, Karolína, Antonín LOJEK, Karel SCHELLE a Jaromír TAUCHEN. *Velké dějiny země Koruny české*. Praha: Paseka, 2015. ISBN 978-80-7432-000-2, s. 12.

⁷ WEBER, Max. *Metodologie, sociologie a politika*. Praha: OIKOYMENH. Knihovna novověké tradice a současnosti, 2009. ISBN 978-80-7298-389-6, s. 244-248.; SCRUTON, Roger. *Slovník politického myšlení*. Brno: Atlantis, 1989, s. 148.

⁸ JELLINEK, Georg. *Všeobecná státověda*. Praha: Jan Laichter, 1906, s. 184.

ústava. Stát je tedy podle této teorie právním ztělesněním mravnosti, je sám o sobě rozumný, a proto je povinností každého občana být jeho konformním členem.⁹

Právě zmiňovaný Jellinek je autorem tradiční a v jeho době všeobecně přijaté tříprvkové definice státu, kterou formuloval v roce 1900 ve svém díle *General Theory of the State*.¹⁰ Tento Jellinkův základ přijala i Úmluva o právech a povinnostech států z uruguayského Montevidea z 26. prosince 1933¹¹ (dále jen „Montevidejská úmluva“),¹² podle níž je stát vymezen státní mocí (vládou), státním lidem (stálým obyvatelstvem), státním územím (definovaným teritoriem), nově k nim přibyla i schopnost vstupovat do diplomatických vztahů s jinými státy, tedy vnější suverenitou.¹³

Státní moc je síla schopná zabezpečit formování, upevnění a ochranu společenských vztahů ve státě, určuje pravidla, podle kterých se společnost tvořící stát řídí, je tedy schopná realizovat vnitřní suverenitu. Státní moci podléhají na základě principu teritoriality všechny osoby, které se na území státu nacházejí, bez ohledu na jejich občanství.

Obyvatelstvo je organizovaný celek všech lidí obývajících určité území, tedy státních občanů i dalších obyvatel, kteří na území státu pouze pobývají. Neexistují žádné další požadavky na národnost, jazyk, dokonce ani na množství obyvatelstva, jedná se však o konstitutivní prvek, bez něhož by stát nemohl existovat.

Dalším konstitutivním prvkem je státní území. Jedná se o trojrozměrný suchozemský, mořský, vzdušný i podzemní prostor ideálně vymezený hranicí, ovšem opět bez bližších požadavků na jeho velikost. Mezinárodní právo předpokládá dispozici s alespoň minimálním územím, nad kterým každý stát vykonává tzv. územní výsost, čímž zajišťuje, že každý jedinec vyskytující se na území daného státu, je s určitými výjimkami podroben jeho právní moci.¹⁴

O čtvrtém montevidejském kritériu, tedy o schopnosti státu vstupovat do mezinárodních vztahů s jinými státy, bude podrobněji pojednáno níže.

⁹ KELSEN, Hans. *O státu, právu a demokracii*. Výběr prací z let 1914-1938. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2015. ISBN 978-80-7478-918-2, s. 7-55; KELSEN, Hans. *Ryzí nauka právní: metoda a základní pojmy*. Brno: Orbis, Sběrka spisů právnických a národohospodářských (Orbis), 1933, s. 53-55.

¹⁰ TRÁVNÍČKOVÁ, Zuzana. O státnosti a uznání státu v mezinárodním právu. *Mezinárodní politika*. 36(4), 2012, s. 27-29.

¹¹ Smlouva vešla v platnost přesně o rok později a 8. 1. 1936 byla přijata do registru smluv tehdejší Společnosti národů.

¹² Montevidejská úmluva o právech a povinnostech států (Montevideo Convention on Rights and Duties of States), 1933. Dostupné z: <https://www.jus.uio.no/english/services/library/treaties/01/1-02/rights-duties-states.xml>

¹³ MALENOVSKÝ, Jiří. *Mezinárodní právo veřejné: obecná část*. 2. opr. a dopl. vyd. Brno: Doplněk, 1997. ISBN 80-210-1536-5, s. 85-89. Článek č. 1 Montevidejské úmluvy zní: „*The state as a person of international law should possess the following qualifications: a) a permanent population; b) a defined territory; c) government; and d) capacity to enter into relations with the other states.*“

¹⁴ MALENOVSKÝ, Jiří. *Mezinárodní právo veřejné, obecná část, a poměr k jiným právním systémům*. 6. upravené a doplněné vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2014, s. 89.

Ani kritéria z Montevidea však úplně nedostačovala potřebám rychle se proměňujícího světa a podle mnohých odborníků na mezinárodní právo a právních teoretiků tvoří pouze základ k dalšímu zkoumání státnosti subjektu. Ian Brownlie kupř. uvádí, že výše uvedená čtyři kritéria někde ani beze zbytku splněna být nemusí, avšak že musí být naopak naplněna další kritéria k tomu, aby vznikl funkční stát. Těmi jsou podle něj jistý stupeň stálosti daného útvaru, jeho vůle dodržovat mezinárodní právo, fungovat jako stát a mít vlastní suverenitu, tedy nezávislost státní moci na jakékoliv jiné moci uvnitř nebo vně státu.¹⁵

K vyjasňování kritérií státu dochází prakticky neustále, jelikož jejich vznik je organickým a nikdy nekončícím procesem, jak je vidět v běžné mezinárodněpolitické a mezinárodněprávní praxi. Montevidejská kritéria byla upřesněna kupř. v polovině 90. let minulého století v souvislosti s rozpadem Jugoslávie, kdy byl stát v jednom ze stanovisek Badinterovy Arbitrážní komise Evropské konference o Jugoslávii definován jako komunita, která sestává z území a obyvatelstva, podléhající organizované politické vůli, a takový stát je poté charakterizován svou suverenitou.¹⁶

2.2 Národní stát a problematika jeho vzniku

Podobně jako řada teorií o vzniku státu existuje i mnoho kritérií jejich rozlišování podle druhu, např. podle míry suverenity, způsobu vlády, státní formy, výkonu státní moci, vnitřního uspořádání, idejí nebo složení jeho obyvatelstva. Poslední dvě kritéria nás budou zajímat s ohledem na téma práce nejvíce, a tak je na místě jejich bližší rozvedení.

Jedním z nejproduktivnějších typů státu je totiž stát národní, jehož idea spočívá v teritoriálním splynutí státu jakožto geografické a politické jednotky a národa jakožto entity občanské, politické, kulturní nebo etnické. Z uvedené definice je patrné, že všeobecně uznávané pojetí národa prakticky neexistuje a že se v pokusu o jeho výklad jedná o velmi široké a problematické spektrum možností. Zatímco v západním pojetí bývá akcentováno společné historické území, společná právně-politická organizace, společná občanská kultura a ideologie a pojmy „národ“ a „lid“ víceméně splývají, východní pojetí klade důraz na společný pokrevní původ, společný jazyk a tradice, přičemž pojmy „národ“ a „lid“ synonymní nejsou.

Národ je v této souvislosti pokládán za základní jednotku státu, který mu poskytuje suverenitu nad daným územím. Prakticky ve všech případech, kdy se v současné Evropě řeší

¹⁵ BROWNLIE, Ian. *Principles of Public International Law*. Oxford: Oxford University Press, 1998; POTOČNÝ, Miroslav, Jan ONDŘEJ *Mezinárodní právo veřejné: zvláštní část*. 6. dopl. a rozš. vyd. Praha: C. H. Beck, 2011. ISBN 978-80-7400-398-1, s. 14.

¹⁶ PELLET, Alain. The Opinions of the Badinter Arbitration Committee, A Second Breath for the Self-Determination of Peoples. In: *European Journal of International Law*, Vol. 3, No. 1, 1992. Dostupné z: <http://ejil.org/pdfs/3/1/1175.pdf>, s. 182.

problematika potencionálního vzniku nového státu, se jedná o útvary národní, pro Evropu je totiž princip národního státu typický i historicky. Zejména v anglosaském světě je hluboce zakořeněná představa, že pojmy „stát“ a „národ“ spolu úzce souvisejí, případně jsou zcela totožné. To se projevuje mj. i v terminologii: anglický výraz „nation“ značí „stát“ i „národ“, výraz „nationality“ zase pojem „státní příslušnost“. V jiných částech Evropy je vztah mezi státem a národem mnohem volnější a tyto entity mohou existovat nezávisle na sobě.

Národní státy se začaly v Evropě konstituovat ve větší míře po třicetileté válce a souvisely především s teritoriální suverenitou, která začala vytlačovat dosavadní koncept suverenity dynastické. Národní stát však ještě dlouhou dobu soupeřil s dalšími uskupeními, zejména s mnohonárodnostními říšemi či městskými státy.¹⁷ Vítězství konceptu národního státu nastalo až v 19. století v souvislosti s rozvojem nacionalistických ideologií. V této době se v Evropě projevují dva zřetelné směry: sjednocování na bázi národnostního principu (Německo, Itálie) a snaha o národní samostatnost na základě téhož (osmanská říše, habsburská monarchie).

Zatímco v Itálii a Německu se tyto snahy podařilo úspěšně završit relativně brzy, proces samostatnosti národů žijících v mnohonárodnostních říších probíhal nesrovnatelně pomaleji a vyvrcholil až po skončení první světové války. Klíčovým mechanismem tohoto procesu byla myšlenka práva národů na sebeurčení, jejímž hlavním zastáncem a propagátorem se stal americký prezident Woodrow Wilson, který ji jako jeden ze svých 14 bodů prosazoval při jednáních o poválečném uspořádání světa.¹⁸ Po skončení dalšího velkého světového konfliktu z let 1939–1945 již bylo toto právo zakotveno v Chartě OSN („to develop friendly relations among nations based on respect for the principle of equal rights and self-determination of peoples“)¹⁹ a předznamenalo boom vzniku národních států související s procesem dekolonizace.

Národní suverenita je podle výše uvedeného základem práva národů na sebeurčení. Dává každému národu, který si dosud nevytvořil vlastní stát, právo samostatně si určit své státoprávní postavení. Vzhledem k obtížné definici pojmu národ a s ohledem na to, že právo na sebeurčení není přiznáno národnostním menšinám, je však v praxi velmi problematické toto právo realizovat. Zároveň je navíc zřejmé, že výkon práva na sebeurčení v podobě unilaterální secese narušuje územní celistvost původního státu, čímž porušuje jednu ze

¹⁷ Theory Talks: Theory Talk #21: Stephen Krasner. Theory Talks [online] [cit. 06. 04. 2021]. Dostupné z: <http://www.theory-talks.org/2008/10/theory-talk-21.html>

¹⁸ *Prohlášení prezidenta Wilsona ze dne 8. 1. 1918 před Kongresem Spojených států amerických*. Vojenský ústřední archiv – Vojenský historický ústav Praha, fond ČSNR v Paříži, inv. č. 5147, karta 44.

¹⁹ Charta OSN, 892 UNTS 119, sjednána dne 26. 6. 1945, čl. 1 odst. 2. Dostupné z <https://www.un.org/en/about-us/un-charter/full-text>

základních zásad mezinárodního práva.²⁰ Podle mnohých právních teoretiků a politologů je tak největším problémem nalézt podmínky pro legitimitu tohoto procesu a v zásadě není možné jej legalizovat v případě secese od demokratického státu, který respektuje lidská práva a práva národnostních menšin,²¹ což je kupř. případ Katalánska jako součásti demokratického Španělska.

Vznik nového státu prostřednictvím secese, tedy odtržení určité části státního území od původního územního suveréna, nebyl až do druhé světové války mezinárodním právem nijak upraven, nebyl jím však ani zakázán. Pokud byl původní suverénní stát proti takovému odtržení, záleželo na faktické síle secesionistické skupiny, zda je schopna v konfliktu s původním suverénem vymoci svou nezávislost a udržet kontrolu nad odtrženým územím. Po druhé světové válce se v otázce secese začalo prosazovat právo na sebeurčení národů, nejprve pouze v dekolonizačním kontextu, přičemž v dnešní době je mu již přiznáván charakter kogentní normy mezinárodního práva působící erga omnes.²² O vývoji pojetí práva na sebeurčení národů a pramenech, z nichž je právo na sebeurčení dovozováno, bude pojednáno v následující kapitole.

Miroslav Potočný definuje právo na sebeurčení národů jako „*právo každého národa svobodně rozhodovat o své nezávislé existenci a o hospodářském, společenském a kulturním rozvoji*“.²³ Výkonu tohoto práva, které spadá do kategorie lidských práv, nesmí být bráněno ze strany třetích států, ani ze strany původního suveréna.

Zahrnuje však právo na sebeurčení také právo na vlastní státnost, a tedy na secesi a vytvoření nezávislého státu? Rozlišujeme dvě roviny práva na sebeurčení, jimiž jsou tzv. externí a interní sebeurčení. Externí sebeurčení se týká mezinárodního statusu a obsahuje právo každého národa na vytvoření vlastního národního státu či na vytvoření či připojení se k federaci nebo na připojení se k jinému státu. Interní sebeurčení pak znamená pouze právo národa svobodně určovat svůj politický, ekonomický a sociální systém uvnitř existujícího státu a je nejčastěji realizováno formou poskytnutí autonomie.²⁴ Vzhledem k absenci mezinárodněprávní úpravy, která by mimo dekolonizační kontext zakotvovala právo na

²⁰ PEGG, Scott. *De Facto States in the International System*. Institute of International Relations. The University of British Columbia. 21, 1988, s. 16.

²¹ BUCHANAN, Allen. Democracy and Secession. In: MOORE, Margaret ed. *National Self-Determination and Secession*. New York: Oxford University Press. 1998, s. 29.

²² BUREŠ, Pavel, Martin FAIX a Ondřej SVAČEK. *Vznik a uznání státu: aktuální pohled mezinárodního práva*. 1. vydání. Praha. Leges, 2013, s. 69-71.

²³ POTOČNÝ, Miroslav. Zásada sebeurčení národů. *Mezinárodní vztahy*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, no. 2, 1968, s. 23.

²⁴ SENESE, Salvatore. External and Internal Self-Determination. *Social Justice*. HUMAN RIGHTS & PEOPLES' RIGHTS: VIEWS FROM NORTH & SOUTH, Vol. 16, No. 35 (1), 1989, s. 19.

externí sebeurčení národů, právní teorie dochází spíše k závěru, že sebeurčovací právo samo o sobě právo na vnější secesi neobsahuje.²⁵

V procesu konstituování národních států jsou problematické především všeobecně formulované názory, že národy jsou přirozenými a jedinými nositeli státní moci, a proto je nutné, aby území státu a území obývané daným národem byla totožná. Tyto myšlenky bývají základem nacionalistických ideologií. Je nicméně třeba konstatovat, že sebeurčovací právo je i v současné Evropě v oblasti vzniku nových států nejproduktivnější a princip sebeurčení se objevuje jak v Helsinském závěrečném aktu ze srpna 1975,²⁶ tak v Pařížské chartě pro novou Evropu z roku 1990.²⁷ A právě toho národy, toužící po budování svébytných států, v současné době využívají nejvíce.

2.3 Vznik státu a jeho mezinárodněprávní uznání

Z výše uvedeného je zřejmé, že v dnešních podmínkách už prakticky není možné, aby nový stát vznikl takovým způsobem, aby se nijak nedotkl některého již existujícího státního útvaru. Nový stát tak vzniká fúzí, kdy se dva nebo více stávajících států sloučí do zcela nového subjektu, destrukcí, kdy se naopak dosavadní státní útvar rozpadne na několik států nových, či secesi, která spočívá v odtržení části území i s obyvatelstvem a jeho přetvoření v samostatný stát, který se případně může posléze začlenit do jiného již existujícího státu.

K secesi dochází buď se souhlasem, nebo bez souhlasu původního suverénního státu.²⁸ Po roce 1919 vznikaly nové státy se souhlasem předchozího suveréna zejména v rámci dekolonizace²⁹ v reakci na konsenzus mezinárodního společenství o tom, že koloniální nadvláda představuje porušení platného mezinárodního práva, konkrétně principu práva na sebeurčení národů.³⁰ Že se secese se souhlasem původního suveréna nutně nevztahuje jen na proces dekolonizace, můžeme uvést na příkladu secese Černé Hory se souhlasem Srbska v roce 2007. V praxi nezpůsobují státy vzniklé secesi se souhlasem původního územního suveréna z hlediska mezinárodního práva vážnější potíže. Opačně je tomu však v případě

²⁵ BUREŠ, Pavel, Martin FAIX a Ondřej SVAČEK. *Vznik a uznání státu: aktuální pohled mezinárodního práva*. Op. cit., s. 71.

²⁶ Závěrečný akt Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě. Helsinky 1975. OBSE. Preambule čl. VIII. Equal rights and self-determination of peoples. Dostupné z: <https://www.osce.org/files/f/documents/5/c/39501.pdf>

²⁷ Pařížská charta pro novou Evropu. Paříž 1990. OBSE. Dostupné z: <https://www.osce.org/files/f/documents/0/6/39516.pdf>, s. 5.

²⁸ BÍLKOVÁ, Veronika. Území státu v mezinárodním právu. In: ŠTURMA, Pavel, ed. *Mezinárodní právo a státní území*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, 2015. ISBN 978-80-87975-42-8, s. 22.

²⁹ CRAWFORD, James R. *The Creation of States in International Law*. 2nd ed. New York: Oxford University Press, 2006. ISBN 978-019-8260-028, s. 382.

³⁰ MALENOVSKÝ, Jiří. *Mezinárodní právo veřejné, obecná část a poměr k jiným právním systémům*. Op. cit., s. 85.

jednostranné secese části území bez souhlasu původního suveréna způsobené jednáním určité skupiny obyvatelstva, příp. zásahem cizí moci.³¹

Po rozpadu Jugoslávie a Sovětského svazu se však právo na sebeurčení začalo vykládat extenzivně i mimo koloniální kontext. Ve zmiňovaném Helsinském závěrečném aktu byla zásada práva na sebeurčení národů zobecněna jako právo všech národů vždy a v plné svobodě určovat svůj vnitřní i vnější politický statut a rozvíjet se politicky, hospodářsky, sociálně i kulturně podle svého uvážení bez vnějšího vměšování.³² Právo na sebeurčení bylo doplňováno i o další podmínky, jakými jsou demokratický režim nebo ochrana lidských práv, které však nebyly uplatňovány konzistentně a rovně pro všechny vznikající státy.³³

Proces vzniku nových států je mezinárodním právem upraven zatím jen velmi malým množstvím ustálených norem. Okamžikem určujícím počátek existence daného státu je skončení podřízenosti entity vzniklé na určitém území státní moci jiného suveréna, tj. získání nezávislosti nového státu na jiných subjektech mezinárodního práva.³⁴ Vznik státu je z hlediska mezinárodního práva považován za skutečnost, s níž jsou spojeny určité právní důsledky, mezi něž patří vznik originární právní osobnosti daného státu, tedy schopnosti být nositelem práv a povinností v mezinárodním právu, která není odvozena od jiného subjektu. Nový stát tak jako subjekt mezinárodního práva vzniká tehdy, když nový politický útvar naplní hlavní charakteristické rysy státu jakožto subjektu mezinárodního práva, a především když vykonává na určitém území organizovanou politickou moc vůči všem jedincům vyskytujícím se na tomto území.³⁵

V teorii mezinárodněprávního uznání států se střetávají dva tradiční pohledy, konstitutivní a deklaratorní. Podle konstitutivního pohledu je akt uznání sám o sobě vznikem státu a ten se stane subjektem mezinárodního práva v okamžiku, kdy jsou jednání ohledně jeho uznání uzavřena.³⁶ Jedná se o krok vzájemný a konstituují se jím práva a povinnosti, které do té doby neexistovaly. Konstitutivní pohled akceptuje myšlenky německého právního teoretika Lassye Francise Lawrence Oppenheima, otce moderní disciplíny mezinárodního práva, který vyjádřil přesvědčení o tom, že stát se stává subjektem mezinárodního práva

³¹ BÍLKOVÁ, Veronika. Území státu v mezinárodním právu. Op. cit., s. 22.

³² Závěrečný akt Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě. Op. cit., Preambule čl. VIII.

³³ CASPERSEN, Nina. The Pursuit of International Recognition After Kosovo. In: *Global Governance* 21, 2015, s. 393.

³⁴ VALUCH, Jozef. *Vybrané aspekty vzniku a zániku státu v kontexte mezinárodního práva*. In: BUREŠ, Pavel, Martin FAIX a Ondřej SVAČEK. *Mezinárodněprávní aspekty vzniku a zániku státu: 20. výročí vzniku samostatné České republiky a Slovenské republiky*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, Právnická fakulta, 2013. ISBN 978-80-244-3995-2, s. 10 a násl.

³⁵ CRAWFORD, J. *The Creation of States in International Law*. Op. cit., s. 45 a násl.

³⁶ SØRENSEN, Georg. *Stát a mezinárodní vztahy*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-717-8910-0., s. 172.

pouze a výhradně prostřednictvím uznání.³⁷ Tyto myšlenky podporovala i řada dalších právních teoretiků, kupř. rakouský právník a právní teoretik Hersch Lauterpacht. Již zmiňovaný Hans Kelsen sice tvrdí, že stát zahajuje svoji legální existenci vlastním prohlášením státnosti, ovšem do doby uznání ostatními státy existuje jen sám pro sebe a není subjektem mezinárodního práva. Stát se tedy i podle něj stává mezinárodním aktérem jen a pouze skrze uznání jinými státy.³⁸

Deklaratorní pohled naopak vychází z toho, že stát se stává subjektem mezinárodního práva ve chvíli, kdy započne jeho faktická existence, tedy že existence státu je nezávislá na uznání ostatními státy. Podle zastánců tohoto principu není entita státem proto, že je jako stát někým uznána, ale protože státem prostě je.³⁹ Takto vzniklý stát disponuje základními právy a povinnostmi, které jsou se státností spojovány, nemůže však až do doby uznání ze strany mezinárodního společenství užívat legálně všechna garantovaná mezinárodní práva.⁴⁰ Zmíněná Montevidejská úmluva v této souvislosti ve svém třetím článku konstatuje, že politická existence státu je nezávislá na uznání jinými státy, že stát má i před aktem uznání právo bránit svoji celistvost, podnikat kroky k zachování vlastní existence a organizovat a definovat jurisdikci a kompetenci vlastních soudů. Podle šestého článku úmluvy znamená akt uznání pouze to, že uznávající stát přijímá osobnost toho druhého se všemi právy a povinnostmi vycházejícími z mezinárodního práva, což označuje za krok bezpodmínečný a neodvolatelný.⁴¹ V současné době v oblasti mezinárodního práva převažuje deklaratorní teorie na rozdíl od minulosti, kdy se v mezinárodním právu veřejném prosazovala spíše teorie konstitutivní.

Podle mezinárodního práva se rozlišují dva typy mezinárodněprávního uznání státu. Uznání *de iure* je definitivním, kompletním a neodvolatelným rozhodnutím uznávajícího mezinárodního aktéra, že akceptuje daný stát jako plnohodnotný subjekt mezinárodního práva a že vyjadřuje svoji připravenost navázat s uznávaným státem plnohodnotné právní a politické vztahy. Uznání *de facto* je časově a obsahově omezeným druhem uznání, které si zachovává svoji právní hodnotu a právní účinky, jež jsou však omezenější než při uznání typu *de iure*.⁴²

³⁷ „*International Law does not say that a State is not in existence as long as it is not recognized, but it takes no notice of it before its recognition. Through recognition only and exclusively a State becomes an International Person and a subject of International Law.*“ OPPENHEIM, Lassie Francise Lawrence. Citován z: RAÍČ, David. *Statehood and the Law of Self-Determination*. Leiden: Martinus Nijhoff Publishers, 2002, s. 29.

³⁸ KELSEN, Hans. Recognition in International Law: Theoretical Observations. *The American Journal of International Law*, 35(4), 1941, s. 613-617.

³⁹ CRAWFORD, James. *The Creation of States in International Law*. Op. cit., s. 93.

⁴⁰ LAUTERPACHT, Hersch. *Recognition in International Law*. Cambridge University Press, 2013, s. 38-42.

⁴¹ Montevidejská úmluva, op. cit., čl. 3.

⁴² KELSEN, Hans. Recognition in International Law, Theoretical Observation. *The American Journal of International Law*. 35(4), 1941, s. 605-617.

Na tomto základě je možné s uznávaným státem uzavírat třeba obchodní nebo vojenské dohody. Toto uznání je provizorní, omezené, mnohem méně právně stabilní, je možné ho kdykoliv odvolat a jedná se o rozhodnutí spíše politické.⁴³

Z hlediska formy může být uznání veřejně deklarované (vyslovené) či nedeklarované (nevyslovené). V prvním případě se obvykle jedná o explicitní vyjádření, nejčastěji vyhlášením učiněným vládou či diplomatickou nótou, která prohlašuje uznání nově vzniklého státu. Další možností je také zaslání oficiálního dopisu s oznámením uznání vládě daného státu. Zde lze uvést příklad uznání Republiky Kosovo za nezávislý stát Českou republikou, ke kterému došlo na základě souhlasu vlády České republiky s navázáním diplomatických styků s Kosovem dne 21. května 2008. Uznání a navázání diplomatických styků bylo uskutečněno formou odpovědi ministra zahraničních věcí České republiky na dopis prezidenta a předsedy vlády Kosova.⁴⁴

Druhým případem je nepřímé (implicitní) vyjádření uznání, které je charakterizováno neoficiálním akceptováním legitimacy existence uznávaného státu například sjednáním bilaterální smlouvy s ním,⁴⁵ v některých případech i účast oficiální státní delegace na ceremonii vyhlášení nezávislosti uznávaného státu, navázání diplomatických vztahů s takovým státem nebo rozhodnutí povýšit diplomatické zastoupení v daném státě např. přeměnou místního konzulátu na úroveň ambasády.⁴⁶ Ani v jednom případě však explicitní či implicitní uznání nezakládá samo o sobě žádné právní závazky. Ty vycházejí až z řádně uzavřených konkrétních smluv nebo vyplývají z obyčejů mezinárodního práva veřejného. Zásadní je v tomto směru pouze navázání vzájemných diplomatických styků suverénního státu se státem, jehož uznává rovněž za suverénní, a tento formální akt uznání není možné nahradit žádnými jinými formami kontaktů.⁴⁷

Kromě výše uvedených existuje ještě pojem hromadného uznání, které může být buď přímé, nebo nepřímé. Přímé hromadné uznání bude nejčastěji učiněno prostřednictvím společného rozhodnutí o uznání státu v rámci již existující mezinárodní organizace, přičemž musí být explicitně vyjádřeno, že se nejedná o projev uznání dané organizace, ale jejich

⁴³ BRIGGS, Herbert W. De Facto and De Jure Recognition: The Arantzazu Mendi. *The American Journal of International Law*. 33(4), 1939, s. 689-699.

⁴⁴ Česká republika uznala nezávislost Kosova | Vláda ČR. Úvodní stránka | Vláda ČR [online] [cit. 20. 05. 2021] Dostupné z: <https://www.vlada.cz/cz/media-centrum/aktualne/ceska-republika-uznala-nezavislost-kosova-35465/>

⁴⁵ AZUD, Ján, Jozef KRÁLIK a Milan ŠMÁTRALA. *Mezinárodní právo*. Bratislava: Veda, 2003, ISBN 80-224-0753-4, s. 195.

⁴⁶ KER-LINDSAY, James. Engagement without Recognition: The Limits of Diplomatic Interaction with Contested States. *International Affairs*, 91(2), 2015, s. 6.

⁴⁷ POTOČNÝ, Miroslav a ONDŘEJ, Jan. *Mezinárodní právo veřejné: zvláštní část*. 6., dopl. a rozš. vyd. Op. cit., s. 184.

členských států, které učinily toto rozhodnutí samostatně. Nepřímým hromadným uznáním by bylo přijetí státu do mezinárodní organizace dosavadními členy této organizace, neboť v takových případech je přijetí považováno za uznání suverenity vstupujícího státu.⁴⁸

V současné době existuje na světě zhruba 200 nezávislých a všeobecně uznaných států. Některé však nejsou uznané všemi ostatními státy a řada územních útvarů existuje pouze de facto, nikoliv de iure. Důvodů tohoto stavu je celá řada, nejčastěji se jedná o nedořešený vztah k původnímu suverénu, který odmítá jejich odtržení. Tyto útvary sice fakticky existují, ovšem nejsou všeobecně mezinárodně uznané. Státní útvary, které vyhlásily nezávislost, ale nejsou uznány žádným státem, by teoreticky mohly být členy OSN, neboť její Charta neobsahuje podmínku, že by její člen musel být široce mezinárodně uznán. Ve svém čtvrtém článku Charta obsahuje pravidla pro přijímání členů této mezinárodní organizace, členství však nespojuje s uznáním daného státu. Za členy mohou být přijaty všechny mírumilovné státy, které akceptují závazky Charty a jsou považovány za způsobilé je plnit. Splnění uvedených podmínek však nevede k automatickému přijetí do OSN či k povinnosti OSN žádající stát přijmout. Přijetí státu do organizace doporučuje Rada bezpečnosti OSN a vlastní akt přijetí musí být následně schválen dvoutřetinovou většinou Valného shromáždění OSN (VS OSN).⁴⁹ Přijetí či nepřijetí státu tedy záleží i na uvážení členských států, které má z velké části politický charakter odrážející jejich zahraniční politiku, stejně tak jako na uvážení jednotlivých členů Rady bezpečnosti OSN při přijímání doporučení.

Žádný obecně závazný právní dokument, který by určoval podmínky pro vznik státu, neexistuje, a proto se ani Charta OSN k těmto záležitostem nevyjadřuje. Mezinárodní právo tedy nestanovuje pravidla pro vyhlášení nezávislosti státu, neexistuje ani instituce, která by měla právo tyto záležitosti jakkoliv regulovat, neexistuje vymahatelná povinnost nově vzniklý státní útvar uznat a proces rozhodování o uznání je tedy navýsost mimoprávní, obvykle geopolitický.⁵⁰ Problematiku uznání nevyřešila ani Komise pro mezinárodní právo, přestože se měla objevit již v Návrhu článků o právech a povinnostech států z roku 1949. K ujasnění kritérií týkajících se státnosti a případného uznání nepřispěl ani posudek Mezinárodního soudního dvora v případě Kosova, který se věnoval pouze legalitě vyhlášení nezávislosti,

⁴⁸ CRAWFORD, James R., *The Creation of States in International Law*. Op. cit, s. 545.

⁴⁹ Charta OSN, op. cit, kapitola II., čl. 4.

⁵⁰ ANDREJEVICH, Milan. Kosovo in 2008. In: Encyclopædia Britannica Online. Encyclopædia Britannica Inc., last updated 2015. [online] [cit 1. 6. 2020] Dostupné z: <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/1484184/Kosovo-in-2008>

nikoli důsledkům uznání.⁵¹ Uznat entitu za samostatný stát naopak nelze, pokud tato entita vznikla jako následek porušení kogentních norem mezinárodního práva (*ius cogens*), jak bude podrobně popsáno v následující části této práce. Právě porušení norem *ius cogens* představuje hranici, kterou mezinárodní právo stanoví v těchto případech jako nepřekročitelnou.⁵²

I v tom je třeba hledat odpověď na otázku, nakolik je ve skutečnosti systém uznávání nově vznikajících států problémem právním a nakolik do něj vstupuje již zmiňovaná geopolitika, jinými slovy kdo je kompetentní být v tomto směru všeobecně uznávanou autoritou. Vzhledem k již výše uvedenému, že žádná mezinárodní instituce, která by touto autoritou byla nadána, neexistuje, vstupují do procesu uznávání stále více a častěji individuální zájmy již existujících států. Uznání jiného státu je tak politickým rozhodnutím spočívajícím plně v rukou každého suveréna a záleží jen na něm, který stát se rozhodne uznat, kdy se tak rozhodne učinit i z jakého důvodu nebo podle jakých kritérií.⁵³

Vlastní uznání je tedy aktem politickým, který však nemá na faktickou existenci nového státu žádný vliv. To ostatně tvrdí i již zmiňovaná Montevidejská úmluva, která ve svém třetím článku hovoří o tom, že politická existence státu je na uznání ostatními státy nezávislá.⁵⁴ Mnohem více tak problematika mezinárodněprávní existence nově vznikajících států souvisí spíše s legalitou jejich vzniku a vytvoření nového státu je především záležitostí geopolitické reality než práva jako takového.⁵⁵ V mezinárodní politice se tím otevírá prostor pro nejrůznější taktizování, spekulace, výměnné obchody nebo dokonce vydírání a rychlost a konečný osud procesu uznání nového státu závisí jen na každém ze stávajících suverénů. Na druhou stranu je tento akt uznání v zásadě neodvolatelným, případně odvolatelným jen velmi obtížně, což částečně zabraňuje jeho politickému zneužívání a nejistotě a zmatkům v mezinárodních vztazích. I proto je v mnoha případech raději volen režim uznání *de facto*, který umožňuje stávajícím suverénům mnohem lépe manévrovat a dává jim prostor pro

⁵¹ SCHEU, Harald Ch. Dilema Mezinárodního soudního dvora ve věci kosovské Nezávislosti. Ústav mezinárodních vztahů. [online] [cit. 5. 2. 2021]. Dostupné z: <https://www.iir.cz/dilema-mezinarodniho-soudniho-dvora-ve-veci-kosovske-nezavislosti>

⁵² CRAWFORD, James R. The creation of states in international law, op. cit., s. 98.

⁵³ KER-LINDSAY, James. Engagement without recognition: The limits of diplomatic interaction with contested states. Op. cit., s. 4-6.

⁵⁴ „*The political existence of the state is independent of recognition by the other states. Even before recognition the state has the right to defend its integrity and independence, to provide for its conservation and prosperity, and consequently to organize itself as it sees fit, to legislate upon its interests, administer its services, and to define the jurisdiction and competence of its courts. The exercise of these rights has no other limitation than the exercise of the rights of other states according to international law.*“

⁵⁵ OPPENHEIM, Lassa a Ronald ROXBURGH. *International Law: A Treatise*. Vol. I., Peace. New Jersey: The Lawbook Exchange. 1920, s. 373.

případnou změnu jejich stanoviska. Opět jde tedy mnohem více o záležitost politickou než právní.⁵⁶

Další problém, který se s výše uvedeným úzce pojí, je kvantifikace počtu států, které musí danou entitu uznat, aby se stala plnohodnotným aktérem mezinárodní politiky a subjektem mezinárodního práva. Je zřejmé, že celá řada entit existuje jako státy pouze fakticky, tedy politicky, ovšem z hlediska mezinárodního práva nejsou považovány za uznané, nebo je jejich uznání omezeno pouze na část mezinárodního společenství. To jim sice přináší četné potíže z hlediska výkonu a vymáhání jejich práv, ovšem i tak takovými právy disponují. Takový stát sice fakticky existuje, ovšem od plné účasti na fungování mezinárodního společenství ho dělí právě uznání ostatních států, nejlépe „širokého světového společenství“,⁵⁷ čímž by se dostal z pohledu mezinárodního práva na jejich úroveň.

Deklarace vzniku nového státního útvaru je v současném světě vždy poměrně závažným problémem a mezinárodní společenství musí pečlivě vážit svůj přístup k němu. Na jedné straně je třeba brát do úvahy vůli obyvatelstva a právo na sebeurčení národů, na druhé straně je třeba vypořádat se s celou řadou dalších otázek, kupř. ochranou lidských práv, garantováním práv a svobod etnických a národnostních skupin a menšin, otázkami nedotknutelnosti hranic a územních změn, arbitráží a nástupnictvím či bezpečnostními problémy. Je třeba rovněž důkladně zvážit, zda nově vzniklý státní útvar není produktem územní či jiné agrese a zohlednit i veškeré myslitelné analogie a budoucí konsekvence jeho případného uznání.

⁵⁶ BRIGGS, Herbert W. De Facto and De Jure Recognition: The Arantzazu Mendi. Op. cit., s. 691.

⁵⁷ BAAR, Vladimír. Uznání širokým světovým společenstvím je alfa a omega dalšího politického života každé entity usilující o vlastní stát. In: *Mezinárodní politika*. 36 (4), 2012, s. 30–34.

3. De facto stát

Jak již bylo uvedeno v předchozí kapitole, je termín „de facto stát“ používán pro označení entity, která splňuje konstitutivní prvky státu a usiluje o své uznání za suverénní stát, ale z nějakého důvodu není uznávána buď žádným členem, nebo jen nízkým počtem členů mezinárodního společenství.⁵⁸ Podle Daniela Bymana a Charlese Kinga charakterizuje de facto stát funkční státní aparát, který vykonává faktickou vládu nad svým teritoriem a je schopný organizovat a distribuovat zdroje včetně vojenské síly v rámci svého území. Dále jej charakterizuje formální deklarace nezávislosti prostřednictvím klíčových politických lídrů nebo státních orgánů, jejichž legitimita je odvozena od lidu, a to buď prostřednictvím voleb, referenda nebo masových manifestací na podporu státní nezávislosti. A konečně je pro de facto státy typická spornost jejich vnější státní suverenity a s tím související absence mezinárodněprávního uznání od významného množství členů mezinárodního společenství.⁵⁹

Mezinárodněprávní věda dále zformulovala některá další kritéria, která jsou v současnosti většinou odborné veřejnosti akceptována. Aby bylo možné považovat danou entitu za de facto stát, musí uplatňovat faktickou moc alespoň nad dvěma třetinami nárokovaného území, a to včetně hlavního města daného území a jeho klíčových regionů,⁶⁰ a zároveň musí bezvýsledně usilovat o mezinárodní uznání alespoň po dobu dvou let.⁶¹ De facto stát dále musí vyjádřit zájem na tom být nezávislým suverénním státem, např. prostřednictvím referenda, přijetím vlastní měny nebo podobným aktem, který zjevně dává najevo zájem na nezávislosti, ačkoli tento zájem nemusí být vyjadřován konstantně, konzistentně ani univerzálně.⁶² Tato kritéria jsou však podle mého soudu diskutabilní a vyjadřují vždy pouze názory určité skupiny teoretiků mezinárodního práva. Na jejich zobecnění však prozatím neexistuje širší konsenzus. Aby se tato dodatková kritéria případně mohla stát všeobecně akceptovatelnými, musela by být zakotvena v nějakém obecně závazném mezinárodněprávním dokumentu.

Pod termín de facto stát spadá určitá množina entit, jejichž postavení se výrazně různí v závislosti na podmínkách jejich vzniku a existence i na vztazích s dosavadním územním suverénem a dalšími státy. Z terminologického hlediska je hned na počátku výkladu nutno

⁵⁸ POTOČNÝ, Miroslav a Jan ONDŘEJ. *Mezinárodní právo veřejné: zvláštní část*. 6., dopl. a rozš. vyd. Op. cit., s. 23.

⁵⁹ BYMAN, Daniel a Charles KING. *The Mystery of Phantom States*. Op. cit., s. 45-46.

⁶⁰ CASPERSEN, Nina. *Unrecognized states: The struggle for sovereignty in the Modern International System*. Cambridge, U. K. Polity Press, 2011, s. 9.

⁶¹ KOLSTØ, Pål. *The Sustainability and Future of Unrecognized Quasi-States*. In: *Journal of Peace Research – J PEACE RES.* 43(6), 2006. DOI: 10.1177/0022343306068102, s. 750.

⁶² BYMAN, Daniel a KING Charles. *The Mystery of Phantom States*, Op. cit., s. 45.

vymežit pojmy mateřský a patronský stát, které budou dále hojně používány. Mateřský stát („*parent state*“) je státem původního suveréna, od něhož se secesionistická entita snaží oddělit a vytvořit stát vlastní. Taková entita však ve většině případů není schopna realizovat secesi a následně udržet oddělené území pod svou kontrolou jen pomocí vlastních (vojenských a ekonomických) sil. Patronský stát („*patron state*“) je vnějším aktérem, který ze svých zdrojů podporuje vznik a existenci de facto státu, a výrazně tak přispívá ke schopnosti de facto státu pokračovat v jeho existenci.⁶³

Pro potřeby analýzy mezinárodněprávního postavení de facto států v této práci považuji za vhodné použít způsob rozdělení de facto států podle Benjaminu Grahama a Bena Hornea do pěti základních skupin, kterými jsou: 1) státy neuznané, resp. takové, které uznává méně než 10 členů OSN, těmi jsou např. Podněstří, Abcházie a Jižní Osetie, kterými se tato práce bude zabývat podrobněji v dalších kapitolách; 2) státy částečně uznané, které uznává více než 10 členů OSN, ale nikoliv jejich mateřský stát, mezi něž patří např. Kosovo nebo Tchaj-wan; 3) de facto státy, které byly ke svému mateřskému státu opět připojeny pomocí vojenské síly, např. Katanga nebo Republika srbská v Bosně a Hercegovině; 4) de facto státy, které se zpět ke svému mateřskému státu připojily na základě dohody, např. Gagauzsko, o kterém bude podrobněji pojednáno v následující kapitole této práce. Do poslední skupiny jsou Grahamem a Hornem řazeny státy uznané svým mateřským státem, např. Bangladéš nebo Jižní Sudán, které vznikly secesí se souhlasem původního územního suveréna, ačkoli nenaplnily všechna kritéria státnosti (např. kritérium efektivní vlády). Lze však konstatovat, že k uznání de facto státu jeho mateřským státem dochází pouze velmi zřídka.⁶⁴

Tato práce se bude zaměřovat zejména na de facto státy první z výše uvedených skupin, jelikož se jedná o entity s nejvíce problematickým postavením z hlediska mezinárodního práva i mezinárodní politiky.

3.1 Vznik de facto státu

Vznik de facto států bývá v mnoha případech důsledkem tzv. zamrzlých konfliktů („*frozen conflict*“). Tento termín se používá např. pro podněsterský konflikt v Moldávii, abchazský a jihoosetinský konflikt v Gruzii a v minulosti byl používán i pro arménsko-

⁶³ CASPERSEN, Nina. *Unrecognized states: The struggle for sovereignty in the Modern International System*. Op. cit., s. 26-28.

⁶⁴ GRAHAM, Benjamin A. T., HORNE. *Unrecognized States: A Theory of Self-Determination and Foreign Influence*, 2012. SSRN Electronic Journal. 10.2139/ssrn.2491944. [online] [cit. 10. 03. 2021], s. 7.

ázerbájdžánský konflikt o Náhorní Karabach, který ale v roce 2015 opět vyústil v ozbrojené boje trvající doposud.⁶⁵

Zamrzlé konflikty je možné charakterizovat buď jako mezinárodní konflikt dvou či více států, nebo původně vnitrostátní konflikt v rámci jednoho státu, kupř. mezi vládními orgány a separatistickou skupinou, která fakticky ovládá část území tohoto státu. Tyto konflikty třeba sice již deeskalovaly a v současné době se neprojevují aktivně (např. ozbrojeným násilím mezi stranami), jejich vyřešení však nikdy nebylo dosaženo a strany sporu setrvávají v negativních vzájemných vztazích a navzájem se nerespektují.

V některých případech vznikají de facto státy jako důsledek nevyřešeného sporu separatistických jednotek, které se pokoušejí o unilaterální secesi, a mateřského státu, který jim v secesi brání, jindy jako důsledek vnitrostátního ozbrojeného konfliktu o získání nadvlády nad celým územím státu.⁶⁶ De facto státy v minulosti vznikaly i jako následek dekolonizace či zhroucení původního státu a následného ustavení náhradních státních struktur nebo i z důvodu protiprávního použití síly. Příčiny a okolnosti, za nichž každý jednotlivý de facto stát vznikl, měly a mají značný vliv na jeho mezinárodněprávní postavení, které se v jednotlivých případech zamrzlých konfliktů různí. Každý de facto stát však může být charakterizován tím, že sice naplňuje konstitutivní znaky státu, avšak postrádá schopnost vstupovat do mezinárodních vztahů s většinou ostatních států, neboť není široce mezinárodně uznáván. Nezbytným elementem pro určení, zda se jedná v konkrétní situaci o de facto stát, je také to, že tento stát o své široké mezinárodní uznání trvale usiluje, tedy že podniká aktivní kroky ke svému zapojení do mezinárodního společenství států.⁶⁷

Nejčastější příčinou vzniku de facto státu je snaha o unilaterální secesi separatistů od mateřského státu. Za hlavní důvod můžeme považovat konflikt separatistické skupiny s dosavadní vládou daného státu z národnostních, etnických, historických, ideologických, náboženských, ekonomických či společenských důvodů. Může se ovšem jednat i o následek nepříznivé ekonomické situace nebo společenské či politické diskriminace v regionu, který je obydlen vysoce koncentrovanou etnickou či náboženskou menšinou. V případě, že diskriminace ze strany většiny dosáhne kritické úrovně, může se diskriminovaná menšina po zvážení ekonomicko-politických nákladů rozhodnout pro akt jednostranné secese. Pokud je

⁶⁵ Nagorno-Karabakh truce frays as both sides allege attacks: Live. Conflict News. Al Jazeera. Breaking News, World News and Video from Al Jazeera. Today's latest from Al Jazeera. [online] [cit. 28. 03. 2021]. Dostupné z: https://www.aljazeera.com/news/2020/10/11/seven-dead-by-overnight-armenian-shelling-baku-says-live?fbclid=IwAR14QhAih0kUk2ba23b4ISK_lZmr8vUpbkfO6RKzZkz2UKmSgWaS0HWcmJ0

⁶⁶ CASPERSEN, Nina. *Unrecognized states: The struggle for sovereignty in the Modern International System*. Op. cit., s. 32.

⁶⁷ LIPOVSKÝ, Milan. Podněstří – de facto stát? In: ŠTURMA, Pavel, ed. *Mezinárodní právo a státní území*. Op. cit., s. 171.

cílem dané secesionistické skupiny vytvoření nezávislého státu, a nikoli pouze dosažení vyšší autonomie, jsou podmínky, ovšem pouze politické, nikoliv právní, pro vznik de facto státu etablovány. V dalším poté záleží na konkrétním jednání dané skupiny, podpoře patronského státu, o jehož úloze je pojednáno v další části této kapitoly, reakci mateřského státu a ostatních aktérů mezinárodního společenství.⁶⁸

Klíčový vliv na to, zda bude nový stát vpuštěn do mezinárodního společenství, mají vzhledem ke svému silnému vlivu na ostatní státy a právu veta při přijímání rezolucí Rady bezpečnosti OSN velké státy, které jsou stálými členy Rady bezpečnosti OSN.⁶⁹ Vzhledem ke skutečnosti, že v současnosti vznik jakéhokoli nového státu znamená buď zmenšení, nebo dokonce rozpad dosavadních suverénních států,⁷⁰ se tyto klíčoví aktéři staví vůči možnosti vzniku nových států poměrně negativně. Téměř každý plnoprávný stát se totiž obává více či méně hypotetické možnosti odtržení některé části svého území, proto z precedenčních důvodů ani nebývá nakloněn uznání státu, který by vznikl odtržením od jiného plnoprávného státu. Z tohoto důvodu státy v drtivé většině případů odmítají uznat de facto stát před tím, než jej uzná alespoň jeho mateřský stát.⁷¹

Na tomto místě je nutné uvést, že v určitém případě ani unilaterálně vzniklý de facto stát nemůže být mezinárodním společenstvím uznán za plnoprávný suverénní stát, jak již bylo uvedeno v jiné části této práce. Jak vyplývá z ustanovení čl. 40 a 41 odst. 2 Článků o odpovědnosti státu za mezinárodně protiprávní chování (Articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts, ARSIWA), které vytvořila Komise Organizace spojených národů pro mezinárodní právo, totiž mají všechny státy povinnost erga omnes neuznat stát, který vznikl nebo existuje na základě závažného porušení kogentní normy obecného mezinárodního práva.⁷² Jedná se o případy, kdy došlo vyhlášením, případně vznikem státu, který takové vyhlášení činí, k porušení kogentní normy mezinárodního práva, a to i přestože daná entita naplňuje všechny konstitutivní kritéria státu.⁷³ Takovým porušením je například porušení zákazu použití síly, které má spojitost s aktem vyhlášení nezávislosti nebo s jiným

⁶⁸ RIEGL, Martin. Terminologie kvazistátů. *Acta Politologica*. 2(1), 2010. ISSN 1803-8220, s. 65.

⁶⁹ CASPERSEN, Nina. The Pursuit of International Recognition After Kosovo. *Op. cit.*, s. 397.

⁷⁰ SCHEU, Harald Christian. Vznik nového státu a jeho uznání v mezinárodním právu. *Mezinárodní politika*. 32(4), 2008, s. 4.

⁷¹ GRAHAM, Benjamin A. T., HORNE, Ben. *Unrecognized States*. *Op. cit.*, s. 8.

⁷² Resolution adopted by the General Assembly: 56/83 Responsibility of States for internationally wrongful acts, 2001. Dostupné z: https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/draft_articles/9_6_2001.pdf

⁷³ COSTELLOE, Daniel. *Legal Consequences of Peremptory Norms in International Law*. Cambridge University Press, 2017, s. 167.

porušením *ius cogens* při vzniku státu. V takových případech bude i samotný akt vyhlášení nezávislosti protiprávní.⁷⁴

V mezinárodním právu totiž existuje systémová hierarchie norem, v níž jsou kogentní normy v nadřazeném postavení vůči všem ostatním normám.⁷⁵ Úlohou kogentních norem, jakožto imperativních norem obecného mezinárodního práva přijatých a uznaných mezinárodním společenstvím států jako celkem za normy, od nichž není dovoleno se odchýlit a které mohou být změněny pouze novými normami obecného mezinárodního práva stejné povahy,⁷⁶ je právě předcházení vzniku normativních konfliktů v rámci mezinárodněprávních norem. Kogentní normy tak zajišťují, že nedojde k situaci, kdy by některá norma zavazovala k jednání, kterým by došlo k porušení některé normy této povahy. Kogentní normy mají proto v případě kolize s jinými normami přednost, to znamená, že ruší pravidlo, které dané normě odporuje. Tímto způsobem kogentní normy zajišťují ochranu zájmů a hodnot, které mezinárodní společenství považuje za nejpodstatnější a které jsou vlastní mezinárodnímu společenství jako celku.⁷⁷ Kogentní normy mají kromě funkce chránící nejdůležitější hodnoty, což je podle konstatování Mezinárodního tribunálu pro bývalou Jugoslávii ve věci zákazu mučení důvodem, proč se jedná o normy na vyšším stupni v mezinárodní hierarchii, než jsou mezinárodní smlouvy nebo „běžná“ obyčejová pravidla,⁷⁸ i funkci integrační, spočívající v udržování a zabezpečování minima jednoty právního společenství.⁷⁹

Jednostranné vyhlášení nezávislosti státu však samo o sobě není z hlediska obecného mezinárodního práva protiprávní, jak konstatoval Mezinárodní soudní dvůr ve svém poradním posudku o jednostranném vyhlášení nezávislosti Kosova.⁸⁰ Nic tak nenasvědčuje tomu, že by existovala povinnost neuznat stát pouze z toho důvodu, že vznikl na základě jednostranného

⁷⁴ MSD, Posudek Mezinárodního soudního dvora ve věci souladu jednostranného vyhlášení nezávislosti Kosova s mezinárodním právem z 22. července 2010 (Accordance with International Law of the Unilateral Declaration of Independence in Respect of Kosovo, Advisory Opinion, I.C.J. Reports 2010, s. 437–438, para. 81.

⁷⁵ ČEPELKA, Čestmír a Pavel ŠTURMA. *Mezinárodní právo veřejné*. Praha: C.H. Beck, Beckovy právnické učebnice, 2008. ISBN: 978-80-7179-728-9, s. 112–113.

⁷⁶ Vyhláška ministra zahraničních věcí č. 15/1988 Sb., o Vídeňské úmluvě o smluvním právu, č. 53.

⁷⁷ ROZAKIS, Cristos L. *The Concept of Jus Cogens in the Law of Treaties*. Amsterdam/New York/Oxford: Oxford University Press, 1976, s. 2.

⁷⁸ Mezinárodní trestní tribunál pro bývalou Jugoslávii, Prosecutor v. Furundžija, ICTY: IT-95-17/1-T, 1998, para. 153: „because of the importance of values it protects ... [the prohibition is] a norm that enjoys a higher rank in the international hierarchy than the treaty law or ‘ordinary’ customary rules.“

⁷⁹ MALENOVSKÝ, Jirí. *Mezinárodní právo veřejné: obecná část*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1993. ISBN 80-210-0599-8., s. 124.

⁸⁰ MSD, Accordance with International Law of the unilateral declaration of independence in respect of Kosovo. Op. cit., s. 438–439, para. 84.

vyhlášení nezávislosti bez souhlasu mateřského státu (tedy secese vnitřní silou), pokud k tomu nedojde na základě intervence jiného státu.⁸¹

Z výše uvedeného plyne, že porušení *ius cogens* při vzniku nového státu tedy brání vzniku státu *de iure*, k tomuto porušení však dochází pouze tehdy, když intervenuje jiný stát než stát mateřský, neuznávající nový *de facto* stát, protože území *de facto* státu stále považuje za území vlastní a zásahy proti secesionistické entitě vykonává v rámci svého práva na teritoriální integritu a ochranu svého území.⁸² Má však toto porušení dopad i na jeho faktickou existenci? Objektivní materiální skutečnost, tedy faktický vznik a faktickou existenci státu, nelze označit za nulitní či neplatnou. Můžeme posuzovat pouze to, zda je jeho existence v souladu či nesouladu s mezinárodním právem. Jinými slovy můžeme zkoumat pouze to, zda stát existuje *de iure*, tedy zda existuje z hlediska mezinárodního práva a zda jeho vznik má schopnost vyvolat právní účinky. Porušení kogentní normy však nemůže popřít faktickou existenci účinku takového porušení⁸³ a na první pohled by se zdálo, že takové porušení je nepřekonatelnou překážkou právního vzniku státu. Existují však i autoři, podle jejichž názoru by mohlo vést k nápravě protiprávního stavu např. kolektivní uznání většiny členů mezinárodního společenství nebo kompetentních orgánů OSN, anebo, v ideálním případě, uznání mateřským státem.⁸⁴

3.2 Právo na secesi, resp. právo na sebeurčení versus zásada teritoriální integrity

V tomto bodě vyvstává otázka, zda v mezinárodním právu existuje pozitivní právo na secesi, či nikoliv a zda je případně takové právo součástí práva na sebeurčení národů. Na tuto otázku je důležité si odpovědět proto, že v případě neexistence normy, která by zakotvovala pozitivní právo na secesi, by mateřský stát mohl potlačit snahy secesionistických skupin směřující k odtržení jimi nárokovaného území, a to dokonce i s použitím síly.⁸⁵ V případě, že taková norma existuje, musíme se vypořádat s kolizí norem mezinárodního práva, a to práva na secesi jako vnějšího vyjádření práva na sebeurčení a práva na zachování teritoriální integrity mateřského státu.

⁸¹ VIDMAR, Jude. *Conceptualizing Declarations of Independence in International Law*. Oxford: Journal of Legal Studies, 32(1), 2012. Oxford University Press Stable. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/41418852>, s. 166.

⁸² LIPOVSKÝ, Milan. Podněstří – *de facto* stát? Op. cit., s. 173

⁸³ KOLB, Robert. *Peremptory International Law – Jus Cogens: A General Inventory*. Hart Publishing, 2015, s. 59.

⁸⁴ CASSESE, Antonio, Paola GAETA a Salvatore ZAPPALA. *The Human Dimension of International Law: Selected Papers of Antonio Cassese*. Oxford: Oxford University Press, USA, 2008. ISBN: 0199232911,9780199232918, s. 286.

⁸⁵ CRAWFORD, James R. *Creation of States in International Law*. Op. cit., s. 374.

Zásada teritoriální integrity je vyjádřena v čl. 4 odst. 2 Charty OSN, kde stojí: „Všichni členové se vystríhají ve svých mezinárodních stycích hrozby silou nebo použití síly jak proti územní celistvosti nebo politické nezávislosti kteréhokoli státu, tak jakýmkoli jiným způsobem neslučitelným s cíli Organizace spojených národů.“⁸⁶ Objevuje se také v mnoha rezolucích Valného shromáždění OSN, kupř. v rezoluci č. 3314 (XXIX)⁸⁷ nebo rezoluci č. 2625 (XXV)⁸⁸, stejně tak jako v mnoha mezinárodních smlouvách.⁸⁹ Ochrana teritoriální integrity státu v sobě neobsahuje pouze ochranu udržení území státu v jeho dosavadních hranicích, ale je i úzce spjata s politickou nezávislostí státu, neboť státní území je rámcem a nezbytnou podmínkou její realizace, a proto musí být chráněno před všemi druhy zásahů zvenčí.⁹⁰

Zásada sebeurčení národů obecně oproti tomu znamená právo každého národa svobodně se rozhodovat o své nezávislosti a o svém hospodářském, společenském a kulturním rozvoji. Podle Miroslava Potočného tato zásada „hraje závažnou úlohu při zajišťování mírového soužití mezi státy rozdílných hospodářských a společenských soustav. Skutečná pokojná koexistence států není myslitelná bez kolektivity svobodných a rovných národů, které samy rozhodují o svém politickém zřízení, o svém osudu a o svém budoucím zaměření.“⁹¹

Právo na sebeurčení národů se odvozuje z čl. 1 odst. 2 Charty OSN, dle něhož je jedním z cílů OSN „rozvíjet mezi národy přátelské vztahy, založené na úctě k zásadě rovnoprávnosti a sebeurčení národů, a činit jiná vhodná opatření k posílení světového míru“,⁹² a dále je o něm zmínka i v čl. 55 Charty OSN, dle kterého OSN stanovuje, že bude v rámci mezinárodní hospodářské a sociální součinnosti podporovat uvedené cíle za účelem „(a)by se vytvořily poměry stability a blahobytu, jež jsou nutné pro pokojné a přátelské styky mezi národy, založené na úctě k zásadě rovnoprávnosti a sebeurčení národů...“⁹³

Právo na sebeurčení bylo poté rozvinuto Rezolucí Valného Shromáždění OSN č. 1514 – Deklarací o poskytnutí nezávislosti koloniálním zemím a národům z roku 1960, která

⁸⁶ Charta OSN, op. cit., čl. 4 odst. 2.

⁸⁷ Rezoluce VS OSN 3314 ze dne 14. 12. 1974, Definition of Aggression.

⁸⁸ Rezoluce VS OSN 2625 ze dne 24. 10. 1970, Declaration on Principles of International Law Concerning Friendly Relations and Co-operation among States in accordance with the Charter of the United Nations. Dostupné z: <https://www.un.org/ruleoflaw/files/3dda1f104.pdf>

⁸⁹ Např. v čl. 301 Úmluvy OSN o mořském právu, 1833 U.N.T.S. 397 z 10. 12. 1982, vstup v platnost 16. 11. 1994; v čl. 8 bis Římského statutu Mezinárodního trestního soudu, 2187 UNTS 3, ze dne 17. 7. 1998, vstup v platnost dne 1. 7. 2002.

⁹⁰ MARXSEN, Christian. The Concept of Territorial Integrity in International Law – What Are the Implications for Crimea? In: *Zeitschrift für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht (Heidelberg Journal of International Law)*, 2015. Dostupné na: <https://ssrn.com/abstract=2515911>, s. 3-4.

⁹¹ POTOČNÝ, Miroslav. Zásada sebeurčení národů. *Mezinárodní vztahy*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 2, 1968, s. 23

⁹² Charta OSN, op. cit. čl. 1 odst. 2.

⁹³ Charta OSN, op. cit., čl. 55.

zaručovala nezávislost koloniálním zemím a národům. Ve svém čl. 2 garantovala právo všech národů na sebeurčení, přičemž z tohoto práva vyplývá právo svobodně určovat jejich politický statut a svobodně uskutečňovat hospodářský, sociální a kulturní rozvoj.⁹⁴

Dále je právo na sebeurčení zakotveno v čl. 1 odst. 1, který je společný Mezinárodnímu paktu o občanských a politických právech i Mezinárodnímu paktu o hospodářských, kulturních a sociálních právech, v němž stojí: „*Všechny národy mají právo na sebeurčení. Na základě tohoto práva svobodně určují svůj politický statut a svobodně uskutečňují svůj hospodářský, sociální a kulturní vývoj.*“ Dle třetího odstavce tohoto článku „*státy, smluvní strany Paktu, včetně těch států, které jsou odpovědny za správu nesamosprávných a poručenských území, budou podporovat uskutečnění práva na sebeurčení a budou toto právo respektovat v souladu s ustanoveními Charty Organizace spojených národů*“.⁹⁵

Právo na sebeurčení národů pak dále upravuje i rezoluce Valného shromáždění OSN č. 2625 v podobě Deklarace zásad mezinárodního práva o přátelských vztazích a spolupráci mezi státy (dále jen „Deklarace“), v níž je právo na sebeurčení uvedeno několikrát a charakterizováno jako právo, které náleží rovně všem národům a jehož popírání by znamenalo porušení lidských práv.⁹⁶ Zároveň ale Deklarace stanovuje, že žádný z předchozích odstavců nesmí být vykládán tak, aby opravňoval nebo povzbuzoval jakékoli jednání, které by vedlo k úplnému nebo částečnému rozčlenění či narušení územní celistvosti nebo politické jednoty suverénních a nezávislých států, které se chovají v souladu se zásadou rovných práv a sebeurčení národů, jak je popsána v Deklaraci, a mají legitimní vlády, které zastupují veškerý lid náležející k území bez rozdílu rasy, vyznání nebo barvy pleti.⁹⁷

Z výše uvedeného ustanovení vyplývá, že zásadě teritoriální integrity je Deklarací dáována přednost před externím výkonem práva na sebeurčení formou secese. Vzhledem k tomu, že doposud nepanuje v mezinárodněprávní teorii shoda na tom, zda se toto upřednostnění zásady teritoriální integrity vztahuje i na státy, které se nechovají v souladu se zásadou rovných práv a sebeurčení národů, a zda tedy existuje právo na tzv. remediální (nápravnou) secesi,⁹⁸ je možné dovodit, že výkon práva na sebeurčení (ovšem s výjimkou

⁹⁴ Rezoluce VS OSN 1514, ze dne 14. 12. 1960, Declaration on the Granting of Independence to Colonial Countries and Peoples, čl. 2.

⁹⁵ Mezinárodní pakt o občanských a politických právech New York, z 19. 12. 1966 a Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech New York, z 19. 12. 1966.

⁹⁶ Rezoluce VS OSN 2625, op. cit.

⁹⁷ Deklarace zásad mezinárodního práva týkajících se přátelských vztahů a spolupráce mezi státy. In: POTOČNÝ, Miroslav a Jan ONDŘEJ, ed. *Obecné mezinárodní právo v dokumentech*. 2., dopl. vyd. Praha: C.H. Beck, 2004. Beckova skripta. ISBN 80-7179-814-2., s. 6-7.

⁹⁸ RAIČ, David. Statehood and the law of self-determination. Op. cit, s. 200.

výše zmíněné povinnosti dekolonizace) je legálně proveditelný pouze uvnitř státu,⁹⁹ tedy v rámci jeho vnitřní dimenze zahrnující právo na získání autonomie v rámci mateřského státu.¹⁰⁰ Otázce práva na secesi se věnoval také kanadský nejvyšší soud ve věci posouzení, zda provincii Québec přísluší právo na secesi dle mezinárodního práva. Soud konstatoval, že normy mezinárodního práva nezakotvují právo na secesi, ale současně ani její uskutečnění nezakazují.¹⁰¹ Vyslovil také názor, že by právo na secesi mělo být realizováno pouze uvnitř státu a jen jako zcela výjimečný prostředek ultima ratio. Pouze v případě, že by právo na sebeurčení nebylo možno realizovat uvnitř státu, připustil možnost secese vnější.¹⁰²

Další náповědu poskytl Mezinárodní soudní dvůr ve věci Kosova, když se přiklonil k závěru, že zásada zachování územní celistvosti se váže jen na vztahy mezi státy, což znamená, že by secesionistické jednotky při snaze o realizaci svého práva na sebeurčení nemusely být touto zásadou vázány.¹⁰³ V každém případě však bezpodmínečně platí, že realizace práva na sebeurčení nesmí porušovat kogentní normy obecného mezinárodního práva, jak již bylo uvedeno výše.

Můžeme tedy shrnout, že normy moderního mezinárodního práva nepřinášejí jednoznačnou odpověď na otázku legality unilaterální secese realizované v rámci práva na sebeurčení. Ani Mezinárodní soudní dvůr se ve svém poradním posudku ve věci Kosova nevyočádal s otázkou, zda existuje právo na secesi a zda kosovským vyhlášením nezávislosti bylo takové právo realizováno.¹⁰⁴ Jak navrhuje např. Antonio Cassese, řešení by mohlo spočívat v rozlišování vnitřní a vnější dimenze práva na sebeurčení. Právo na získání autonomie uvnitř mateřského státu jakožto vnitřní dimenze práva na sebeurčení by mělo být definováno široce a mělo by být mezinárodním společenstvím podporováno a zakotveno v oficiálních právních dokumentech. Rámec vnější dimenze práva na sebeurčení by však musel být naopak definován s ohledem na princip zachování teritoriální integrity úzce a měl by být uplatňován jen výjimečně a na základě závažného a opakovaného porušování lidských práv a trvajících popírání práva na vnitřní sebeurčení ze strany mateřského státu.¹⁰⁵

⁹⁹ BUREŠ, Pavel, Martin FAIX a Ondřej SVAČEK. *Vznik a uznání státu: aktuální pohled mezinárodního práva*. Op. cit., s. 74.

¹⁰⁰ CASSESE, Antonio. *Self-Determination of Peoples: A Legal Reappraisal*. International Law Commission, Hersch Lauterpacht Memorial Lectures, 1995; HENRARD, Kristin. *Devising an Adequate System of Minority Protection: Individual Human Rights, Minority Rights and the Right to Self-Determination*, 2000, s. 298.

¹⁰¹ Kanada, Nejvyšší soud, Re Secession of Quebec, 2 S.C.R. 217, 37 ILM 1998, 1342, odstavec 433.

¹⁰² Kanada, Nejvyšší soud, Re Secession of Quebec, op. cit., odstavec 131-135.

¹⁰³ MSD, Accordance with International Law of the unilateral declaration of independence in respect of Kosovo. Op. cit., s. 437-438.

¹⁰⁴ MSD, Accordance with International Law of the unilateral declaration of independence in respect of Kosovo, Op. cit., s. 403.

¹⁰⁵ BUCHHEIT, Lee C. *The Legitimacy of Self-Determination*. Yale University Press, 1978, s. 94.

3.3 Postavení de facto států v rámci mezinárodního společenství

Jak je uvedeno výše v této práci, aby byl stát subjektem mezinárodního práva, měl by naplňovat znaky stanovené v prvním článku Montevidejské úmluvy.¹⁰⁶ Zopakujme proto znovu, že těmito znaky jsou stálé obyvatelstvo, vymezené území, dispozice veřejnou mocí a schopnost vstupovat do mezinárodních vztahů. Právě tento poslední znak můžeme také nazývat vnější suverenitou, která tvoří jednu ze dvou částí komplexu státní suverenity a jež představuje nezávislost na jiné moci navenek a uznání státu jako rovnoprávného subjektu mezinárodního společenství. Vnitřní suverenita se naopak vyznačuje schopností efektivního výkonu státní moci směrem dovnitř. Vzhledem k tomu, že nejčastějším způsobem vzniku de facto státu je secese části území od původního teritoria suverénního státu, můžeme za jeden z pojmových znaků de facto států považovat suverenitu vnitřní, kdy de facto stát ovládá odtržené území a na něm žijící obyvatelstvo, které je jím efektivně ovládáno a tvoří na daném území stabilní komunitu.¹⁰⁷

Podle Haralda Christiana Scheue zanikl v důsledku závažných mezinárodněpolitických změn po roce 1989 moment určité nehybnosti mezinárodního systému v oblasti uznávání nových států. Tato relativní nehybnost výrazně přispěla ke stabilizaci pojetí teritoriální integrity a neměnitelnosti hranic stávajících států. Zejména evropské státy však musely během následujících let zaujmout postoj k otázce konkurence principu teritoriální integrity a principu práva na sebeurčení prostřednictvím založení nových států, a to zejména z důvodu rozpadu bývalé Jugoslávie a Sovětského svazu. Dle mínění Scheue však státy reagovaly poměrně ambivalentně: na jedné straně systematicky prosazovaly zásadu, že nově vytvářené státy na Balkáně a na území bývalého Sovětského svazu musí respektovat původní vnitřní hranice dosavadních státních útvarů, na straně druhé deklarovaly v prosinci 1991 v otázce uznání nových států principy, které zcela vybočovaly z tradičního přístupu k této problematice. Tak byla tedy na straně první stále prosazována nutnost stabilizace pojetí státnosti a nezbytná statika dosavadního systému, na straně druhé byly kromě tradičních podmínek požadovány také záruky v oblasti demokracie, právního státu, lidských práv, a dokonce práv národnostních menšin.¹⁰⁸ Takto vzniklý komplex požadavků přispěl k poněkud schizofrennímu pohledu na celkové dění v Evropě a měl mnoho negativních důsledků.

¹⁰⁶ Montevidejská úmluva, op. cit., čl. 1.

¹⁰⁷ LIPOVSKÝ, Milan. Podněstří – de facto stát? Op. cit., s. 169-170.

¹⁰⁸ SCHEU, Harald Christian. Vznik nového státu a jeho uznání v mezinárodním právu. Op. cit., s. 5.

V 90. letech minulého století se proto mezi odborníky na mezinárodní právo debatovalo o možném vzniku nových norem mezinárodního práva, které by zareagovaly na tehdejší situaci stanovením kritérií, dle nichž by bylo určitelné, kterým novým politickým entitám náleží právo na sebeurčení a kterým nikoli. Panovaly totiž obavy, že v opačném případě bude rozhodujícím faktorem faktická síla entity na úkor práva. Až do současnosti však žádné mezinárodní normy obsahující výčet obdobných kritérií nevznikly, protože mezinárodní shoda na znění takových norem by nebyla reálně dosažitelná¹⁰⁹ a mezinárodní právo obecně dosud proces vzniku nových států pokrývá ustálenými normami jen velmi málo. Je tedy nejspíše zapotřebí, aby faktická moderní praxe vzniku nových států a reakce států stávajících trvala po delší čas, dokud se faktický stav neustálí a nevygeneruje tak mezinárodní normu, jak je to v mezinárodním právu přirozené.¹¹⁰

Bez ohledu na absenci mezinárodní shody v otázce vzniku nových států však nelze jednoznačně říci, že pokud stát nějakým způsobem vstupuje do mezinárodních vztahů, je tím automaticky uznán za suveréna. Dokonce je možné i to, aby jeden stát považoval druhý stát za subjekt mezinárodního práva, přestože jej neuznává za suverénní stát, jak je podrobněji rozvedeno níže. Lze tedy konstatovat, že i přes nejistý status de facto států v rámci mezinárodního společenství je de facto státům přiznávána určitá míra vnější právní subjektivity, avšak její rozsah je relativní, obtížně určitelný a velmi záleží na každé konkrétní entitě. Míra vnější právní subjektivity může být u některých de facto států, které vznikly bez porušení *ius cogens* a naplňují konstitutivní kritéria státu, poměrně vysoká. Je tomu tak v případě Tchaj-wanu, který je mezinárodně uznáván jen velmi nízkým počtem států, ale mnoho států s ním i přes absenci uznání navázalo a udržuje neoficiální diplomatické a obchodní vztahy, některé státy mají na území Tchaj-wanu i své neoficiální zastupitelské orgány a Tchaj-wanu bylo dokonce umožněno stát se členem i některých mezinárodních organizací.¹¹¹

Podle původní teze Scotta Pegga z roku 1998 mezinárodní společenství reaguje na vznik de facto států typicky tak, že se buď aktivně postaví do opozice a uplatňuje vůči de facto státům různé sankce a embarga, nebo je fakticky ignoruje, případně omezeně akceptuje jejich existenci.¹¹² Vzhledem k přetrvávání existence de facto států, která v mnohých případech trvá celá desetiletí a doposud nesměruje ke svému konci, je však zapotřebí najít

¹⁰⁹ Ibid.

¹¹⁰ LIPOVSKÝ, Milan. Podněstří – de facto stát? Op. cit., s. 171-172.

¹¹¹ CASPERSEN, Nina. *Unrecognized states: The struggle for sovereignty in the Modern International System*. Cambridge, U. K. Polity Press, 2011, s. 43-44.

¹¹² PEGG, Scott. *International society and the de facto state*. Aldershot, U.K.: Ashgate, 1998, s. 177.

způsob, jakým mohou suverénní státy koexistovat s de facto státy, případně s nimi i efektivně kooperovat bez nutnosti jejich uznání za nezávislé státy. Tyto strategie vešly v odborné literatuře ve známost pod anglickým pojmem „*engagement without recognition*“, tedy závazky bez uznání.¹¹³

Tato mezinárodním společenstvím podporovaná strategie má celou řadu výhod, především snížení vlivu patronského státu, a tím zvýšení pravděpodobnosti znovupřipojení de facto státu k jeho mateřskému státu s případným přiznáním autonomního statusu dané části území v rámci federálního uspořádání mateřského státu.¹¹⁴ V praktické rovině se v rámci těchto strategií může jednat kupř. o uzavření multilaterální mezinárodní smlouvy, jejíž smluvní stranou je mimo jiné de facto stát. V této souvislosti je možno uvést příklad Smlouvy zakazující jaderné testy v atmosféře z roku 1963, jejímiž smluvními stranami byly mezi jinými i Spojené státy americké a Německá demokratická republika (NDR). Po podpisu smlouvy však Spojené státy americké explicitně prohlásily, že jejich připojení ke smlouvě neznamená uznání NDR.¹¹⁵ To dokládá i na jiném místě této práce uvedené tvrzení, že ani v případě multilaterálních smluv tímto krokem nedojde k automatickému uznání de facto státu ostatními smluvními stranami.

Mnohem komplikovanější situace nastává v případě bilaterálních kontaktů. Možná nejdůležitější otázka se týká navázání oficiálních diplomatických vztahů mezi dvěma státy, z nichž jeden neuznává druhý. Ačkoli se státy často snaží vyhnout kontaktu s představiteli státu, který neuznávají, aby nemohlo být jejich jednání interpretováno jako forma jejich faktického uznání, určitá míra vzájemné interakce je někdy i přesto nutná. Setkání diplomatických zástupců se může konat např. z důvodu usnadnění mírových vyjednávání mezi oběma stranami, přičemž není žádný důvod k závěrům, že se jedná o akt uznání de facto státu. V těchto případech jsou většinou navíc činěny kroky, které nepřipouštějí případné pochybnosti o charakteru diplomatického vztahu, jakými je kupř. vyhýbání se uvádění jakéhokoli titulu představitele státní moci neuznávaného státu, případně jejich uvádění v psané formě pouze v uvozovkách (např. „premiér Severního Kypru“).¹¹⁶

Větší problém nastává v případě, že k oficiálnímu setkání státních představitelů dojde na území cizího státu nebo na základě pozvání na území neuznávajícího státu. I tato jednání mohou mít sice pouze charakter řešení konfliktu, mají však větší mezinárodní symboliku a je

¹¹³ BERG, Eiki a Scott PEGG. Scrutinizing a Policy of “Engagement Without Recognition” US Requests for Diplomatic Actions With De Facto States. *Foreign Policy Analysis*, 14(3), 2018, s. 2-3.

¹¹⁴ KOLSTØ, Pål. *The Sustainability and Future of Unrecognized Quasi-States*. Op. cit., s. 747.

¹¹⁵ KER-LINDSAY, James. Engagement without recognition: The limits of diplomatic interaction with contested states. Op. cit., s. 5.

¹¹⁶ PEGG, Scott a Eiki BERG. *International Studies Perspectives*. 17(3), 2016, s. 5-6.

nutné interpretovat okolnosti každého takového setkání zvlášť. James Ker-Lindsay dokonce zastává kontroverzní názor, že ani v bilaterálních vztazích s de facto státem není možné implikovat uznání, aniž by jednající stát měl v úmyslu takový akt ve skutečnosti učinit. Pokud jeden stát trvá na neuznání de facto státu, může stanovit i extrémně vysokou hranici pro vzájemné vztahy, do nichž bude vstupovat bez nutnosti oficiálního uznání svého partnera.¹¹⁷ Na tomto názoru lze demonstrovat, jak extenzivně je možno pojímat strategii závazků bez uznání.

Zapojení de facto států do mezinárodního společenství je většinou relevantní odborné literatury shledáváno žádoucím zejména proto, že represivní a izolacionistická politika se z dlouhodobého hlediska ukazuje velmi neuspokojivou a nepřínosnou. Zejména je zapotřebí navázat s de facto státy takové vztahy, aby s nimi bylo možné jednat na základě principů mezinárodního práva, zpřístupnit jejich obyvatelům kontakt se zahraničními podniky¹¹⁸ a případně činit vůdce těchto států odpovědné za porušení těch norem mezinárodního práva,¹¹⁹ které, jak demonstruji níže v této práci, se vztahují i na státy bez vnější suverenity.

Udržování de facto států v neuznaném statusu má totiž i své negativní stránky, jelikož na neuznané státy nemohou být aplikovány mezinárodní dohody ani nemohou být efektivně kontrolovány mezinárodními organizacemi. Tato netransparentnost poskytuje zázemí kupř. kriminalitě a nelegálnímu obchodu.¹²⁰ Skutečným nebezpečím je také nízká odpovědnost de facto států za jejich jednání, neboť jejich neúčast v mezinárodním systému vede k nízkému zájmu o dodržování jeho principů a pravidel.¹²¹ Už z tohoto důvodu by mělo mezinárodní společenství změnit svůj pohled na de facto státy a nastavit na úrovni mezinárodního práva pravidla taková, která by při dosažení určitých kritérií a naplnění daných podmínek umožnila de facto státům získat vnější suverenitu.

3.4 Faktické postavení de facto států

De facto státy jako Abcházie, Jižní Osetie, Podněstří, Náhorní Karabach a další vykonávají sice kontrolu nad svým územím více než tři desetiletí, přesto však za tuto dobu nedošlo k jejich širšímu mezinárodnímu uznání. Z tohoto důvodu nemohou využívat benefity plynoucí z mezinárodní bezpečnostní a ekonomické integrace. Většina de facto států patří

¹¹⁷ KER-LINDSAY, James. Engagement without recognition: The limits of diplomatic interaction with contested states. 2015. Op. cit, s. 9-17.

¹¹⁸ BROERS, Laurence. Recognizing politics in unrecognized states: 20 years of enquiry into the de facto states of the South Caucasus. *Caucasus Survey*, 1(1), 2013, s. 69.

¹¹⁹ BYMAN, Daniel a Charles KING. The mystery of phantom states. Op. cit, s. 47.

¹²⁰ KOLSTØ, Pål. *The Sustainability and Future of Unrecognized Quasi-States*. Op. cit., s. 753.

¹²¹ BYMAN, Daniel a Charles KING. The mystery of phantom states. Op. cit., s. 55.

mezi chudé státy, protože často vznikají unilaterální secesí, která je důsledkem různě dlouhé občanské války způsobující velké finanční újmy, destrukce měst, ale i rozrušení právního řádu, což dává prostor vzniku nelegálních hospodářských struktur. Prakticky ve všech de facto státech představuje stínová ekonomika, často s těsnými vazbami na nejvyšší státní představitele, velkou část ekonomických aktivit země. Regionální představitelé veřejné moci na tomto profitují prostřednictvím úplatků a provizí, státní pokladna de facto státu však přichází o příjem, neboť celý výnos z takových transakcí jde do soukromých rukou.¹²²

Ekonomická situace de facto států se s postupujícím časem obvykle zhoršuje, protože všechny zdroje jsou primárně určené na obranu před vnějším nebezpečím a na udržení stávajícího území pod jejich kontrolou. Nestabilita v příhraničních oblastech a snaha udržet ekonomickou situaci navzdory mezinárodním sankcím znamená pro de facto stát permanentní nepřiměřeně vysoké výdaje. Nutně tak vzniká nedostatek finančních zdrojů potřebných v oblastech, jako jsou veřejná infrastruktura nebo vzdělávání. S tím souvisí také značná emigrace kvalifikovaných pracovníků a nedostatek soukromých investic, neboť investoři nemají záruku bezpečnosti pro vložené finanční prostředky, zejména z důvodu absence nebo nefunkčnosti právní úpravy sloužící k ochraně investic v daném de facto státě a obav z vlivu možných mezinárodních sankcí uvalených na daný státní útvar. Zahraniční investoři se také mohou obávat zhoršení obchodních vztahů s mateřským státem daného de facto státu. Pegg tento důvod slabé ekonomiky typické pro de facto státy nazývá „*cenou za neuznání*“.¹²³ Mezinárodní uznání totiž umožňuje de facto státům nejen bez dalšího vstupovat do dvoustranných i vícestranných mezinárodních smluv, ale také výrazně zvyšuje přístup těchto států k mezinárodní pomoci, mezinárodním půjčkám a zahrnuje stát do právního rámce, který usnadňuje ochranu mezinárodních investic.¹²⁴

De facto státy jsou problematickou kategorií mezinárodního práva, protože sice nejsou dostatečně silné na to, aby si vydobily mezinárodněprávní uznání členů mezinárodního společenství, nejsou však ani natolik slabé, aby je jejich mateřské státy mohly snadno absorbovat zpět. Jejich trvání je výsledkem nerovnováhy způsobené mnoha faktory, které Pål Kolstø rozděluje do pěti skupin.¹²⁵

Zprvce se jedná se o vybudování společné národní identity mezi obyvateli daného území, zejména prostřednictvím propagandy, příhodné interpretace historických událostí, státních symbolů a přizpůsobení nebo zavedení národních tradic a zvyků. Pokud vznikl de

¹²² KOLSTØ, Pål. *The Sustainability and Future of Unrecognized Quasi-States*. Op. cit., s. 753.

¹²³ PEGG, Scott. *International society and the de facto state*. Op. cit., s. 43.

¹²⁴ GRAHAM, Benjamin a Ben HORNE. *Unrecognized States*. Op. cit., s. 9.

¹²⁵ KOLSTØ, Pål. *The Sustainability and Future of Unrecognized Quasi-States*. Op. cit., s. 753-754.

facto stát jako důsledek občanské války, přispívá k budování národní identity i utvrzování obyvatel, že jsou národem válečných vítězů, třeba oslavami výročí nezávislosti, válečnými pomníky a připomínáním padlých hrdinů.¹²⁶ Utvrzování pocitu vítězství je klíčovým zdrojem pro budování národního cítění, protože se jedná nejen o stát reprezentující tradiční národ, ale že jeho síla byla navíc prověřena těžkou válkou a že jeho lid musel pro svou zemi přinést nemalé oběti.¹²⁷ I podle mínění Pegga je kombinace válečných útrap, vojenského vítězství a existence společného vnějšího nepřítele v podobě mateřského státu, který slouží jako významný prvek národního sjednocení, obecně poměrně efektivním způsobem budování národní identity v de facto státech.¹²⁸ V mnoha případech pak dochází k národnímu sjednocení i prostřednictvím exodu části obyvatel nebo etnických čistek prováděných na území de facto států jejich mateřským státem.

Druhým faktorem je vojenská síla, neboť stejnými prostředky, jakými došlo ke vzniku de facto států, musí být jejich další existence i udržována, jinak dojde k jejich zpětné absorpci mateřským státem. Jak již bylo uvedeno výše, tato skutečnost znamená pro de facto státy nutnost vynakládat nepřiměřené množství státních prostředků na účely obrany, což se pak odráží nedostatkem v oblastech sociálního zabezpečení, vzdělání a veřejné infrastruktury.

Třetím faktorem je slabý mateřský stát z hlediska ekonomického, politického a vojenského, který není schopen zajistit znovupřipojení de facto státu, a to po dlouhé časové období.

Čtvrtým faktorem je angažování již zmiňovaného patronského státu, tj. plnoprávného státu, který existenci de facto státu podporuje a na němž je většina de facto států existenčně závislá, zejména z bezpečnostních a ekonomických důvodů. Bez podpory patrona by šance na vznik i následné přežití de facto států byly výrazně sníženy a v mnoha případech je taková podpora jedinou skutečností, která brání ekonomickému kolapsu de facto státu, nebo jeho okamžitému ovládnutí mateřským státem.¹²⁹ Patronský stát může mít na trvání existence de facto státu celou řadu různých zájmů, může např. sympatizovat s národně osvobozeným hnutím daného de facto státu na základě podobné ideologie či etnicity nebo podpora de facto státu může být strategickým politickým tahem směřujícím k oslabení mateřského státu jako jeho geopolitického konkurenta.¹³⁰

¹²⁶ BYMAN, Daniel a Charles KING. The mystery of phantom states. Op. cit, s. 48.

¹²⁷ KING, Charles. The benefits of ethnic war: Understanding Eurasia's unrecognized states. *World Politics*, 53(4), 2001, s. 544.

¹²⁸ PEGG, Scott. Twenty Years of de facto State Studies: Progress, Problems, and Prospects. *Oxford Research Encyclopedia of Politics*, 2017. Dostupné z <https://doi.org/10.1093/acrefore/9780190228637.013.516>, s. 4-6.

¹²⁹ GRAHAM, Benjamin a Ben HORNE. Unrecognized States. Op. cit., s. 11.

¹³⁰ BYMAN, Daniel a Charles KING. The mystery of phantom states. Op. cit, s. 48.

Pátým faktorem je vliv mezinárodních organizací, jako jsou OSN, Severoatlantická aliance (NATO) nebo Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě (OBSE), které se snaží o mírové řešení konfliktů mezi de facto státy a jejich mateřskými státy. Kolstø vidí jako problém především nedostatečnou konzistentnost a razanci těchto snah, v nichž lze spatřovat nízkou prioritu, kterou vyřešení těchto konfliktů obecně představuje pro západní země. Dlouhodobá vyjednávání i většina mírových misí vedou spíše než k dosažení řešení k zamrznutí konfliktu a udržování principu status quo, čímž se vlivem angažování mezinárodních organizací pouze fakticky prodlužuje existence de facto států. Lze tedy říci, že pro mezinárodní organizace je pokračování trvání de facto států preferovanou variantou před opětovným „rozmrznutím“ válečného konfliktu, který by znamenal neúspěch jejich mírových a jiných misí, i před rozsáhlým mezinárodním uznáním de facto státu jako suveréna, které by ze své podstaty uškodilo mateřskému státu a mohlo představovat v určitém smyslu precedent pro podobné případy v dalších zemích.

Mezi způsoby řešení mezinárodních konfliktů obecně patří více či méně výrazné zapojení třetích stran, států nebo mezinárodních organizací, které pomáhají v řešení sporu a hledání fungujícího uspořádání mezinárodních vztahů. Jednou z takových možností je z pohledu mezinárodního práva mediace neboli zprostředkování, které se používá v případě vnitřních konfliktů států.

Pro strany takových vnitřních konfliktů je typické polarizované a deformované vnímání protivníka, náchylnost k užívání násilí či celkové přerušení komunikace mezi stranami, proto je ke zprostředkování řešení konfliktu zapotřebí speciálního přístupu.¹³¹ Podstatným znakem dlouhodobě zamrzlých konfliktů bývá odloučení společností na obou stranách konfliktu a izolace separovaného území. Dlouhodobá izolace ale přináší silné negativní dopady zejména proto, že státy mají tendenci utvrzovat se ve vzájemných negativních vztazích namísto vytváření podmínek pro hledání kompromisních řešení. Cestování mezi mateřským a de facto státem bývá striktně zakázáno, přičemž platí, že čím déle je de facto stát v minimálním nebo dokonce nulovém kontaktu s mateřským státem, tím méně se s ním identifikuje a tím více se orientuje na svůj patronský stát.¹³²

Častým způsobem řešení zamrzlých konfliktů je mezinárodní zprostředkování, které můžeme podle Marieke Kleiboer definovat jako řízení konfliktu, kdy třetí strana pomáhá dvěma či více znesvářeným stranám najít řešení jejich sporu bez použití násilí. Faktory, které

¹³¹ BERCOVITCH, Jacob a Leah SIMPSON. International Mediation and the Question of Failed Peace Agreements: Improving Conflict Management and Implementation. *Peace & Change*, 35(1), 2010, s. 68-103.

¹³² DE WAAL, Thomas a Nikolaus VON TWICKEL. *Beyond Frozen Conflict: Scenarios for the Separatist Disputes of Eastern Europe*. 2020. ISBN 978-1-5381-4417-6, s. 7-9.

ovlivňují úspěch či neúspěch mezinárodní mediace, Kleiboer rozděluje na následující kategorie. Zaprvé se jedná o tzv. kontextové faktory, mezi něž se řadí povaha sporu, charakteristika zneprátelených stran a jejich vzájemných vztahů, charakter mediátora a mezinárodní kontext. Zadruhé se jedná o tzv. procesní faktory, které se týkají mediátorových aktivit, jakými jsou strategie a procesní postupy používané mediátorem.¹³³

Zprostředkování je obvykle třístranný proces, přičemž strana mediátora musí mít určitý vliv na strany konfliktu. Mediátor se snaží dosáhnout zahájení politického dialogu mezi stranami sporu, usiluje o to, aby aktéři konfliktu lépe porozuměli postavení svého soupeře, navrhuje kompromisní i alternativní řešení atd. Strany sporu by měly vnímat mediátora jako nestranného a spolehlivého aktéra, který není ve střetu zájmu a není motivován žádným svým případným ziskem či ztrátou.¹³⁴ Objevují se ale i názory, že mediátor nemusí být zcela nestranným. Podle Raymonda Tarase a Rajata Ganguly představuje mediace vícestranné vyjednávání, v němž všechny zúčastněné strany, a to včetně mediátorů samotných, sledují své vlastní zájmy. Mediátor tedy může mít na řešení konfliktu svůj zájem, musí ale být jakožto mediátor přijatelný pro všechny strany konfliktu.¹³⁵

Na základě této teze můžeme mediátory dělit na dvě skupiny podle definice Thomase Princena. První skupinou jsou podle Princenovy definice tzv. neutrální mediátoři (*neutral mediators*), kteří mají jako prostředníci v daném sporu jen minimum svých přímých zájmů, zároveň ale jsou ochotni věnovat pro účely řešení sporu menší množství svých zdrojů. Jejich hlavní funkcí je vést se stranami sporu dialog, poskytovat prostředí pro vzájemné interakce a snažit se svou nestranností získat důvěru znesvářených stran. Druhou skupinou jsou tzv. principiální mediátoři (*principal mediators*), kteří do sporu naopak zasahují kvůli svým vlastním zájmům, jichž se spor přímo dotýká. Proto je také jejich ochota věnovat řešení konfliktu vlastní zdroje mnohem vyšší než v případě neutrálních mediátorů. Principiální mediátoři jsou např. ochotni nést vedlejší náklady sporu, jakými jsou třeba bezpečnostní záruky či monitorování situace.¹³⁶

O konkrétních způsobech řešení konfliktů a způsobech mezinárodního zprostředkování bude pojednáno ve čtvrté kapitole u každého z vybraných *de facto* států zvlášť.

¹³³ KLEIBOER, Marieke. Understanding Success and Failure of International Mediation. *The Journal of Conflict Resolution*. 40(2), 1996, s. 360-361.

¹³⁴ DOČEKALOVÁ, Pavla. Snahy o řešení podněsterského konfliktu: role a aktivity OBSE. *Politologický časopis*, no. 3, 2011, s. 302.

¹³⁵ TARAS, Raymond C. a Rajat GANGULY. *Understanding Ethnic Conflict*. New York: Longman, 2008, s. 92.

¹³⁶ DOČEKALOVÁ, Pavla. Snahy o řešení podněsterského konfliktu: role a aktivity OBSE. *Op. cit.*, s. 303.

3.5 Práva a povinnosti de facto států v oblasti ochrany lidských práv

Vzhledem k tomu, že de facto státy neexistují de iure, nabízí se otázka, zda a na jakém základě jsou vázány obecným mezinárodním právem, zda jsou např. povinny zdržet se použití síly nebo zajišťovat ochranu lidských práv či zda jsou odpovědné za případná porušení těchto závazků. Otázkou je také, zda de facto státy mohou být vázány povinnostmi, které vyplývají z mezinárodního práva a zda jsou nositeli odpovědnosti za jejich porušení, i když de iure neexistují, případně i to, který stát je vlastně odpovědný za porušování lidských práv na území de facto států.

Podle Jamese R. Crawforda není žádoucí, aby se fakticky existující entity, přestože nejsou uznávány, nebo dokonce být uznány z důvodu porušení normy ius cogens ani nemohou, nacházely v právním vakuu, to znamená, že by se i na ně podle jeho názoru měla vztahovat působnost obecného mezinárodního práva.¹³⁷ De facto státům je přiznávána určitá míra mezinárodněprávní subjektivity. Příkladem může být třeba Izrael, byť se v jeho případě nejedná o typický de facto stát, který sice některé arabské státy neuznávají, přesto ho však obviňují z porušování mezinárodního práva, čímž mu vlastně přiznávají jeho mezinárodněprávní subjektivitu v této oblasti.¹³⁸ Dále uveďme, že Druhý dodatkový protokol k Ženevským úmlouvám o ochraně obětí ozbrojených konfliktů nemajících mezinárodní charakter ve svém prvním článku stanovuje, že se bude vztahovat na všechny ozbrojené konflikty, „k nimž dochází na území Vysoké smluvní strany mezi jejími ozbrojenými silami a disidentskými ozbrojenými silami nebo jinými organizovanými skupinami vykonávajícími pod odpovědným velením takovou kontrolu nad částí jejího území, která jim umožňuje vést trvalé a koordinované vojenské operace a aplikovat tento Protokol“.¹³⁹ Výkladem je možné dovodit, že pokud je tímto mezinárodním právem přiznávána alespoň určitá část právní subjektivity i např. povstaleckým hnutím, tím spíše náleží i de facto státům, které by měly ze své podstaty, tj. abychom je mohli vůbec za de facto státy označit, být schopny udržovat svou pozici stabilněji a po delší dobu.¹⁴⁰

¹³⁷ CRAWFORD, James R. *The Creation of States in International Law*. Op. cit., s. 99.

¹³⁸ Chapter 3: Israeli Settlements and International Law. Amnesty International. Document Moved. 2021. Amnesty International [online] [cit. 1. 5.2021]. Dostupné z: <https://www.amnesty.org/en/latest/campaigns/2019/01/chapter-3-israeli-settlements-and-international-law>

¹³⁹ Dodatkový protokol k Ženevským úmlouvám z 12. srpna 1949 o ochraně obětí ozbrojených konfliktů nemajících mezinárodní charakter (Protokol II), vstoupil v platnost 7. prosince 1978, část I, článek I, odst. 1. In: FAIX, Martin, Pavel BUREŠ a Ondřej SVAČEK. *Rukověť ke studiu mezinárodního práva*. Praha: Leges. Student (Leges), 2017. ISBN 978-80-7502-064-2, s. 404.

¹⁴⁰ HEINTZE, Hans-Joachim. Are De Facto Regimes Bound by Human Rights? *Yearbook on the Organization for Security and Co-operation in Europe*. 2009, s. 269.

Řada lidských práv v současnosti nevyplývá pouze ze smluvního práva, ale je považována za práva obyčejová působící erga omnes, která absolutně zavazují všechny státy, některá z nich mají dokonce postavení normy *ius cogens*.¹⁴¹ Rezoluce Valného shromáždění OSN č. 3314 (Definice agrese) definuje stát jako entitu bez ohledu na to, zda byl uznán nebo zda je členem OSN.¹⁴² Toto ustanovení bezpochyby implikuje, že vzdání se násilí se vztahuje i na *de facto* státy, které v této oblasti tedy mají určitou mezinárodněprávní subjektivitu. Z výše uvedeného někteří autoři dovozují, že jak závazky týkající se použití síly, tak ochrana základních lidských práv a mezinárodněprávní odpovědnost za jejich porušení se vztahují i na *de facto* státy.

De facto státy jsou tedy povinny respektovat a chránit základní lidská práva, avšak nemohou ratifikovat mezinárodní smlouvy o ochraně lidských práv ani přistupovat k mezinárodním organizacím dohlížejícím na ochranu a zajištění lidských práv, což je z hlediska mezinárodního práva poněkud paradoxní. Vzhledem k tomu, že některé tyto lidskoprávní závazky plynou z obyčejových norem mezinárodního práva, jim ale *de facto* státy podléhají automaticky, tedy bez nutnosti jakéhokoli jejich přijetí.¹⁴³ Otázkou však je, zda mohou být na území *de facto* státu vymáhána i lidská práva vyplývající z práva smluvního vzhledem k tomu, že *de facto* stát není a nemůže být signatářem lidskoprávních úmluv. Evropský soud pro lidská práva (ESLP) opakovaně konstatoval, že je vždy nezbytné posoudit, jurisdikci kterého státu podléhá dané území, na němž k porušení lidských práv došlo. To znamená, že stát může být za určitých podmínek shledán odpovědným i za porušení lidských práv, k němuž došlo mimo jeho státní území. Příčinou vzniku této odpovědnosti je dle ESLP výkon efektivní kontroly (ať už zákonné či nezákonné, přímé či zprostředkované přítomností vojenských sil) nad daným územím. Z této faktické efektivní kontroly pak může plynout povinnost kontrolujícího státu zajistit na ovládaném území lidská práva a svobody smluvního charakteru, k nimž se smluvně zavázal. Např. v případech porušování lidských práv na území Severokyperské turecké republiky ESLP opakovaně konstatoval, že z důvodu turecké vojenské a ekonomické kontroly nad územím tohoto *de facto* státu dochází ve smyslu čl. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod¹⁴⁴ k výkonu jurisdikce Turecka, na

¹⁴¹ CLAPHAM, Andrew. *Human Rights Obligations of Non-State Actors*. Oxford, 2006, s. 96 a násl.

¹⁴² United Nations General Assembly Resolution 3314, Definition of Aggression, op. cit.

¹⁴³ HEINTZE, Hans-Joachim. Are De Facto Regimes Bound by Human Rights? Op. cit., s. 273-275.

¹⁴⁴ Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod ze dne 4. 11. 1950, vstoupila v platnost 3. 9. 1953, čl. 1.

základě čehož bylo Turecko shledáno odpovědným za porušování lidských práv na území Severního Kypru.¹⁴⁵

Závazky států vyplývající z ochrany mezinárodních lidských práv mohou být rozděleny do dvou kategorií. Jednak se jedná o negativní závazky spočívající v povinnosti státu nejednat způsobem, který by zasahoval do lidských práv, jednak o závazky pozitivní týkající se povinnosti zabezpečit ochranu práv a svobod jednotlivců.¹⁴⁶

I přesto, že dovozujeme odpovědnost za porušení lidských práv i v případě de facto států, je v praxi většinou odpovědnost za porušení lidských práv na území ovládaném de facto státem připisována jejich mateřskému státu, a to i přesto, že ztratil faktickou kontrolu nad částí svého území. V oblasti lidskoprávní ochrany je ochrana lidských práv na území, které mateřský stát neovládá, omezena na pozitivní závazky, to znamená na povinnost zabezpečit lidská práva a svobody na celém svém území použitím všech dostupných právních i diplomatických prostředků. Mezi tyto prostředky patří i obnovení kontroly státu nad celým jeho územím, konkrétně zdržením se podpory separatistického hnutí a dále využitím politických, právních a dalších prostředků k obnovení kontroly nad ním.¹⁴⁷

Pokud žádný jiný stát nevykonává plnou jurisdikci nad územím de facto státu, bude mateřský stát odpovědný za nezabezpečení lidských práv a nezabránění jejich porušení spáchané de facto státem na jím kontrolovaném území,¹⁴⁸ jako tomu bylo v případě Ilascu a dalších proti Moldávii a Rusku, kdy ESLP konstatoval, že Moldávie má stále pozitivní závazky k ochraně lidských práv na území Podněstří, přičemž částečně vinným z porušování lidských práv na území Podněstří shledal i Rusko jakožto jeho patronský stát.¹⁴⁹

Mezinárodní soudní dvůr se dále v poradním posudku v případě Namibie přiklonil k názoru, že povinnost neuznat stát a tím pádem ani žádné jeho právní akty za platné je omezena v případech, kdy by se toto mělo dotýkat práv obyvatel žijících na území de facto státu. Právní akty, jako jsou rodné listy, úmrtní listy, potvrzení o uzavření manželství atd., musí být podle něj uznány platnými, i přestože de facto stát, který je vydal, není mezinárodně uznáván, a to proto, že ilegality de facto států nesmí být v rozporu s ochranou lidských

¹⁴⁵ ESLP, Case of Loizidou v. Turkey; 310 Eur. Ct. H.R. (ser. A); 40/1993/435/514, § 62; ESLP, Kypr v. Turecko, stížnost č. 25781/94, rozsudek, 10. 5. 2001, para. 70-74; para. 81.

¹⁴⁶ EATWELL, Tatyana. *State Responsibility for Human Rights Violations Committed in the State's Territory by Armed Non-State Actors*. Academy of International Humanitarian Law and Human Rights, Geneva, 2018. [online] [cit. 8. 4. 2021], s. 12.

¹⁴⁷ ESLP, Case of Catan and others v. Moldova and Russia. Applications nos. 43370/04, 8252/05 a 18454/06 z 19. 10. 2012, §109; ESLP – Ilascu a další v. Moldávie a Rusko (Ilascu and Others v. Moldova and Russia), 48787/99 z 8. 7. 2004, para. 331-340.

¹⁴⁸ EATWELL, Tatyana. *State Responsibility for Human Rights Violations Committed in the State's Territory by Armed Non-State Actors*. Op. cit., s. 16.

¹⁴⁹ ESLP, Case of Ilascu and Others v. Moldova and Russia, op. cit.

práv.¹⁵⁰ Podobně postupoval i ESLP v případě Loizidou, kdy posoudil akty vydané orgány Severokyperské turecké republiky jako platné ve smyslu naplnění podmínky vyčerpání všech opravných prostředků nápravy k přípuštění stížnosti.¹⁵¹ Tento přístup soudů dává v mezinárodním právu vzniknout obyčejovému pravidlu minimálního standardu lidských práv, která musí zabezpečit každá entita bez ohledu na její uznání.

Domnívám se proto, že chtějí-li de facto státy usilovat o plnoprávné přijetí do mezinárodního společenství, měly by nejen naplňovat konstitutivní znaky státu, ale i být schopny dostát negativním i pozitivním závazkům v rámci ochrany lidských práv obyvatel svého území a jednat v souladu s normami obecného mezinárodního práva.

¹⁵⁰ MSD, Poradní posudek v případě Namibie, (Advisory Opinion on the Legal Consequences for States of the Continued Presence of South Africa in Namibia), z 21. 6. 1971, para. 125.

¹⁵¹ ESLP, Case of Loizidou v. Turkey, op. cit., para. 102.

4. Postsovětské regiony v Moldavsku a Gruzii s významným vlivem Ruska

Při snaze o porozumění jakémukoliv konfliktu či aktuálnímu právnímu stavu je třeba brát do úvahy jejich širší souvislosti, tedy i historické či politické okolnosti, které jim předcházely. Přestože se moje práce zaměřuje na mezinárodní právo jako takové, není možné ani v případě vybraných de facto států jejich historický a politický vývoj opomenout, byť pochopitelně v podstatně zestručněné verzi. Ta si tedy i vzhledem k uvedenému nemůže činit a také ani nečiní nárok na vyčerpávající analýzu problému, ale spíše na zasazení současného právního stavu do jistých, pohříchu pouze ilustrativních souvislostí.

Tato kapitola se tedy zaměřuje na tři konkrétní příklady de facto států, na postsovětské regiony v Moldavsku a Gruzii. Společným jmenovatelem, který Podněstří, Jižní Osetii a Abcházii spojuje, je silný vliv Ruska na vývoj v nich a jeho více či méně zjevná podpora secesionistických snah těchto regionů. Dalším klíčovým prvkem, který uvedené regiony spojuje, jsou vyhocené důsledky národnostní politiky někdejšího Sovětského svazu, multietnického komplexu držícího pohromadě pouze silou, kterou tehdejší totalitní režim disponoval a jejíž absence vyvolala po jeho rozpadu mnohá národnostní odstředivá pnutí. Soupeření komunistické doktríny s nacionalismem totiž v minulosti vedlo k násilnému mísení etnik a budování multietnických svazových republik s řadou tzv. autonomních oblastí, existujících většinou opět na národnostním principu. Není proto divu, že tento s přirozeným vývojem neslučitelný stav nebyl dlouhodobě udržitelný a že Sovětský svaz již během své existence zažíval jednu krizovou situaci za druhou.

Paradoxně k tomu docházelo zejména v období jeho demokratizace po nástupu Michaila Gorbačova do funkce generálního tajemníka Komunistické strany Sovětského svazu v roce 1985. Jeho reformy totiž vedly k uvolnění dosud přísně potlačovaného separatismu a podmaněné národy se snažily napravovat desítky, mnohdy i stovky let trvající historické křivdy. Ale bylo by mylné separatistické tendence v bývalém Sovětském svazu nazírat pouze touto nacionální optikou. Důležitou motivací k nim byly rovněž touha nomenklaturních kádrů po ještě větší moci a obohacení určitých vrstev tehdejší společnosti, obvykle spojených se silnými osobnostmi s rysy totalitarismu. Tak tomu nesporně bylo ve všech třech dále diskutovaných regionech a cílem této kapitoly je proto historicko-právní analýza jejich vývoje, popis současného stavu a možné prognózy budoucího vývoje.

4.1 Podněstří

Podněstří je regionem ležícím na východě Moldavska na levém břehu řeky Dněstr při hranicích s Ukrajinou, má rozlohu 4163 km², žije v něm více než půl milionu obyvatel, především Rusů, Moldavanů a Ukrajinců, a jeho hlavním městem je Tiraspol. Již od konce 18. století spadalo pod nadvládu Ruska, které k němu v roce 1812 připojilo východní část Moldavského knížectví, a celé toto území se začalo nazývat Besarábíí.¹⁵² Od poloviny 19. století do této oblasti migrovalo ruský mluvící obyvatelstvo, což vedlo k postupnému poklesu podílu etnických Moldavanů.

Po první světové válce vzniklo spojením Rumunska a Besarábie tzv. Velké Rumunsko, které bylo typické především rumunizací obyvatelstva moldavského původu. V Podněstří, které se součástí Velkého Rumunska nestalo, nadále dominoval ruský vliv a ruština jako jazyk většiny jeho populace. V roce 1944, kdy bylo Rumunsko poraženo Rudou armádou, vznikla z někdejší Besarábie Moldavská svazová socialistická republika a rumunizace tamních obyvatel byla plynule nahrazena jejich rusifikací.¹⁵³ Tento proces byl ještě zvýrazněn připojením oblasti Podněstří k Moldavsku, jehož součástí nikdy historicky nebylo.

V době Gorbačovových demokratizačních reforem se v Moldavsku projeví dvě protichůdné, byť zcela logické tendence. Obyvatelstvo moldavského původu toužilo po samostatnosti a moldavské národní svébytnosti včetně důsledného používání moldavštiny jako úředního jazyka. Ruskojazyčné obyvatelstvo Moldavska se naopak těchto tendencí, a především sblížení Moldavanů s jejich blízkými příbuznými Rumuny obávalo a toto směřování pocíťovalo jako hrozbu.¹⁵⁴

V roce 1989 došlo k uzákonění moldavštiny jako úředního jazyka v celém Moldavsku, a to společně s neakceptovatelnou politikou přerozdělování národního bohatství, kdy Podněstří generovalo zhruba 40 % hrubého domácího produktu Moldavska, ale zpět získávalo pouze polovinu této hodnoty, vedlo k prudkému vzestupu odstředivých tendencí ruskojazyčného obyvatelstva.¹⁵⁵

¹⁵² ŘEHÁČEK, Karel. *Postkomunistické státy Evropy a jejich vývoj od roku 1990 do současnosti*. Plzeň: Pedagogické centrum Plzeň, 2004. ISBN 80-7020-139-8, s. 36-37.

¹⁵³ Blíže k tomuto procesu: Transdníestrán Conflict. Origins and Main Issues. Background information paper issued by the OSCE Conflict Prevention Centre, Dostupné z: <https://www.osce.org/files/f/documents/4/3/42308.pdf> [online] [cit. 21.03.2021], s. 1; NEUKIRCH, Claus. Transdníestra and Moldova: Cold Peace at the Dniestr. *Helsinki Monitor*, 12(2), 2001, s. 122. (2001) Dostupné na HeinOnline.org [online] [cit. 21.03.2021]; DOČEKALOVÁ, Pavla. *Snahy o řešení podněsterského konfliktu: role a aktivity OBSE*. Op. cit., s. 305.

¹⁵⁴ NEUKIRCH, Claus. Transdníestra and Moldova: Cold Peace at the Dniestr. Op. cit., s. 123.

¹⁵⁵ TEJCHMAN, Miroslav. *Balkán ve 20. století*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2016. ISBN 978-80-246-3178-3, s. 384-385.

Záštítou těchto snah se stal Svaz rad pracovních kolektivů, který byl v Podněstří ustaven v srpnu 1989 a jehož prvním předsedou se stal tehdejší ředitel podněsterského závodu Elektromaš Igor Smirnov. V reakci na další vývoj situace v Moldavsku došlo 2. září 1990 k vyhlášení Podněsterské moldavské sovětské socialistické republiky, čímž se Podněstří de facto odtrhlo od Moldávie.¹⁵⁶ Vedení Sovětského svazu tento stav sice z pragmatických důvodů neuznalo, nicméně realita byla odlišná a podněsterské úřady přestaly uznávat svrchovanost Moldávie na svém území. V roce 1991 přijalo Podněstří vlastní ústavu, Igor Smirnov byl zvolen prvním podněsterským prezidentem a vládl neomezenou mocí nedemokratickými metodami až do prosince 2011.

Secese průmyslově rozvinutého Podněstří bohatého i na přírodní zdroje vyvolala na podzim 1991 moldavskou vojenskou reakci. Té se vláda Podněstří bránila vytvořením dobrovolnických sborů a požádala o pomoc rovněž Moskvu. Ta její žádosti vyhověla a koncem roku 1991 dorazila do Podněstří 14. sovětská armáda generála Alexandra Ivanoviče Lebedě. Na straně Podněstří bojovali rovněž legendární donští kozáci,¹⁵⁷ moldavským jednotkám naopak pomáhali rumunští dobrovolníci. Na jaře 1992 se srážky vystupňovaly, na obou stranách byly stovky mrtvých a celý konflikt byl ukončen v červnu 1992 podpisem příměří, které zaštitili moldavský a ruský prezident.¹⁵⁸

Aktuálně je sice Podněstří formálně stále součástí Moldavska, ovšem moldavské úřady na vliv na levé straně Dněstru nemají významnější vliv. Přestože se Rusko zavázalo stáhnout z oblasti veškeré vojenské jednotky, stále v Podněstří asi dvě tisícovky ruských vojáků zůstávají a patrně v něm zůstanou natrvalo, jelikož tam založili rodiny a Podněstří považují za svůj domov. Podněsterská moldavská republika má své instituce, mezi něž patří parlament, vláda, soudy i bezpečnostní složky, Podněstří má také vlastní měnu, kterou je podněsterský rubl. Většina obyvatel má i podněsterské státní občanství a vlastní podněsterský cestovní pas, což však z hlediska mezinárodního práva nemá žádný význam. Téměř všichni tak mají k podněsterskému občanství navíc ještě buď moldavské, nebo ruské státní občanství, proto není otázka neuznávání podněsterských cestovních dokladů v praktickém životě obyvatel Podněstří nijak zvláště zásadní.¹⁵⁹

Vzájemné vztahy mezi reprezentacemi Moldavska a Podněstří nejsou kupodivu zdaleka tak špatné, jak by se mohlo na první pohled zdát. Politické reprezentace spolu jednají

¹⁵⁶ TEJCHMAN, Miroslav. *Balkán ve 20. století*. Op. cit., s. 384-385.

¹⁵⁷ ROPER, Steven D. Regionalism in Moldova: The Case of Transnistria and Gagauzia. *Regional & Federal Studies*, 11(3), 2001, DOI:10.1080/714004699, s. 107.

¹⁵⁸ KOLSTØ, Pål a Andrei MALGIN. The Transnistrian republic: A case of politicized regionalism. *Nationalities Papers*, 26(1), 1998, s. 109-114.

¹⁵⁹ TEJCHMAN, Miroslav. *Balkán ve 20. století*. Op. cit., s. 401.

přímo, ovšem málokdy s hmatatelnými výsledky. Přímé snahy o nalezení řešení konfliktu mezi moldavskou a podněsterskou vládou započaly v roce 1993, kdy podněsterská strana předložila návrh smlouvy o oddělení mocí mezi subjekty moldavské konfederace. Smlouva měla zajistit nezávislost pro Podněstří tak, že by se z hlediska mezinárodního práva jednalo o dva rovnocenné nezávislé subjekty, avšak se společným členstvím ve Společenství nezávislých států (SNS).¹⁶⁰ Podněsterský návrh však nebyl ze strany moldavské vlády přijat, přičemž následně Moldávie učinila protinávrh ve formě návrhu zákona, kterým by Podněstří získalo zvláštní status v rámci Moldavské republiky, jak tomu je kupř. v případě níže uvedeného Gagauzka. Tento návrh byl však Podněsteřím odmítnut.¹⁶¹

V roce 1993 se do řešení podněsterského konfliktu aktivně zapojila OBSE vytvořením Mise v Moldávii, která se tím stala jedinou mezinárodní organizací působící na obou březích Dněstru, konkrétně v Kišiněvu, Tiraspolu a Benderách. Cílem Mise OBSE v Moldávii je usnadnit dosažení úplného a trvalého politického řešení podněsterského konfliktu ve všech jeho aspektech na základě principů a závazků OBSE. Řešení konfliktu má být založeno na nezávislosti, suverenitě a teritoriální integritě Moldavské republiky v rámci jejích mezinárodně uznaných státních hranic, přičemž Podněstří má získat speciální status v rámci Moldavské republiky, který by plně garantoval lidská, politická, ekonomická a sociální práva podněsterských obyvatel.¹⁶² Za tímto účelem Mise zprostředkovává diplomatická jednání mezi Kišiněvem a Tiraspolem, poskytuje právní rady a expertizy týkající se mezinárodních závazků v rámci lidských práv a práv menšin a je připravena podílet se na transparentním stažení ruské armády a veškerého ruského vojenského vybavení z Podněstří.¹⁶³ Dále shromažďuje informace o situaci v demilitarizované zóně, 225 km dlouhém pruhu podél řeky Dněstr mezi Moldávií a Podněstřím, kterou na základě Dohody o principech spolupráce mezi Misí a Společnou kontrolní komisí (angl. Joint Control Commission) z roku 2004 společně střeží ruské, moldavské a podněsterské mírové jednotky. OBSE také zaujímá roli mediátora a zprostředkovává mediaci ve formátu 5+2 zahrnující Moldávii a Podněstří jakožto strany

¹⁶⁰ ROPER, Steven. D. Regionalism in Moldova: The Case of Transnistria and Gagauzia. Op. cit., s. 111-112.

¹⁶¹ VAHL, Marius, Michael, EMERSON. Moldova and the Transnistrian conflict. *JEMIE – Journal on ethnopolitics and minority issues in Europe*. Dostupné z: <https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:0168-ssoar-61961>, s. 10.

¹⁶² CSCE, Mission to Moldova. CSCE/19-CSO/Journal No. 3 Annex 3, 1993. [online] [cit. 14. 04. 2021] Dostupné z: <https://www.osce.org/files/f/documents/6/0/41137.pdf>

¹⁶³ OBSE. Mission to Moldova. [online] [cit. 14. 04. 2021]. Dostupné z: https://www.osce.org/files/f/documents/0/a/425141_2.pdf

sporu, Misi OBSE v Moldávii, Rusko a Ukrajinu jako mediátory a Evropskou unii spolu se Spojenými státy americkými jako pozorovatele.¹⁶⁴

Na straně Podněstří často vyjednává s Moldavskem i Rusko, což je dáno i nejasnou orientací moldavské politické reprezentace a jejího směřování. Zejména proruský prezident Moldavska Vladimír Voronin byl vůči Podněstří a ruským návrhům poměrně vstřícný, jeho nástupce Nicolae Timofti však už zdaleka tak přístupný není. Přesto je spolupráce mezi Timoftim a Smirnovovým nástupcem Jevgenijem Ševčukem přínosná a oba politici dokážou řešit vzájemné problémy mírovou cestou a jednáním.

Podobné tendence jako ruskojazyčné obyvatelstvo Podněstří měla i další národnostní entita žijící v Moldavsku, Gagauzové. Jedná se o zhruba 175 000 obyvatel, převážně křesťanských Turků, kteří obývají území o rozloze 1848 km² na jihu Moldavska. Ti se v září 1989 pokusili o vytvoření regionu nezávislého na Moldavsku, jejich nároky však byly v roce 1994 vyřešeny bez použití síly, na základě konsenzu, kdy došlo k vytvoření autonomního území se speciálním statutem.¹⁶⁵ Dá se říci, že rozhodujícím důvodem pro přijetí tohoto řešení byla právě krvavá válka v Podněstří a že se Gagauzové i Moldavané chtěli podobnému vývoji vyhnout. I proto Moldavané nabídli Gagauzům vskutku velkorysé řešení spočívající v udělení značné autonomie. Na příkladu Gagauzka tedy můžeme konstatovat, že Moldávie je ochotná přistoupit na vcelku rozsáhlou autonomii části svého území, s níž jsou spojena široká oprávnění týkající se nejen vlády nad územím, ale také mnohá práva kulturní. I přesto se však Gagauzové s Moldavskem jako takovým neidentifikují: v referendu v roce 2014 odmítli začlenění Moldavska do EU a drtivá většina Gagauzů naopak podporuje proruskou orientaci země.

Vraťme se však zpět k Podněstří. Jeho mezinárodnímu uznání nebrání skutečnost, že by vznik tohoto státu byl výsledkem porušení mezinárodního práva. Za zásah cizí moci se totiž nepovažuje ani působení bývalé 14. sovětské armády, neboť nad ní ruské složky v klíčové době neměly kontrolu.¹⁶⁶ V případě Podněstří však ani po více než třech desetiletích nedošlo k rozmrazení konfliktu a jeho uznání za stát v pravém slova smyslu. Nezdá se však, že by to jeho obyvatelstvu nějak zvlášť vadilo. Podněstří má stále schopnost setrvat ve stavu de facto státu zejména pro svou ekonomickou a vojenskou sílu a pro schopnost naplňovat konstitutivní znaky státu.¹⁶⁷

¹⁶⁴OBSE Conflict Prevention and Resolution. [online] [cit. 14. 04. 2021]. Dostupné z: <https://www.osce.org/mission-to-moldova/104529>

¹⁶⁵ŘEHÁČEK, Karel. *Postkomunistické státy Evropy a jejich vývoj od roku 1990 do současnosti*. Op. cit., s. 34.

¹⁶⁶LIPOVSKÝ, Milan. Podněstří – de facto stát? Op. cit., s. 175.

¹⁶⁷Ibid., s. 171.

Situaci v Podněstří však v posledních letech výrazně ovlivnil tzv. ukrajinský efekt, jak jej nazývají Thomas de Wall a Nikolaus von Twickel. Anexe Krymu Ruskou federací na jaře roku 2014 a její následky v mezinárodním společenství vnesly novou dynamiku i do stávajících zamrzlých konfliktů, v nichž Rusko figuruje jako patronský stát. V Podněstří vedl tento efekt k určitému snížení zájmu Ruska o tento region, který je pro Rusko méně strategicky významný. Velký odliv zdrojů, které Rusko vynakládá v souvislosti s konfliktem v Donbasu, znamenal také nutnost snížit finanční podporu Podněstří v posledních pěti letech. Rusko v současné době poměrně efektivně spolupracuje se západními partnery ve vyjednáváních vedených OBSE. Ačkoli se zdá, že Rusko bude i nadále politicky podporovat existenci Podněstří, mohlo by snížení finanční podpory ze strany Ruska vést i k případnému „rozmrazení“ podněsterského konfliktu.¹⁶⁸

Přikláním se k názoru, že v podněsterském konfliktu má OBSE postavení spíše principiálního mediátora, neboť mezi její zájmy patří udržování stability jejích členských států a prosazování evropských zájmů a hodnot. Vzhledem k tomu, že své zájmy na konfliktu mají i další členské státy OBSE a že konflikt probíhá na území členského státu OBSE, se domnívám, že zájmy mediátora na výsledku řešení konfliktu jsou výraznější než v případech mediátorů neutrálních.

Nesmírně významná je v řešení situace v Podněstří role Ruska, které hrálo v podněsterském konfliktu zásadní roli, a to jak při vzniku konfliktu a osamostatnění Podněstří, tak při zmrazení konfliktu a udržování konfliktu v současném nevyřešeném stavu. Na neměnné situaci se Rusko podílí jak diplomatickou, tak vojenskou silou. Rusko je jedním z mediátorů v rámci mediace zprostředkované OBSE a má vedoucí pozici ve vyjednávání, protože jedná zároveň jakožto člen OBSE i jakožto klíčový hráč v dané oblasti. Rusko je tak mírotvůrcem, mediátorem i garantem. Na druhou stranu je to právě přítomnost ruské armády na území Podněstří, která pomáhá fakticky zajišťovat nezávislost de facto státu. Rusko poskytuje Podněstří i ekonomickou pomoc například dodáváním svých energetických zdrojů za levnější cenu, a naopak jakožto největší obchodní partner Moldávie na ni může vyvíjet ekonomický nátlak. V rámci zprostředkování Rusko spolupracuje se západními státy, ale vyřešení konfliktu se pro něj nejeví jako priorita, v ruském zájmu je spíše udržení aktuálního stavu.¹⁶⁹

¹⁶⁸ DE WAAL, Thomas a Nikolaus VON TWICKEL. *Beyond Frozen Conflict. Scenarios for the Separatist Disputes of Eastern Europe*. Op. cit., s. 15-16.

¹⁶⁹ NEUKIRCH, Claus. Russia and the OSCE – The Influence of Interested Third and Disinterested Fourth Parties on the Conflicts in Estonia and Moldova. In: *Journal of Ethnopolitics and Minority Issues in Europe*. 2001, s. 2-11.

V Podněstří má Rusko nasazeno 1500 vojáků, z toho jich má 500 status mírových pozorovatelů. Ruská vojenská síla však není v Podněstří aktuálně nutná, jedná se spíše o strategickou, symbolickou a psychologickou záležitost, kdy jsou ruská vojska dislokována na hranici s EU a NATO. Ani hospodářská podpora Podněstří ze strany Ruska není bezprostředně nutná, byť k ní také dochází. Naopak, Podněstří je poměrně bohatým regionem Moldavska a jeho secese by způsobila mnohem více problémů samotnému Moldavsku. Podněstří není geograficky ani hospodářsky izolované a je ekonomicky otevřené Západu i Východu. Přesto i zde je závislost na Rusku poměrně vysoká, zejména kvůli dodávkám surovin a energií za netržní ceny či zcela zdarma, ovšem pouze pro držitele podněsterského pasu.¹⁷⁰

Dalšími účastníky podněsterského konfliktu jsou Rumunsko a Ukrajina, přestože jejich vliv na průběh vlastního konfliktu nikdy nebyl klíčový. Za zainteresovanou stranu je považováno Rumunsko z důvodu historické, jazykové i kulturní blízkosti a také kvůli v minulosti zvažované alternativě připojení Moldávie. Ukrajina je zainteresovanou stranou zejména proto, že sdílí s Podněstřím společnou hranici, a také proto, že jedna třetina obyvatel Podněstří je ukrajinské národnosti. Stanovisko k podněsterskému konfliktu, které Rumunsko s Ukrajinou zaujaly, podporuje moldavskou teritoriální integritu a mírové vyřešení sporů.¹⁷¹

Situaci tak nelze vyřešit bez účasti mezinárodního společenství. Moldávie v roce 2014 uzavřela s Evropskou unií dohodu o přidružení, v níž strany mimo jiné uznaly význam závazku Moldavské republiky usilovat o reálné řešení konfliktu v Podněstří a Evropská unie svůj závazek podpořit obnovu po skončení podněsterského konfliktu. V čl. 8, který se věnuje regionální politice, se strany zavázaly zintenzivnit společné úsilí o podporu stability, bezpečnosti a demokratického vývoje v regionu a zejména společně se zasadit o mírové urovnání regionálních sporů. Dále strany znovu zopakovaly svůj závazek k udržitelnému vyřešení podněsterské otázky při plném respektování svrchovanosti a územní celistvosti Moldavské republiky i ke společnému usnadnění obnovy po skončení konfliktu. Dále strany dohody prohlásily, že podněsterská otázka bude představovat jedno z hlavních témat politického dialogu a spolupráce mezi stranami, jakož i dialogu a spolupráce s dalšími zúčastněnými mezinárodními aktéry, a že se toto úsilí bude řídit zásadami zachování mezinárodního míru a bezpečnosti dle Charty OSN, Helsinského závěrečného aktu

¹⁷⁰ An aided economy. The characteristics of the Transnistrian economic model. [online] [cit. 01. 05.2021]. Dostupné z: <https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/osw-commentary/2013-05-16/aided-economy-characteristics-transnistrian-economic-model>

¹⁷¹ NEUKIRCH, Claus. Russia and the OSCE – The Influence of Interested Third and Disinterested Fourth Parties on the Conflicts in Estonia and Moldova. Op. cit., s. 2-11.

Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě z roku 1975 a dalších příslušných dokumentů.¹⁷²

De Waal a von Twickel doporučují Evropské unii, aby se nadále v podněsterském konfliktu angažovala zejména poskytováním diplomatické a politické podpory Moldávii v případě hrozby nežádoucí aktivity ze strany Ruska a dále poskytováním technické a odborné asistence moldavskému ministerstvu zahraničních věcí a integrace v postupu při řešení konfliktu. Cílem Evropské unie v Podněstří by mělo být zapojení Podněstří do Hluboké a komplexní zóny volného obchodu s Evropskou unií¹⁷³ (DCFTA), která zajišťuje usnadnění vývozu a dovozu mezi Moldávií a Evropskou unií, snižuje celní sazby a zavádí postupný proces sblížení moldavských právních předpisů s právními předpisy Evropské unie. Tato dohoda je mezi Moldávií a Evropskou unií účinná od července 2016.¹⁷⁴

Situace v Podněstří se znatelně posunula též v souvislosti s uznáním Kosova. Po roce 2008 vedení Podněstří prohlásilo, že případ Kosova dal vzniknout novému modelu řešení konfliktu založenému na prioritě práva na sebeurčení národů. V roce 2011 proto Podněstří znovuobnovilo jednání s Moldávií, při němž byla dohodnuta pravidla a principy pro budoucí jednání. Podněsterský prezident Jevgenij Ševčuk však prohlásil, že obnovená jednání nepovedou k revokaci deklarované nezávislosti Podněstří, které nadále usiluje o široké mezinárodní uznání. Strategie Podněstří se však po uznání Kosova pozměnila. Podněstří upravilo rétoriku z původního nárokovaní suverenity na základě normativních kritérií z 90. let¹⁷⁵ směrem k novému pohledu na secesi jako na část případné mírové dohody uzavřené při vyřešení konfliktu. Uzavření mírové dohody s přiznáním nezávislosti Podněstří by podle nové rétoriky mělo vést ke stabilitě, míru a bezpečnosti v regionu, což byl základ i mnoha argumentů ve prospěch uznání Kosova.¹⁷⁶ Skutečný cíl Podněstří ale není prioritní dosažení uznání ze strany Moldávie, které je v současné době krajně nepravděpodobné. Podněstří cílí spíše na přijetí mezinárodním společenstvím, ať už na faktické zapojení Podněstří do mezinárodních vztahů nebo na uzavření dohody, podle níž by bylo na Podněstří nahlíženo jako na stát s Moldávií rovnocenný.¹⁷⁷

¹⁷² Dohoda přidružení mezi Evropskou unií a Evropským společenstvím pro atomovou energii a jejich členskými státy na jedné straně a Moldavskou republikou na straně druhé. In: Úřední věstník, L 260, 30. 8. 2014, s. 9-10.

¹⁷³ *Deep and Comprehensive Free Trade Areas of the EU*

¹⁷⁴ DE WAAL, Thomas a Nikolaus VON TWICKEL. *Beyond Frozen Conflict Scenarios for the Separatist Disputes of Eastern Europe*. Op. cit., s. 11-12.

¹⁷⁵ CASPERSEN, Nina. *The Pursuit of International Recognition After Kosovo*. Op. cit., s. 399-402.

¹⁷⁶ RYNGAERT, Cedric a Sven SOBRIE. *Recognition of States: International Law or Realpolitik? The Practice of Recognition in the Wake of Kosovo, South Ossetia, and Abkhazia*. *Leiden Journal of International Law*, 24(02), 2011. DOI:10.1017/s0922156511000100, s. 480.

¹⁷⁷ CASPERSEN, Nina. *The Pursuit of International Recognition After Kosovo*. Op. cit., s. 403.

4.2 Abcházie

Abcházie je regionem, který se nachází na severozápadě Gruzie, má rozlohu 8700 km² a jeho hlavním městem je Suchumi. Dlouhá staletí se jednalo o samostatné knížectví či království, které bylo čas od času anektováno svými sousedy. Součástí Gruzie se stalo již na konci 10. století, o šest století později oblast ovládají Osmané, v roce 1810 se Abcházie stává protektorátem Ruska a tento stav je s mírnými proměnami zachován až do bolševické revoluce v roce 1917. Tehdy se Abcházie z ruské nadvlády vymanila a vytvořila nakrátko federaci s rovněž nezávislou Gruzii.¹⁷⁸ O čtyři roky později byly Gruzie i Abcházie podmaněny Rudou armádou a v období existence Sovětského svazu se zprvu zpočátku samostatná Abcházie, tvořící s Gruzii tzv. Transkavkazskou federaci, stala v roce 1931 autonomní oblastí Gruzínské sovětské socialistické republiky, byť většina Abcházců s tímto stavem dlouhodobě nesouhlasila a mnozí požadovali raději přičlenění k Rusku.¹⁷⁹

V sovětské éře totiž docházelo k národnostnímu útlaku Abcházců ze strany Gruzínců, jejich mnohdy nedobrovolné gruzifikaci a začleňování do gruzínské společnosti, navíc se do Abcházie od konce 20. let minulého století začínají stěhovat rovněž etničtí Rusové, čímž se situace ještě více zkomplikovala.¹⁸⁰ Gruzínský nacionalismus konce 80. let minulého století vyústil v roce 1988 k přijetí zákona, kterým byla gruzínština prohlášena jediným oficiálním jazykem v celé svazové republice. To bylo pro ruskojazyčné Abcházce zcela nepřijatelné, a tak jejich představitelé požádali sovětskou vládu o vyhlášení Abcházie za samostatnou svazovou republiku.¹⁸¹ Proti tomu se postavila jak centrální gruzínská vláda v Tbilisi, tak gruzínské obyvatelstvo žijící na území Abcházie, v létě 1989 docházelo k prvním násilným střetům a k prudkému růstu nevraživosti mezi Abcházci a Gruzínci.

Po vyhlášení nezávislosti Gruzie v rámci Sovětského svazu 25. srpna 1990 a v reakci na necitlivou národnostní politiku prvního gruzínského prezidenta Zviada Gamsachurdii došlo k masovým protigruzínským protestům, které byly ještě umocněny občanskou válkou, která tehdy celou Gruzii zasáhla a během níž byl Gamsachurdia sesazen. Jeho nástupcem se stal někdejší Gorbačovův ministr zahraničních věcí Sovětského svazu Eduard Ševarnadze, který

¹⁷⁸ BAAR, Vladimír. *Národy na prahu 21. století: emancipace nebo nacionalismus?* 2. vyd. Ostrava: Ostravská univerzita. Universum (Ostravská univerzita), 2002. ISBN 80-86101-66-5, s. 242.

¹⁷⁹ Summary of Historical Events in Abkhazian History, 1810-1993. Abkhaz World. Publikováno 15. 10. 2008 [online] [cit. 6. 1. 2021]. Dostupné z: <http://abkhazworld.com/aw/history/643-summary-of-historical-events>

¹⁸⁰ SOULEIMANOV, Emil a Tomáš HOCH. *Role Ruska v konfliktech a oficiálních mírových procesech v Abcházii a Jižní Osetii v letech 1991-2008*. Praha: Auditorium, 2012. ISBN 978-80-87284-34-6, s. 15.

¹⁸¹ CORNELL, Svante E. *Small nations and great powers: a study of ethnopolitical conflict in the Caucasus*. Richmond, Surrey, England: Curzon, 2001, ISBN 07-007-1162-7, s. 151-152.

však rovněž pokračoval v omezování autonomie negruzínských etnik, a tak v červnu 1992 vyhlásila Abcházie i přes nesouhlas Gruzie plnou samostatnost. Došlo k ozbrojenému konfliktu, Suchumi bylo 14. srpna 1992 obsazeno gruzínskými milicionáři a abchazská vláda musela z města uprchnout. Již o rok později však Abcházci za pomoci ruských jednotek vytlačili gruzínskou armádu ze svého území a 27. července 1993 bylo za asistence Ruska podepsáno příměří, které předpokládalo stažení těžké vojenské techniky a demilitarizaci Suchumi.¹⁸² Příměří však dodržováno nebylo, v Gruzii navíc vypuklo další kolo občanské války, čehož využili Abcházci, kteří 16. září 1993 zahájili ofenzívu, na jejímž konci bylo dobytí správního střediska Suchumi a vytlačení gruzínských jednotek za hranice Abcházie.

V prosinci 1993 probíhala jednání mezi znepřátelenými stranami ve švýcarské Ženevě a definitivně byl konflikt ukončen podpisem moskevské dohody o zastavení palby 14. května 1994.¹⁸³ Podle této dohody byly na hranici mezi Abcházíí a Gruzíí rozmístěny ruské vojenské jednotky, které působily pod patronátem SNS. Status Abcházie byl takový, že sice směla vyhlásit vlastní ústavu, ovšem kupř. zahraniční politiku měla sdílet s Gruzíí, a musela zajistit návrat gruzínských uprchlíků do jejich původních domovů na území Abcházie. S tím však měla abchazská vláda někdejšího vůdce abchazských komunistů Vladislava Ardzinby a od listopadu 1994 prvního abchazského prezidenta největší problém, jelikož se obávala pokračující gruzínské převahy v Abcházii,¹⁸⁴ a za podpory Ruska tedy podmínky mírového procesu spíše bojkotovala. V roce 1999 byla v lidovém referendu přijata ústava z roku 1994, což znamenalo faktickou nezávislost Abcházie, kterou však žádný jiný stát neuznal.

Tento stav trval i díky relativně umírněné politice Ševarnadzeho až do tzv. Růžové revoluce v roce 2003, během níž byl dosavadní gruzínský prezident svržen a nahrazen opozičním politikem Michaelem Saakašvilim. Jeho prozápadní a protiruská orientace vyústila v revizi vztahů Gruzie k odštěpeneckým regionům, tedy i k Abcházii. Abchazská vláda využila níže popsané tzv. pětidenní války mezi Gruzíí a Jižní Osetií, resp. Ruskem ze srpna 2008, s ruskou pomocí dobyla Kodorskou soutěsku, poslední část Abcházie ovládanou Gruzíí, a umožnila ruské armádě využít svého území k válečným operacím proti Gruzii. Ta po porážce ztratila v Abcházii i poslední zbytky svého vlivu a Rusko uznalo Abcházii jako suverénní stát.

¹⁸² DARCHIASHVILI, Vakhtang. In: ŠMÍD, Tomáš a Vladimír VAŘURA. *Etnické konflikty v postkomunistickém prostoru*. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2007, ISBN 80-732-5126-4, s. 246-252.

¹⁸³ Smlouva o klidu zbraní a oddělení vojenských sil ze dne 14. 5. 1994 (Agreement on a Cease-Fire and Separation of Forces). Dostupné z:

http://peacemaker.un.org/sites/peacemaker.un.org/files/GE_940514_AgreementCeasefireSeparationOfForces.pdf

¹⁸⁴ Abcházci tvořili před rozpadem Sovětského svazu jen necelých 18 % veškeré populace Abcházie, 45 % zaujímali Gruzíni, 15 % Arméni a také zde žila početná menšina Rusů, Ukrajinců a Řeků.

Abchazská vláda tak v roce 2008 získala kontrolu nad celým svým územím a díky silné vojenské přítomnosti Ruska jsou možnosti Gruzie získat území Abcházie zpět zásadně omezené. Tato vojenská přítomnost je však v rozporu s abchazskou ústavou a z hlediska mezinárodního práva se jedná o útok na celistvost a suverenitu Abcházie, což podstatně zpochybňuje i vnější suverenitu Abcházie jako státu. Dalším problémem je ekonomika Abcházie, která je jednostranně odkázaná na Rusko, což opět vede ke zpochybnění vnější suverenity Abcházie hospodářsky závislé na Rusku, kam směřuje až 70 % jejího vývozu (dalším významným importérem abchazského zboží je Turecko). Abcházie však mnoho alternativ k Rusku nemá: mezinárodně neuznaný stát má omezené možnosti získávání půjček, takže bez ruské pomoci nemůže Abcházie přežít.¹⁸⁵

Vztahy mezi politickými reprezentacemi Abcházie a Gruzie byly od počátku 90. let výrazně špatné, přesto se však i jejich charakter měnil. V době, kdy byl v čele Gruzie Zviad Gamsachurdia, se jednalo ve vzájemných vztazích o ryzí pragmatismus a veškeré procesy probíhaly na základě jednání. Po nástupu Eduarda Ševarnadzeho do čela Gruzie a po útoku gruzínských vojsk na Suchumi v srpnu 1992 se vztahy prudce zhoršily a přímo katastrofální byly v době vlády Michaila Saakašviliho, což se příliš nezměnilo ani po jeho odchodu z čela země. Již popisovaný tzv. ukrajinský efekt vedl k ještě silnějšímu prosazení geopolitického charakteru konfliktu. Zatímco Evropská unie i Spojené státy americké posílily svůj vztah s Gruzii a znovu vyjádřily nepochybnost o její územní celistvosti, Rusko naopak znovu potvrdilo podporu Abcházii jako samostatnému nezávislému státu, jehož suverenitu uznalo již v roce 2008. Ruský postoj vůči Gruzii je nadále velmi agresivní, zejména v požadavcích na upevnění abchazských hranic.

4.3 Jižní Osetie

Jižní Osetie je regionem, který leží na severu Gruzie, má rozlohu 3800 km² (5,4 % rozlohy Gruzie), v roce 1989 v něm žilo 99 700 obyvatel (68 000 Osetinců, 26 000 Gruzinců) a jeho hlavním městem je Cchinvali.¹⁸⁶ Jihoosetinci jsou tradičními obyvateli Kavkazu a v oblasti Jižní Osetie se začínají významněji usazovat pravděpodobně v období 16. a 17.

¹⁸⁵ Agenda.ge. Russian president: Russia remains first partner of Abkhazia. [online] [cit. 7. 2. 2021] Dostupné z: [www.https://agenda.ge/en/news/2020/3574](https://agenda.ge/en/news/2020/3574)

¹⁸⁶ HOCH, Tomáš, Emil SOULEIMANOV a Tomáš BARANEC. Russia's role in the official peace process in South Ossetia. In: *Bulletin of Geography, Socio-economic Series*, no. 23, 2014, s. 53-71.

století. V důsledku migrací ruskojazyčných přistěhovalců byli postupně vytlačováni z nížin do hor a do oblastí osídlených Gruzínci, s nimiž se asimilovali.¹⁸⁷

Výraznější spory mezi Jihoosetinci a Gruzínci nastaly po bolševické revoluci, kdy většina Jihoosetinců nesouhlasila se stávající gruzínskou menševickou vládou a snažila se o sjednocení se Severní Osetií, která byla součástí bolševického Ruska.¹⁸⁸ Po vpádu Rudé armády do Gruzie získala Jižní Osetie status autonomní oblasti v rámci Gruzie a v tomto postavení existoval region až do rozpadu Sovětského svazu.

Prvním vážným problémem byl podobně jako v případě Abcházie výše uvedený jazykový zákon z roku 1988. Již o rok později proto jihoosetské autonomní úřady žádaly Tbilisi o větší autonomii, což však gruzínská vláda odmítala. Docházelo tak k prvním střetům mezi Gruzínci a jihoosetinskými milicionáři a sovětskými vojáky ruské národnosti. Vláda Gruzie však dále stupňovala restriktce, což vedlo 20. září 1990 k vyhlášení nezávislosti Jižní Osetie na Gruzii, stále ještě v rámci Sovětského svazu. Nově zvolený předseda Nejvyšší rady Gruzínské republiky a pozdější první gruzínský prezident Zviad Gamsachurdia však v reakci na prohlášení nezávislosti Jižní Osetie 11. prosince 1990 zrušil i její autonomní status a poslal do regionu gruzínské milicionáře. To vedlo v lednu 1991 k válce, v níž Jihoosetince aktivně podporovalo Rusko a která skončila 24. června 1992 podpisem pro Gruzii zcela nevýhodné dohody o příměří v ruském Soči.¹⁸⁹ Mezitím se 19. ledna 1992 uskutečnilo referendum o nezávislosti Jižní Osetie na Gruzii a o jejím spojení se Severní Osetií, součástí Ruské federace, což ovšem Gruzie neuznala a považovala nadále Jižní Osetii za svoji nedílnou součást.¹⁹⁰ Jihoosetinci však přesto 2. listopadu 1993 přijali svoji první ústavu, která platila až do její novelizace v roce 2001.

Jednání mezi jihoosetinskými a gruzínskými představiteli o uspořádání vztahů vypadala zpočátku nadějně a slibně, ovšem v roce 2001 byl prezidentem Jižní Osetie zvolen na místo dosavadního umírněného Ludviga Čibirova výrazně proruský politik Eduard Kokojta, který začal razantně prosazovat politiku sjednocení obou Osetií a přidružení

¹⁸⁷ TOTADZE, Anzor. *The Ossets in Georgia*. Universal. 2008, ISBN 99-940-6190-9, s. 8-9; SOULEIMANOV, Emil a Tomáš HOCH. *Role Ruska v konfliktech a oficiálních mírových procesech v Abcházii a Jižní Osetii v letech 1991-2008*. Vyd. 1. Praha: Auditorium, 2012. ISBN 978-808-7284-346, s. 43.

¹⁸⁸ SOULEIMANOV, Emil a Tomáš HOCH. *Role Ruska v konfliktech a oficiálních mírových procesech v Abcházii a Jižní Osetii v letech 1991-2008*. Op. cit., s. 34.

¹⁸⁹ Smlouva o principech a urovnání gruzínsko-osetského konfliktu (Agreement on Principles of Settlement of the Georgian-Ossetian Conflict) ze dne 24. 6. 1992. In: United Nations Peacemaker. Dostupné z: http://peacemaker.un.org/sites/peacemaker.un.org/files/GE%20RU_920624_AgreemenOnPrinciplesOfSettlementGeorgianOssetianConflict.pdf

¹⁹⁰ NUßBERGER, Angelika. South Ossetia. In: *Max Planck Encyclopedia of Public International Law (MPEPIL)*, 2013. [online] [cit. 29. 12. 2020]. Dostupné z: <http://opil.ouplaw.com/view/10.1093/law:epil/9780199231690/law-9780199231690-e2068>

k Rusku.¹⁹¹ Po roce 2003, kdy se v důsledku již zmíněné revoluce stal novým gruzínským prezidentem prozápadní politik Michail Saakašvili, se vztahy mezi Tbilisi a Cchinvali rychle vyhrotily, čehož využila i Moskva k posílení své vojenské přítomnosti v regionu. Souběžně s tím zahájilo Rusko i agresivní diplomatickou ofenzívu a vztahy mezi hlavními aktéry konfliktu se rychle zhoršovaly. Kokojtova jihoosetinská vláda odmítala jakékoliv gruzínské návrhy na autonomii a v roce 2006 zorganizovala referendum o nezávislosti, které potvrdilo dosavadní jihoosetinskou politiku.¹⁹²

Souběžně s tím se vyostřovaly i vztahy mezi Ruskem a Gruzii a mezi oběma zeměmi rychle rostlo napětí. To vygradovalo v roce 2008, kdy ruská vláda využila vyhlášení samostatnosti Kosova a na základě tohoto precedentu navázala formální vztah s vládou Jižní Osetie. Napětí mezi ní a Gruzii během jara a léta 2008 neustále stoupalo a vyvrcholilo v srpnu 2008 vpádem gruzínské armády na jihoosetinské území. Dne 7. srpna 2008 gruzínská vojska po bombardování hlavního města Cchinvali toto jihoosetinské centrum ovládla, ovšem na pomoc Jihoosetincům přišla ruská armáda, která Gruzince z regionu během tří dnů vytlačila a následně vstoupila i hluboko na gruzínské území.¹⁹³ Mezinárodní společenství zprostředkovalo příměří,¹⁹⁴ ovšem Gruzie válku drtivě prohrála a kromě lidských, materiálních a morálních škod ztratila nad Jižní Osetií veškerou kontrolu. Rusko navíc Jižní Osetii uznalo za suverénní stát.

Podobně jako v Abcházii je však hlavním problémem Jižní Osetie její vnější suverenita, lépe řečeno její absence. Závislost Jižní Osetie na Rusku je ještě mnohem výraznější než v případě Abcházie. Jihoosetinský rozpočet je bezprostředně závislý na ruské finanční pomoci, problém spočívá rovněž ve všudypřítomné korupci a rozkrádání finančních prostředků. Ruský vliv v Jižní Osetii je enormní, projevuje se jak v politice a správě regionu, tak v oblasti vojenské. Ruská vojenská přítomnost je však stejně jako v případě Abcházie i v Jižní Osetii v rozporu s ústavou a z hlediska mezinárodního práva se jedná o útok na její celistvost a suverenitu, což podstatně zpochybňuje i její vnější suverenitu jako státu.

¹⁹¹ SOULEIMANOV, Emil a Tomáš HOCH. *Role Ruska v konfliktech a oficiálních mírových procesech v Abcházii a Jižní Osetii v letech 1991-2008*. Op. cit., s. 58.

¹⁹² Ibid., s. 56; South Ossetians vote for independence. *theguardian.com* Online. Guardian News and Media, publikováno 13. 11. 2006 [online] [cit. 25. 11. 2020]. Dostupné z: <https://www.theguardian.com/world/2006/nov/13/russia.georgia>

¹⁹³ TAGLIAVINI, Heidi. Independent International Fact-Finding Mission on the Conflict in Georgia – Report. 2009, s. 20.

¹⁹⁴ European Union Monitoring Mission in Georgia. Our Mandate. [online] [cit. 16. 12. 2020]. Dostupné z: https://eumm.eu/en/about_eumm/mandate

5. Srovnávací analýza konfliktů v Moldavsku a Gruzii

Jak jsem nastínila v úvodu mé práce, měla by se tato kapitola věnovat srovnání vývoje v Podněstří, Jižní Osetii, Abcházii a na jeho základě nastínit možná řešení jejich situace. Zajímá mne především to, nakolik jsou snahy o odštěpení motivované jen národnostně a jak moc v nich a jejich potlačování hraje roli vnitřní politika, případně geopolitika, ale také třeba ekonomika a další okolnosti.

Z výše uvedeného dovozují, že podněsterský konflikt je konfliktem mezi separatistickým státním útvarem a státem, od kterého se odtrhl, lze jej tedy charakterizovat jako konflikt vnitrostátní. Aktéry konfliktu jsou Moldavská republika, suverénní stát, který vznikl v roce 1991 vyhlášením své nezávislosti na Sovětském svazu a od března 1992 člen OSN,¹⁹⁵ a Podněsterská moldavská republika, která od roku 1991 až do současnosti naplňuje znaky pojmu de facto stát, jak byl v této práci definován. I přes násilné potyčky, které probíhaly na počátku 90. let, můžeme konflikt označit za nenásilný a ze své povahy spíše politický. Hlavní rozkol lze spatřovat v rovině ideologické, konkrétně v otázce příklonu buď k západním demokraciím, jak je tomu v případě Moldávie, nebo k Rusku (resp. dříve Sovětskému svazu) v případě Podněstří. Dalším konfliktním bodem je rovina kulturní, a to zejména otázka jazyková.

Konflikt mezi Moldávií a mezinárodně neuznanou Podněsterskou moldavskou republikou můžeme označit za zamrzlý, protože ani po více než třech desetiletích faktické existence Podněstří nebylo dosaženo žádného řešení a hrozba obnovení násilných střetů mezi oběma stranami se jeví nepravděpodobnou. Podněsterská moldavská republika doposud nedosáhla mezinárodního uznání a v Grahamově a Horneho tabulce rozdělení de facto států do pěti kategorií se stále řadí do první skupiny, tedy mezi státy, které jsou uznávány méně než 10 členy OSN. Podněsterská moldavská republika nikdy nebyla uznána ani svým mateřským státem Moldavskou republikou, ani svým patronským státem Ruskou federací.

Z historického hlediska můžeme konstatovat, že Podněsterská moldavská republika nemá žádného přímého předchůdce. Do roku 1989 konflikt na daném území ani mezi konkrétními skupinami obyvatel neexistoval. Jak uvádí Natalia Cojocar, podněsterský konflikt není zapříčiněn tím, že by určitá skupina lidí sdílela jistou společnou identitu, v souvislosti s níž by se chtěla vymezit a separovat se od jiné skupiny, a dokonce ani název *Podněstří* či termín *podněsterský lid* se před započítím konfliktu nepoužíval. Až faktické

¹⁹⁵ United Nations. Member States. Welcome to the United Nations. [online] [cit. 27. 3. 2021] Dostupné z: <https://www.un.org/en/about-us/member-states>

rozdělení Moldávie a faktické postavení, v němž se obyvatelé obou břehů Dněstru ocitli, dalo vzniknout podněsterské identitě.¹⁹⁶

Zde se ztotožňuji s názorem Cojocarů, že vzhledem k tomu, že obě strany konfliktu již po tři desetiletí procházejí zcela odlišným politicko-kulturním vývojem, se případné řešení konfliktu prostřednictvím reintegrace jeví jako zvláště složité, stejně tak jako stažení ruských vojáků bývalé 14. sovětské armády z oblasti, ve které po celá desetiletí spolu se svými rodinami žijí.¹⁹⁷ Podle mého názoru není příliš pravděpodobným ani tzv. gagauzský scénář široké národnostní autonomie Podněstří v rámci Moldavska.

Na rozdíl od situace v Podněstří, kterou jsem nazvala vnitrostátním konfliktem Moldavska, je situace v Jižní Osetii a Abcházii mnohem složitější. Zejména z přímého zapojení Ruska do dění v Gruzii počátkem 90. let i v roce 2008 je zřejmé, že se jedná o konflikt, který hranice Gruzie výrazně přesahuje. Ruská politika totiž vedla k bezprostřednímu vytvoření obou de facto států a k jejich následnému uznání ze strany Ruska. Zatímco v případě Abcházie je možné nalézt alespoň některé prvky definující suverénní stát, v případě Jižní Osetie tomu tak není a tento region je spíše ruskou provincií téměř stoprocentně závislou na svém patronovi.

Abcházie je naopak vůči Rusku z historických důvodů obezřetnější, i když také zde představuje Rusko ochránce Abcházců proti jeho gruzijanizaci. Rusko má v Abcházii dislokováno asi 5000 až 10 000 svých vojáků, kteří plní rovněž roli policie a pohraniční stráž (v roce 2012 ruská pohraniční stráž kontroluje abchazsko-gruzínskou hranici), investovalo do vojenské infrastruktury a ruští vojáci získávají abchazské občanství a možnost se v regionu trvale usadit. Bez přímé pomoci ze strany Ruska by ani abchazská ekonomika neexistovala. To je však zčásti způsobeno ekonomickými sankcemi uvalenými v roce 1996 proti Abcházii ze strany SNS, které na tamním hospodářství napáchaly obrovské škody. Hospodářská závislost Abcházie na Rusku je enormní a region obchoduje téměř výhradně s Ruskem, méně pak s Tureckem. Přímá finanční podpora ze strany Ruska činila kupř. v roce 2012 celkem 22 % abchazského rozpočtu a bez ruských dotací by se abchazská ekonomika zhroutila. Abcházie je geograficky i ekonomicky izolovaná, proto je závislost na Rusku enormní.

Na závěr zbývá v této souvislosti ještě analyzovat tzv. kosovský precedent, který sice zdánlivě rozšířil pojetí práva na sebeurčení národů, přesto se široké mezinárodní uznání de facto států jeví značně nepravděpodobným, neboť se uznávající státy shodně drží argumentu, že případ Kosova nedal vzniknout žádnému precedentu ohledně uznávání de facto států. De

¹⁹⁶ COJOCARU, Natalia. Nationalism and Identity in Transnistria. In: *Innovation* 19(3), s. 261-272.

¹⁹⁷ Ibid.

facto státy proto v současnosti více usilují o zapojení do mezinárodních závazků, případně o uznání pouze od části členů mezinárodního společenství.¹⁹⁸ Jak je vidět na příkladu Abcházie a Jižní Osetie, jež jsou uznány Ruskem, částečné uznání nemusí znamenat konec mezinárodní izolace a navíc může způsobit faktickou závislost de facto státu na uznávajícím státu.¹⁹⁹

V případě Abcházie a Jižní Osetie se tak mezinárodní společenství může maximálně snažit o zmenšování vlivu Ruska jako patronského státu. Tuto strategii navrhuji západním zemím např. Alexander Cooley a Lincoln Mitchell zejména v případě Abcházie s cílem přiblížit zemi západním demokraciím. Je totiž pravděpodobné, že nabídka jiného politického směru by mohla vést některé tamní politické představitele ke snahám vést vícestrannou zahraniční politiku a posílit pozici Abcházie při vyjednáváních s Ruskem. Zmíněná strategie by mohla vést rovněž k zapojení Abcházie do mnoha politických, ekonomických, sociálních a kulturních oblastí spolu se západními zeměmi, avšak západní účastníci by měly dát jasně najevo, že nezávislý status Abcházie nikdy nebude uznán. V praxi by tato strategie pro obyvatele Abcházie znamenala např. umožnění získat cestovní víza do zemí Evropské unie a Spojených států amerických, účastnit se studijních cest do Bruselu za účelem lepšího porozumění institucím a hodnotám Evropské unie či do sídla NATO. Dalšími vhodnými možnostmi by bylo lepší propojení abchazských nevládních organizací s jejich západními protějšky, zavedení stálých dopravních linek lodní a letadlové přepravy mezi Abchází a Tureckem a podpora omezeného turismu mezi třetími státy a Abchází za předem stanovených podmínek.²⁰⁰ V případě Jižní Osetie je naopak změna současného stavu kvůli extrémní závislosti na Rusku nepravděpodobná a aktuální status quo zůstane patrně zachován dlouhodobě.

¹⁹⁸ CASPERSEN, Nina. The Pursuit of International Recognition After Kosovo. Op. cit, s. 405.

¹⁹⁹ Abkhazia: Deepening Dependence | Crisis Group. Crisis Group [online] [cit. 20. 04. 2021]. Dostupné z: <https://www.crisisgroup.org/europe-central-asia/caucasus/georgia/abkhazia-deepening-dependence>; South Ossetia: The Burden of Recognition | Crisis Group. Crisis Group [online] [cit. 20. 04. 2021]. Dostupné z: <https://www.crisisgroup.org/europe-central-asia/caucasus/south-ossetia-burden-recognition>

²⁰⁰ COOLEY, Alexander, a Lincoln A. MITCHELL. Engagement without recognition: A new strategy toward Abkhazia and Eurasia's unrecognized states. *The Washington Quarterly*, 33(4), 2010, s. 60-69.

6. Závěr

Ve své kvalifikační práci jsem se zabývala de facto státy, které se zmítají mezi dvěma principy mezinárodního práva – právem na sebeurčení národů a právem na zachování teritoriální integrity mateřského státu. Na jedné straně tedy stojí logický a mnohdy i oprávněný požadavek na svébytnou existenci národa ve vlastním státě, na straně druhé obava mezinárodního společenství z porušování mnoho desetiletí budovaného světového pořádku, který by mohl být úspěšnými secesionistickými snahami vážně narušen. I proto se již desítky let na mezinárodním poli hledá konsenzus, který by dokázal výše uvedené rozpory spravedlivě řešit. S ohledem na množství odlišných zájmů různých aktérů mezinárodního společenství i na složitost problematiky však není příliš překvapivé, že se to do dnešních dnů ještě bezezbytku nepodařilo.

Existují sice určitá pravidla, která představují jisté vodítko pro posuzování problematiky existence států, nicméně tato pravidla mají množství výjimek, jelikož každý posuzovaný případ je unikátní a má svá vlastní specifika, která je nutno brát v úvahu. Ta jsou však povětšinou nikoliv právně formalistického, ale spíše politického charakteru, takže okolnosti vzniku nových států a jejich uznávání ovlivňují především mimoprávní skutečnosti. Z toho plyne, že i v dnešním světě sice není úplně vyloučeno vytvořit nový samostatný národní stát na základě aplikace práva národů na sebeurčení, ale jeho vznik a hlavně následné přijetí do mezinárodního společenství bude záležet na celé řadě vnějších okolností a bude jimi podmíněn. Ideálním východiskem by samozřejmě bylo, kdyby se nově vzniklý stát dokázal domluvit se svým dosavadním mateřským státem na svém odštěpení s jeho souhlasem. Takových případů však není mnoho, nicméně ani tento postup není v současnosti úplně vyloučený. Mezinárodní společenství by pak mělo v rozhodování o jeho uznání mnohem snažší pozici, jelikož by se tím alespoň nezakládal nebezpečný precedent pro další podobné případy.

Pokud nový stát nevznikne po dohodě se svým dosavadním mateřským státem, je situace mnohem složitější. V tomto případě sice takovýto státní útvar může rovněž fakticky existovat, ale jeho všeobecné uznání a úplné začlenění do mezinárodního společenství bude krajně nepravděpodobné. Pokud vůbec bude nějakým suverénním státem uznán, pak se bude jednat o výsledek geopolitického soupeření ostatních států a takové uznání je obvykle vítězstvím Pyrrhových, neboť je vykoupeno neúplnou suverenitou a většinou rovněž hospodářskou a vojenskou závislostí na jiných státech. Přesto těchto případů existuje i v současném světě několik a není vyloučeno, že jich bude do budoucna přibývat. Podhoubím,

kteří jejich vzniku a další existenci svědčí, je totiž mezinárodní nestabilita a soupeření globálních velmocí či regionálních mocností o rozdělení světa a jejich vlivu v něm.

Ani státy s omezeným uznáním však nejsou odsouzeny k zániku a mohou s tímto statutem existovat s většími či menšími problémy i celé desítky let. Zcela bez problémů je totiž z výše uvedených důvodů jejich bytí prakticky vyloučeno. Jak již bylo řečeno, jejich status je vykoupen závislostí na jiných státech a mnohdy je cena za tuto podobu státnosti doslova enormní. Tyto státní útvary tedy fakticky existovat mohou, ale nacházejí se spíše v pozici vazala či rukojmí než svébytného a suverénního státu a obvykle nemají mnoho možností, jak by se ze svého nekomfortního postavení vymanily. Právě kvůli geopolitickému soupeření, v jehož důsledku vznikly, jim totiž ve většině případů není pomoci.

Výše nastíněná pozice je typická pro všechny tři regiony postsovětského geopolitického prostoru, o nichž pojednává má kvalifikační práce. Nejlépe ze všech vychází nejzápadněji položené Podněstří, které má z mnoha důvodů největší důvod k optimismu: jedná se o region nacházející se na samé hranici se západní Evropou, je hospodářsky poměrně vyspělý a s Ruskem, který v něm uplatňuje svůj vliv, nemá ani společnou hranici. To mu dává poměrně slušný prostor k manévrování a činí ho relativně svobodným. Vývoj Podněstří a jeho budoucnost je proto možno považovat za vcelku málo problematický.

Co se týče obou státních útvarů vzniklých v rámci Gruzie, nacházejí se v situaci podstatně složitější. Lépe je na tom zcela jistě Abcházie, která se rozkládá v mnohem výhodnějším geografickém prostoru, má přístup k moři, takže se nejedná o „obležený“ státní útvar. Na svém patronském státě, Rusku, je sice závislá značně a bez jeho pomoci by patrně existovat nemohla, ale za určitých podmínek je možné si představit i relativní nezávislost na něm. V tomto ohledu by mohla pomoci strategie západních států založená na postupném snižování vlivu Ruska v Abcházii výměnou za možnosti, které by abchazské obyvatelstvo mohlo ze západu získat, tedy tzv. strategie závazků bez uznání (angl. engagement without recognition). Tento vývoj vyloučený není, na druhou stranu je Abcházie strategickým opěrným bodem i pro Rusko, takže vzájemným soupeřením globálních velmocí i regionálních mocností Abcházie může do budoucna jenom získat.

Tento scénář však neplatí pro poslední z diskutovaných regionů, pro Jižní Osetii. S trochou nadsázky by se v jejím případě dalo konstatovat, že tomuto gruzínskému regionu, existujícímu jako de facto stát, není pomoci nijak. Jeho opětovné začlenění do svazku Gruzie je nejspíš pro většinu Jihoosetinců nepřijatelné a jeho závislost na Rusku enormní. Je proto těžko představitelné predikovat v případě Jižní Osetie do budoucna zásadně odlišný vývoj, než je tomu doposud. Jedinou možností by byla tzv. gagauzská cesta skutečně široce a

velkoryse pojaté autonomie v rámci Gruzie, tato možnost je však, patrně oboustranně, pouze hypotetická.

Optimistický závěr tak bohužel chybí. Mezinárodní společenství postrádá jednotu, soupeření mezi velmocemi spíše nabírá na síle, možná se dokonce schyluje k velkým celosvětovým konfliktům. V tomto klimatu se jen velmi těžko hledá všeobecný konsenzus, a tak není a nebude možné konsenzuálně řešit ani většinu otázek, které jsem se pokoušela ve své kvalifikační práci zodpovědět. Přesto by bylo velkou chybou na hledání odpovědi rezignovat. Snad k tomu alespoň malou měrou přispěla i moje kvalifikační práce.

Seznam použitých zdrojů

Seznam použité literatury

ADAMOVIČ, Karolína, Antonín LOJEK, Karel SCHELLE a Jaromír TAUCHEN. *Velké dějiny zemí Koruny české*. Praha: Paseka, 2015. ISBN 978-80-7432-000-2.

AZUD, Ján, Jozef KRÁLIK a Milan ŠMÁTRALA. *Medzinárodné právo*. Bratislava: Veda, 2003, ISBN 80-224-0753-4.

BAAR, Vladimír. *Národy na prahu 21. století: emancipace nebo nacionalismus?* 2. vyd. Ostrava: Ostravská univerzita, 2002. Universum (Ostravská univerzita). ISBN 80-86101-66-5.

BÍLKOVÁ, Veronika. Území státu v mezinárodním právu. In: ŠTURMA, Pavel, ed. *Mezinárodní právo a státní území*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, 2015. ISBN 978-80-87975-42-8.

BROWNLIE, Ian. *Principles of Public International Law*. Oxford: Oxford University Press, 1998.

BUCHANAN, Allen. Democracy and Secession. In: MOORE, Margaret ed. *National Self-Determination and Secession*. New York: Oxford University Press, 1998.

BUCHHEIT, Lee C. *The Legitimacy of Self-Determination*, Yale University Press, 1978.

BUREŠ, Pavel, Martin FAIX a Ondřej SVAČEK. *Vznik a uznání státu: aktuální pohled mezinárodního práva*. 1. vydání. Praha: Leges, 2013.

CASPERSEN, Nina. *Unrecognized states: The struggle for sovereignty in the Modern International System*. Cambridge: U.K. Polity Press, 2011.

CASSESE, Antonio, Paola GAETA a Salvatore ZAPPALA. *The Human Dimension of International Law: Selected Papers of Antonio Cassese*. USA: Oxford University Press, 2008.

CASSESE, Antonio. *Self-Determination of Peoples: A Legal Reappraisal*. International Law Commission, Hersch Lauterpacht Memorial Lectures, 1995.

CLAPHAM, Andrew. *Human Rights Obligations of Non-State Actors*. Oxford, 2006.

CORNELL, Svante E. *Small nations and great powers: a study of ethno-political conflict in the Caucasus*. Richmond, Surrey, England: Curzon, 2001. ISBN 07-007-1162-7.

CRAWFORD, James R. *The Creation of States in International Law*. 2nd ed. New York: Oxford University Press, 2006. ISBN 978-019-8260-028.

ČEPELKA, Čestmír a Pavel ŠTURMA. *Mezinárodní právo veřejné*. Praha: C.H. Beck, 2008. Beckovy právnické učebnice. ISBN: 978-80-7179-728-9.

DARCHIASHVILI, Vakhtang. In: ŠMÍD, Tomáš a Vladimír VAŘURA. *Etnické konflikty v postkomunistickém prostoru*. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2007. ISBN 80-732-5126-4.

DE WAAL, Thomas a Nikolaus VON TWICKEL. *Beyond Frozen Conflict: Scenarios for the Separatist Disputes of Eastern Europe*. 2020. ISBN 978-1-5381-4417-6.

FAIX, Martin, Pavel BUREŠ a Ondřej SVAČEK. *Rukověť ke studiu mezinárodního práva*. Praha: Leges, 2017. ISBN 978-80-7502-064-2.

HENRARD, Kristin. *Devising an Adequate System of Minority Protection: Individual Human Rights, Minority Rights and the Right to Self-Determination*, 2000.

HOBBSBAWM, Eric J. *Národy a nacionalismus od roku 1780. Program, mýtus, realita*. 1. vyd. Brno: CDK, politologická řada, 2000. ISBN 80-85959-55-0.

JELLINEK, Georg. *Všeobecná státověda*. Praha: Jan Laichter, 1906.

KELSEN, Hans. *O státu, právu a demokracii. Výběr prací z let 1914-1938*. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2015. ISBN 978-80-7478-918-2.

KELSEN, Hans. *Ryzí nauka právní: metoda a základní pojmy*. Brno: Orbis. Sbírká spisů právnických a národohospodářských (Orbis), 1933.

KOLB, Robert. *Peremptory International Law – Jus Cogens: A General Inventory*. Hart Publishing, 2015.

LIPOVSKÝ, Milan. Podněstří – de facto stát? In: ŠTURMA, Pavel, ed. *Mezinárodní právo a státní území*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, 2015. ISBN 978-80-87975-42-8.

MALENOVSKÝ, Jiří. *Mezinárodní právo veřejné, obecná část, a poměr k jiným právním systémům. 6. upravené a doplněné vydání*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2014.

MALENOVSKÝ, Jiří. *Mezinárodní právo veřejné: obecná část. 2. opr. a dopl. vyd.* Brno: Doplněk, 1997. ISBN 80-210-1536-5.

OPPENHEIM, Lassa a Ronald ROXBURGH. *International Law: A Treatise*. Vol. I., Peace. New Jersey: The Lawbook Exchange, 1920.

POTOČNÝ, Miroslav a Jan ONDŘEJ, ed. *Obecné mezinárodní právo v dokumentech. 2. dopl. vyd.* Praha: C.H. Beck, Beckova skripta, 2004. ISBN 80-7179-814-2.

PAVLÍČEK, Václav; a kol.: *Ústavní právo a státověda (1. díl), Obecná státověda*. Praha: Linde, 1998. ISBN 80-7201-141-3.

PEGG, Scott. *De Facto States in the International System*. Institute of International Relations, The University of British Columbia, 1988.

PEGG, Scott. *International society and the de facto state*. Aldershot, U.K.: Ashgate, 1998.

POTOČNÝ, Miroslav, Jan ONDŘEJ. *Mezinárodní právo veřejné: zvláštní část. 6. dopl. a rozš. vyd.* Praha: C.H. Beck, 2011. ISBN 978-80-7400-398-1.

RAIČ, David. *Statehood and the Law of Self-Determination*. Leiden: Martinus Nijhoff Publishers, 2002.

ROZAKIS, Cristos L. *The Concept of Jus Cogens in the Law of Treaties*. Amsterdam/New York/Oxford: Oxford University Press, 1976.

ŘEHÁČEK, Karel. *Postkomunistické státy Evropy a jejich vývoj od roku 1990 do současnosti*. Plzeň: Pedagogické centrum Plzeň, 2004. ISBN 80-7020-139-8.

SCRUTON, Roger. *Slovník politického myšlení*. Brno: Atlantis, 1989.

SØRENSEN, Georg. *Stát a mezinárodní vztahy*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-717-8910-0.

SOULEIMANOV, Emil a Tomáš HOCH. *Role Ruska v konfliktech a oficiálních mírových procesech v Abcházii a Jižní Osetii v letech 1991-2008*. Vyd. 1. Praha: Auditorium, 2012. ISBN 978-808-7284-346.

TAGLIAVINI, Heidi. *Independent International Fact-Finding Mission on the Conflict in Georgia – Report*, 2009.

TEJCHMAN, Miroslav. *Balkán ve 20. století*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2016. ISBN 978-80-246-3178-3.

TOTADZE, Anzor. *The Ossets in Georgia*. Universal, 2008. ISBN 99-940-6190-9.

VALUCH, Jozef. *Vybrané aspekty vzniku a zániku státu v kontexte mezinárodního práva*. In: BUREŠ, Pavel, Martin FAIX a Ondřej SVAČEK. *Mezinárodněprávní aspekty vzniku a zániku státu: 20. výročí vzniku samostatné České republiky a Slovenské republiky*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, Právnická fakulta, 2013. ISBN 978-80-244-3995-2.

WEBER, Max. *Metodologie, sociologie a politika*. Praha: OIKOYMENH. *Knihovna novověké tradice a současnosti*, 2009. ISBN 978-80-7298-389-6.

Seznam použitých odborných článků

BAAR Vladimír. Uznání širokým světovým společenstvím je alfa a omega dalšího politického života každé entity usilující o vlastní stát. In: *Mezinárodní politika*. 36(4), 2012.

BERCOVITCH, Jacob a SIMPSON, Leah. International Mediation and the Question of Failed Peace Agreements: Improving Conflict Management and Implementation. *Peace & Change*. 35(1), 2010.

BERG, Eiki a Scott PEGG. Scrutinizing a Policy of “Engagement Without Recognition” US Requests for Diplomatic Actions With De Facto States. *Foreign Policy Analysis*, 14(3), 2018.

BÖCKENFÖRDE, Ernst-Wolfgang. Die Entstehung des Staates als Vorgang der Säkularisation. In: *Recht, Staat, Freiheit. Studien zur Rechtsphilosophie, Staatstheorie und Verfassungsgeschichte*. Frankfurt am Main, 1991.

BRIGGS, Herbert W. De Facto and De Jure Recognition: The Arantzazu Mendi. *The American Journal of International Law*, 33(4), 1939.

BROERS, Laurence. Recognizing politics in unrecognized states: 20 years of enquiry into the de facto states of the South Caucasus. *Caucasus Survey*, 1(1), 2013.

BYMAN, Daniel, Charles, KING. The Mystery of Phantom States. *The Washington Quarterly*. 35(3), 2012. DOI: 10.1080/0163660X.2012.703580.

CASPERSEN, Nina. The Pursuit of International Recognition After Kosovo. In: *Global Governance*, 21, 2015.

COJOCARU, Natalia. Nationalism and Identity in Transnistria. In: *Innovation* 19(3), 2006.

COOLEY, Alexander a Lincoln A. MITCHELL. Engagement without recognition: A new strategy toward Abkhazia and Eurasia’s unrecognized states. *The Washington Quarterly*, 33(4), 2010.

COSTELLOE, Daniel. *Legal Consequences of Peremptory Norms in International Law*. Cambridge University Press, 2017.

DOČEKALOVÁ, Pavla. Snahy o řešení podněsterského konfliktu: role a aktivity OBSE. *Politologický časopis*, no. 3, 2011.

HEINTZE, Hans-Joachim. Are De Facto Regimes Bound by Human Rights? *Yearbook on the Organization for Security and Co-operation in Europe*, 2009.

HOCH, Tomáš, Emil SOULEIMANOV a Tomáš BARANEC. Russia's role in the official peace process in South Ossetia. In: *Bulletin of Geography, Socio-economic Series*, no. 23, 2014.

KELSEN, Hans. Recognition in International Law: Theoretical Observations. *The American Journal of International Law*, 35(4), 1941.

KER-LINDSAY, James. Engagement without Recognition: The Limits of Diplomatic Interaction with Contested States. *International Affairs*, 91(2), 2015.

KING, Charles. The benefits of ethnic war: Understanding Eurasia's unrecognized states. *World Politics*, 53(4), 2001.

KLEIBOER, Marieke. Understanding Success and Failure of International Mediation. *The Journal of Conflict Resolution*. 40(2), 1996.

KOLSTØ, Pål a Andrei MALGIN. The Transnistrian republic: A case of politicized regionalism. *Nationalities Papers*, 26(1), 1998.

KOLSTØ, Pål. The Sustainability and Future of Unrecognized Quasi-States. In: *Journal of Peace Research – JPEACE RES.* 43(6), 2006. DOI: 10.1177/0022343306068102.

MARXSEN, Christian. The Concept of Territorial Integrity in International Law – What Are the Implications for Crimea? In: *Zeitschrift für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht (Heidelberg Journal of International Law)*, 2015.

NEUKIRCH, Claus. Russia and the OSCE – The Influence of Interested Third and Disinterested Fourth Parties on the Conflicts in Estonia and Moldova. In: *Journal of Ethnopolitics and Minority Issues in Europe*, 2001.

PEGG, Scott a Eiki BERG. *International Studies Perspectives*. 17(3), 2016.

PEGG, Scott. Twenty Years of de facto State Studies: Progress, Problems, and Prospects. *Oxford Research Encyclopedia of Politics*, 2017. Dostupné z <https://doi.org/10.1093/acrefore/9780190228637.013.516>.

POTOČNÝ, Miroslav. Zásada sebeurčení národů. *Mezinárodní vztahy*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, no. 2, 1968.

RIEGL, Martin. Terminologie kvazistátů. *Acta Politologica*. 2(1), 2010. ISSN 1803-8220.

ROPER, Steven D. Regionalism in Moldova: The Case of Transnistria and Gagauzia. *Regional & Federal Studies*, 11(3), 2001. DOI:10.1080/714004699.

RYNGAERT, Cedric a Sven SOBRIE. Recognition of States: International Law or Realpolitik? The Practice of Recognition in the Wake of Kosovo, South Ossetia, and Abkhazia. *Leiden Journal of International Law*, 24(2), 2011. DOI:10.1017/s0922156511000100.

SCHEU, Harald Christian. Vznik nového státu a jeho uznání v mezinárodním právu. *Mezinárodní politika*, 32(4), 2008.

SENESE, Salvatore. External and Internal Self-Determination. *Social Justice*. 16(35), no. 1, HUMAN RIGHTS & PEOPLES' RIGHTS: VIEWS FROM NORTH & SOUTH, 1989, s. 19.

TARAS, Raymond C. a Rajat GANGULY. *Understanding Ethnic Conflict*. New York: Longman, 2008.

TRÁVNÍČKOVÁ, Zuzana. O státnosti a uznání státu v mezinárodním právu. *Mezinárodní politika*. 36(4), 2012.

VAHL, Marius a Michael, EMERSON. Moldova and the Transnistrian conflict. *JEMIE – Journal on ethno-politics and minority issues in Europe*, 2004.

VIDMAR, Jude. Conceptualizing Declarations of Independence in International Law. *Journal of Legal Studies*. Oxford: Oxford University Press Stable, 32(1), 2012.

Seznam použitých internetových zdrojů

Abkhazia: Deepening Dependence | Crisis Group. Crisis Group [online] [cit. 20. 4.2021]. Dostupné z: <https://www.crisisgroup.org/europe-central-asia/caucasus/georgia/abkhazia-deepening-dependence>

Agenda.ge. Russian president: Russia remains first partner of Abkhazia. [online] [cit. 7. 2. 2021]. Dostupné z: [www.https://agenda.ge/en/news/2020/3574](http://www.agenda.ge/en/news/2020/3574)

An aided economy. The characteristics of the Transnistrian economic model. [online] [cit. 1. 5. 2021]. Dostupné z: <https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/osw-commentary/2013-05-16/aided-economy-characteristics-transnistrian-economic-model>

ANDREJEVICH, Milan. Kosovo in 2008. In: Encyclopedia Britannica Online. Encyclopedia Britannica Inc., last updated 2015 [online] [cit. 1. 6. 2020]. Dostupné z: <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/1484184/Kosovo-in-2008>

CSCE, Mission to Moldova. CSCE/19-CSO/Journal No.3 Annex 3, 1993. [online] [cit. 14. 4. 2021]. Dostupné z <https://www.osce.org/files/f/documents/6/0/41137.pdf>

Česká republika uznala nezávislost Kosova | Vláda ČR. Úvodní stránka | Vláda ČR. [online] [cit. 20. 5. 2021]. Dostupné z: <https://www.vlada.cz/cz/media-centrum/aktualne/ceska-republika-uznala-nezavislost-kosova-35465/>

EATWELL, Tatyana. *State Responsibility for Human Rights Violations Committed in the State's Territory by Armed Non-State Actors*. Academy of International Humanitarian Law and Human Rights. Geneva, 2018. [online] [cit. 8. 4.2021].

European Union Monitoring Mission in Georgia. Our Mandate. [online] [cit. 16. 12. 2020]. Dostupné z: https://eumm.eu/en/about_eumm/mandate

GRAHAM, Benjamin A.T., HORNE. *Unrecognized States: A Theory of Self-Determination and Foreign Influence*. 2012. SSRN Electronic Journal. 10.2139/ssrn.2491944 [online] [cit. 10.03.2021].

Chapter 3: Israeli Settlements and International Law. Amnesty International. Document Moved. Online. 2021 Amnesty International [online] [cit. 1. 5. 2021]. Dostupné z: <https://www.amnesty.org/en/latest/campaigns/2019/01/chapter-3-israeli-settlements-and-international-law>

Nagorno-Karabakh truce frays as both sides allege attacks: Live. Conflict News. Al Jazeera. Breaking News, World News and Video from Al Jazeera. Today's latest from Al Jazeera. [online] [cit. 28.03.2021]. Dostupné z: https://www.aljazeera.com/news/2020/10/11/seven-dead-by-overnight-armenian-shelling-baku-says-live?fbclid=IwAR14QhAih0kUk2ba23b4ISK_lZmr8vUpbkfO6RKzZkz2UKmSgWaS0HWcmJ0

NEUKIRCH, Claus. Transdnjestra and Moldova: Cold Peace at the Dniestr. *Helsinki Monitor*, 12(2), 2001. [online] [cit. 21.03.2021]. Dostupné na HeinOnline.org.

NUßBERGER, Angelika. South Ossetia. In: *Max Planck Encyclopedia of Public International Law* (MPEPIL), 2013 [online] [cit. 29. 12. 2020]. Dostupné z: <http://opil.ouplaw.com/view/10.1093/law:epil/9780199231690/law-9780199231690-e2068>

OBSE. Conflict Prevention and Resolution. [online] [cit. 14. 4. 2021]. Dostupné z: <https://www.osce.org/mission-to-moldova/104529>

OBSE. Mission to Moldova [online] [cit. 14. 4. 2021]. Dostupné z: https://www.osce.org/files/f/documents/0/a/425141_2.pdf

SCHEU, Harald Ch. Dilema Mezinárodního soudního dvora ve věci kosovské Nezávislosti. Ústav mezinárodních vztahů. [online] [cit. 5. 2.2021]. Dostupné z: <https://www.iir.cz/dilema-mezinarodniho-soudniho-dvora-ve-veci-kosovske-nezavislosti>

South Ossetia: The Burden of Recognition | Crisis Group. Crisis Group [online] [cit. 20. 4.2021]. Dostupné z: <https://www.crisisgroup.org/europe-central-asia/caucasus/south-ossetia-burden-recognition>

South Ossetians vote for independence. Guardian News and Media. Publikováno 13. 11. 2006 [online] [cit. 25. 11. 2020]. Dostupné z: <https://www.theguardian.com/world/2006/nov/13/russia.georgia>

Sovereign Nations – The independent states of the world – Nations Online Project. Your Guide to the World: Nations Online Project [online] [cit. 2. 5. 2021]. Dostupné z: <https://www.nationsonline.org/oneworld/states.htm>

Summary of Historical Events in Abkhazian History, 1810-1993. Abkhaz World. Publikováno 15. 10. 2008 [online] [cit. 6. 1. 2021]. Dostupné z: <http://abkhazworld.com/aw/history/643-summary-of-historical-events>

Theory Talks: Theory Talk #21: Stephen Krasner. Theory Talks [online] [cit. 6. 4.2021] Dostupné z: <http://www.theory-talks.org/2008/10/theory-talk-21.html>

Transdnestr Conflict. Origins and Main Issues. Background information paper issued by the OSCE Conflict Prevention Centre. [online] [cit. 21.03.2021]. Dostupné z: <https://www.osce.org/files/f/documents/4/3/42308.pdf>

United Nations. Member States. Welcome to the United Nations. [online] [cit. 27. 3. 2021] Dostupné z: <https://www.un.org/en/about-us/member-states>

Seznam použité judikatury

ESLP – Ilascu a další v. Moldávie a Rusko (Ilascu and Others v. Moldova and Russia), 48787/99 z 8. 7. 2004.

ESLP, Case of Catan and others v. Moldova and Russia. Applications nos. 43370/04, 8252/05 a 18454/06 z 19. 10. 2012.

ESLP, Case of Loizidou v. Turkey; 310 Eur. Ct. H.R. (ser. A); 40/1993/435/514.

ESLP, Kypr v. Turecko, stížnost č. 25781/94, rozsudek, 10. 5. 2001.

Kanada, Nejvyšší soud, Re Secession of Quebec, 1998 2 S.C.R. 217, 37 ILM 1998, 1342.

MSD, Posudek Mezinárodního soudního dvora ve věci souladu jednostranného vyhlášení nezávislosti Kosova s mezinárodním právem z 22. července 2010 (Accordance with International Law of the Unilateral Declaration of Independence in Respect of Kosovo, Advisory Opinion), I.C.J. Reports 2010.

Mezinárodní trestní tribunál pro bývalou Jugoslávii, Prosecutor v. Furundžija, ICTY: IT-95-17/1-T, 1998.

MSD, Poradní posudek v případě Namibie, (Advisory Opinion on the Legal Consequences for States of the Continued Presence of South Africa in Namibia) z 21. 6. 1971.

Mezinárodní smlouvy a jiné právní dokumenty

Dodatkový protokol k Ženevským úmluvám z 12. srpna 1949 o ochraně obětí ozbrojených konfliktů nemajících mezinárodní charakter (Protokol II), vstoupil v platnost 7. prosince 1978, část I, článek I, odst. 1.

Dohoda přidružení mezi Evropskou unií a Evropským společenstvím pro atomovou energii a jejich členskými státy na jedné straně a Moldavskou republikou na straně druhé. In: Úřední věstník, L 260, 30. 8. 2014. Dostupná z <https://www.un.org/ruleoflaw/files/3dda1f104.pdf>

Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod ze dne 4. 11. 1950, vstoupila v platnost 3. 9. 1953.

Charta OSN, 892 UNTS 119, sjednána dne 26. 6. 1945, čl. 1 odst. 2. Dostupné z <https://www.un.org/en/about-us/un-charter/full-text>

Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech New York, 19. 12. 1966.

Mezinárodní pakt o občanských a politických právech New York, 19. 12. 1966.

Montevidejská úmluva o právech a povinnostech států (Montevideo Convention on Rights and Duties of States), 1933. Dostupné z:

<https://www.jus.uio.no/english/services/library/treaties/01/1-02/rights-duties-states.xml>

Pařížský charta pro novou Evropu. Paříž, 1990. OBSE. Dostupné z:

<https://www.osce.org/files/f/documents/0/6/39516.pdf>

PELLET, Alain. The Opinions of the Badinter Arbitration Committee, A Second Breath for the Self-Determination of Peoples. In *European Journal of International Law*, Vol. 3 (1992), No. 1. Dostupné na URL: <http://ejil.org/pdfs/3/1/1175.pdf>

Prohlášení prezidenta Wilsona ze dne 8. 1. 1918 před Kongresem Spojených států amerických. Vojenský ústřední archiv – Vojenský historický ústav Praha, fond ČSNR v Paříži, inv. č. 5147, karton 44.

Resolution adopted by the General Assembly: 56/83 Responsibility of States for internationally wrongful acts, 2001. Dostupné z:

https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/draft_articles/9_6_2001.pdf

Rezoluce VS OSN 1514, ze dne 14. 12. 1960, Declaration on the Granting of Independence to Colonial Countries and Peoples.

Rezoluce VS OSN 2625, ze dne 24. 10. 1970, Declaration on Principles of International Law concerning Friendly Relations and Co-operation among States in accordance with the Charter of the United Nations.

Rezoluce VS OSN 3314 ze dne 14. 12. 1974, Definition of Aggression.

Římský statut Mezinárodního trestního soudu, 2187 UNTS 3, ze dne 17. 7. 1998, vstoupil v platnost dne 1. 7. 2002.

Smlouva o klidu zbraní a oddělení vojenských sil ze dne 14. 5. 1994 (Agreement on a Cease-Fire and Separation of Forces). Dostupné z: http://peacemaker.un.org/sites/peacemaker.un.org/files/GE_940514_AgreementCeasefireSeparationOfForces.pdf

Smlouva o principech a urovnání gruzínsko-osetského konfliktu (Agreement on Principles of Settlement of the Georgian-Ossetian Conflict) ze dne 24. června 1992. In: United Nations Peacemaker. Dostupné z: http://peacemaker.un.org/sites/peacemaker.un.org/files/GE%20RU_920624_AgreemenOnPrinciplesOfSettlementGeorgianOssetianConflict.pdf

Úmluva OSN o mořském právu, 1833 U.N.T.S. 397 z 10. 12. 1982, vstoupila v platnost 16. 11. 1994.

Vyhláška ministra zahraničních věcí č. 15/1988 Sb., o Vídeňské úmluvě o smluvním právu.

Závěrečný akt Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě. Helsinky 1975. OBSE. Preambule čl. VIII. Equal rights and self-determination of peoples. Dostupné z: <https://www.osce.org/files/f/documents/5/c/39501.pdf>

Abstrakt v českém jazyce

Organizace lidské společnosti prošla během historického vývoje několika evolučními stádii. Jejich vrcholem se zejména v Evropě staly státní útvary založené na etnickém základě, národní státy. Jejich vznik a zánik probíhal mnohdy zcela živelně, což vedlo k rostoucí míře společenské nestability. Mezinárodní společenství proto hledalo mechanismy, které by tyto procesy regulovaly. Z pohledu mezinárodního práva bylo třeba především definovat stát a kodifikovat hlavní požadavky, které musela jakákoliv entita splňovat, aby se za stát dala pokládat.

Montevidejská úmluva se shodla na elementární čtveřici, která spočívá v požadavku na obyvatelstvo, teritorium a výkonnou moc a schopnost dané entity účastnit se plnohodnotně mezinárodněprávních vztahů, tedy disponovat vnější suverenitou. Ani tyto čtyři elementy však nejsou zcela dostačující, a tak se k nim postupně nekonzistentně přidávaly další vedlejší požadavky, které pátraly především po vnitřním charakteru entity a jejím postoji kupř. k dodržování všeobecných lidských práv či práv menšin.

Problém však spočívá v tom, že pouhé naplnění výše uvedených požadavků ke vzniku a plnohodnotné existenci státu nestačí. V současném světě je totiž prakticky nemožné, aby nový stát vznikl bez narušení integrity a suverenity státu stávajícího. Právo národů na sebeurčení, na jehož základě vznikla drtivá většina národních států, tak s tímto mechanismem zásadně koliduje. Mezinárodní společenství je tak postaveno před téměř neřešitelné dilema a dodnes se s ním nedokázalo vypořádat. Politici, státníci, právníci, politologové, ekonomové a filozofové, ti a mnozí další si permanentně kladou otázky, které by toto dilema dokázaly vyřešit.

Jejich snažení však nepřináší adekvátní výsledky, jelikož problém je především politický, nikoliv primárně právní. Pouze v případě, kdy by nový státní útvar vznikl odštěpením od dosavadního mateřského státu na základě jeho dobrovolného souhlasu, by se jednalo o právní záležitost, vcelku jasně a snadno řešitelnou. Problém však spočívá v tom, že v drtivé většině případů takové ideální podmínky nenastávají a že mateřský stát s odloučením části svého území a obyvatelstva jednoduše nesouhlasí či se této možnosti aktivně brání. Nově vzniklý státní útvar tak nejenže neuzná, ale bojkotuje i jeho snahy o uznání jinými státy.

V tomto případě však do hry přichází politika, přesněji geopolitika, a různým státním útvarům se začíná měřit odlišným metrem bez ohledu na mezinárodní právo a jeho pravidla. Některé nově vzniklé státní útvary tak nejsou mezinárodním společenstvím uznány vůbec, jiné uznává pouze několik států. Obvykle se jedná o státy, které jsou uznány fakticky (de

facto), nikoliv právně (de iure) se všemi výhodami a důsledky tohoto stavu. De facto státy, které neuznává nikdo nebo pouze malá skupina suverénních států, tak nemají jednoduchou pozici. Jsou obvykle závislé na patronském státu, který jim poskytuje vojenskou ochranu a hospodářskou pomoc. Nemale procento hrubého domácího produktu de facto států směřuje na výdaje spojené se zajištěním jejich základní existence, takže na další rozvoj států již nezbývá dostatek prostředků. Tyto státy pak ještě výrazněji zaostávají a jsou tím více závislejší na svém patronovi, kdy se stávají spíše jeho vazalem a ještě markantněji pozbývají svoji suverenitu. To vše ještě více komplikuje jejich mezinárodněprávní uznání, zapojení do mezinárodních organizací a přístup na finanční či jiné trhy.

Tato charakteristika platí pro všechny regiony, které jsou v práci diskutovány, tedy pro Podněstří, Abcházii a Jižní Osetii. Jedná se o regiony nacházející se v postsovětském prostoru na území suverénních států Moldavska a Gruzie. Ve všech případech jde o de facto státy buď neuznané nikým, nebo pouze jednotlivci. Hlavním hybatelem jejich vývoje je Rusko jako regionální hegemon a všechny tři de facto státy jsou na něm více či méně závislé. V případě Podněstří je závislost relativně nízká, což regionu nabízí poměrně slušný manévrovací prostor a snad i pozitivní budoucnost. V případě Abcházie je situace složitější, Rusko zde působí jako její patron a Abcházie je na něm poměrně značně závislá jak vojensky, tak hospodářsky. Úplně nejhorší situace panuje v Jižní Osetii, která se ve vztahu k Rusku ocitla prakticky v bezvýchodné situaci. Její závislost na něm je enormní, bez jeho podpory by se tento de facto stát rychle zhroutil, a to činí budoucnost Jižní Osetie velmi problematickou.

Řešením situace všech těchto regionů by byla buď jejich plná suverenita a mezinárodní uznání, nebo naopak snaha o oslabení role Ruska jako patronského státu. Ani jedna z uvedených možností však není v krátkodobém horizontu realizovatelná, a tak patrně ještě dlouho zůstanou konflikty probíhající v těchto regionech tzv. zamrzlé. A jako zamrzlá se nejspíš jeví i budoucnost těchto regionů.

Klíčová slova

Mezinárodní právo; de facto státy; mezinárodní uznání, Sovětský svaz; Gruzie; Moldavsko; Podněstří; Abcházie; Jižní Osetie

Abstrakt v anglickém jazyce

Over the course of history, the organisation of human societies has gone through several evolutionary stages. Their peak, primarily in Europe, took the form of states as polities structured around an ethnical basis—nation states. In many cases, their rise and downfall could be rather violent which led to growing social instability. Therefore, international communities began looking for mechanisms to regulate these processes. From the perspective of international law, it was necessary mainly to define the term *state* and codify the requirements an entity had to meet in order to be considered one.

The Montevideo Convention established an elementary quartet, necessitating the presence of a population, territory, executive power and the ability to fully participate in international relationships, i.e. possess external sovereignty. These four aspects, however, still did not entirely suffice which is why secondary requirements kept being inconsistently added, addressing primarily the entity's inner character and its attitude to, for example, upholding universal human rights or minority rights.

Nonetheless, simply meeting the above-mentioned criteria is not enough to establish a fully functioning state. In the modern world, it is essentially impossible for a new state to be created without infringing on the integrity and sovereignty of some current state. The right of nations to self-determination, evoked during the founding of most nation states, collides with this mechanism significantly. Thus, the international community faces a nearly insoluble dilemma, one which has not been resolved to this day. Politicians, statespeople, political scientists, economists, philosophers, and many others are constantly asking questions which might solve this dilemma.

Still, their efforts have brought no adequate results as the problem is primarily a political, not legal one. Only if a new state were to be created by seceding from its parent state on the basis of the latter's voluntary consent would this constitute a legal matter, clear and easy to solve. The issue is, though, that such ideal conditions are not present in the overwhelming majority of cases and that the parent state does not agree to the secession of a part of its territory and population or actively prevents this, not recognising the new state and boycotting its efforts to be recognised by other states.

In such cases, politics—or rather geopolitics—enters the stage, using different benchmarks for different polities regardless of international law and its rules. Thus, some new polities are not recognised by the international community at all, others by just a few individuals. This usually concerns states which are recognised effectively (*de facto*), not

legally (*de iure*), with all the inherent benefits and consequences. De facto states which are recognised by nobody or by a small group of sovereign states do not have it easy as they are typically dependent on the patron state which provides them with military protection and economic aid. A significant percentage of the GDP of de facto states covers the costs of guaranteeing their fundamental existence, leaving insufficient funds for their further development. As a result, these states fall further behind, increasing their dependence on the patron, becoming its vassals, and losing their sovereignty even more markedly. All this further complicates their international recognition, involvement in international organisations, and access to financial or other markets.

This characteristic applies to all of the regions discussed in the thesis, i.e. Transnistria, Abkhazia and South Ossetia. These are regions located in the post-Soviet space, on the territory of the sovereign Moldova and Georgia. In all cases, they are de facto states, either not recognised by anybody or just by individuals. The main driver of their development is Russia as a regional hegemon, and all three of these de facto states are more or less dependent on it. In the case of Transnistria, such dependency is relatively low, giving the region decent enough room to manoeuvre and hopefully a positive future. The Abkhazia state of affairs is more complicated. Here, Russia acts as a patron and Abkhazia is rather dependent on it both militarily and economically. The situation in South Ossetia is worst out of the three, find itself as it does in a hopeless relationship with Russia. Its dependency is enormous. Without Russia's support, this de facto state would quickly collapse which makes the future of South Ossetia very problematic.

The solution to the situation of these regions comes in the form of either full sovereignty and international recognition, or efforts to weaken Russia's role as a patron state. Short-term, neither of these options is feasible and so the conflicts plaguing these regions will likely remain "frozen" for a long time, along with their future.

Key words

International law, de facto states, international recognition, Transnistria, Abkhazia, South Ossetia